

QUZUNUN PASXASI

SKOT HAN

Skot Han: Quzunun Pasxası

Messa - Yerdəki Səmavi Padşahlıq kimi

Orijinal mətn: © Scott Hahn: The Lamb's Supper – The Mass as Heaven on Earth. 2005.

Tərcümə: © Bonky və Maria Lucia, 2012.

Nəşr: © Katolik kilsəsi Azərbaycanda. Bakı, 2013.

Bu kitab Katolik kilsəsinin üzvləri üçün çap edilmişdir.

Ön söz

Bu kitabda bir neçə əhəmiyyətli əhvalat birləşib: dünyanın sonu və Messa, Vəhy və Rəbbin süfrəsi (Evxaristiya), gündəlik həyatın təkrarlanması və Rəbbin 2-ci zöhrü (parusia). İmanlı məsihçilər üçün bunların hamısı vacibdir. Hər biri o qədər xüsusidir ki, elə bil bir-birilə əlaqələri yoxdur.

Siz əgər anadan olandan katoliksınızsa, Dr. Han vasitəsilə Messanı tamamilə başqa formada başa düşəcəksiniz. Əgər siz yeni katoliksınız və yaxud katolik olmağa hazırlaşırsınızsa, onda bu kitab sizə katolik təlimini sizin indiyə qədər düşünmədiyiniz tərzdə izah edəcək. Dr. Hanın nöqtəyi-nəzəri esxatologiyadır, yəni zamanın sonu təlimi. Evxaristiyanı qeyd etməyi və dünyanın sonu ilə əlaqəsini çox az katolik başa düşür.

“Quzunun Pasxası” liturgiyada olan qurbanın aydın və dəqiq izahını təklif edir. Bu kitab bizə baş keşişin (İsa Məsih) bizə öz xilasedici ölümündən əvvəl təqdim etdiyi Evxaristiyanı Allaha hörmət ifadəsi kimi təqdim edir. İmanı yenidən qəbul etmiş Dr. Han bu sirli həqiqəti çox böyük həvəslə tədqiq edir.

Öz təcrübəmə əsaslanaraq sizə demək istəyirəm ki, bu il Messada xidmətimin 57-ci il dönümünü keçirəcəyəm. Skot mənə zəng edəndə çəkinə-çəkinə onun yeni kitabı üçün ön söz yazmağımı xahiş etdi. O, mənə bu kitabın Evxaristiya esxatologiya (6-cı əsrdə kilsənin şərqli ataları tərəfindən yazılan) nöqtəyi-nəzərindən baxılacağını bildirdi. Mən ona cavab verdim: “Mən uzun illərdə ki, məhz belə fikirdəyəm.”

Müqəddəs Messa və ya şərqli kilsələrində ilahi liturgiya adlanan çox geniş reallıqdır. Məsihə ilahiyyət tərəfdən necə coxyönlü baxa biləriksə, Messaya da belə baxa bilərik. Evxaristiya möhtəşəm həyat dağının

parçasıdır. Məsih özü həyatdır, bu şəkildə müqəddəs torpaqda yaşayanlar Məsihi bu cür adlandırırlar. Bu dağa fərqli yollarla qalxmaq olar. Esxatologiya yolu ən heyrətamiz və məhsuldar yollardandır.

Universitetin və ya mehmanxananın proqram cədvəlində Messa sözünü “ruhani xidmət”in arasında yazılmış görəndə çox tez-tez məyus oluram. Müqəddəs Messa ruhani xidmət deyil!

Səhər duası, Rozari duası və ya Evxaristiya xeyir-duası ruhani xidmətlərdir. Bu mərasimləri Allah üçün edirik. Onlar bütün insanların ictimai dualarına oxşayırlar, Messa (ilahi liturgiya) isə əslində insan əməli deyil. Artıq 40 ildir ki, mən keşişəm, amma “xidmət” olan Messa hələ etməmişəm. Kilsə təliminə əsaslanaraq mən baş keşişin (Məsihin) əvəzləyicisiyəm. Mən “in persona Christi”, yəni İsa Məsihin yerindəyəm. İnsanlar liturgiya mənə bədən və qanıma qəbul etməyə gəlmirlər. Gəlsələr də, bunu onlara verə bilmərəm. Onlar İsa Məsihlə birləşməyə gəlirlər. “In persona Christi” bütün məsihçi sirlərinin xüsusiyyətidir. “In persona Christi” sözü altında qeyri-adi situasiyada hər insan vəftiz sirrini yerinə yetirə bilər, çünki əslində vəftiz edən İsa Məsihdir. İsa Məsih günahları bağışlayır, İsa Məsih ölümlərə təsəlli verir, İsa Məsih keşişi təqdis edir, İsa Məsih nigaha xeyir-dua verir...

Biz katoliklər eyni şəkildə fikirləşən ortodokslarla, bəzi anqlıkanlarla, bəzi lüteranlarla inam edirik ki, bütün müqəddəs sirlərin icraçısı İsa Məsihdir. O, bizə Müqəddəs Kitabın hər səhifəsindən danışır. O, bizə müqəddəs sirlər vasitəsilə xidmət edir və Onun mistiki bədəni müqəddəs sirlər yolu ilə bizdə yaşayır.

Dr. Han bizə Evxaristiyanı Vəhy kitabında yazılan səmavi bayram kimi təqdim edir. Bu haqda oxuyarkən siz həyat verən Allahın lütfü ilə dolacaqsınız.

Yerdəki Liturgiya Quzunun (İsa Məsihin) toy məclisinin şəkli. Amma məsihçilər, adətən, Vəhy kitabını oxumaqdan qaçırlar və yaxud onlar öz fikirləri ilə “bu kitabın şəxsiyyətləri kimdir və bu kitabın nağılı onları hara aparacağını” deyirlər. Mən Nyu-Yorkda (21-ci əsrin Babil şəhəri) məskunlaşırım, əgər dünyanın sonu gələn həftə olsa belə çox şad olaram. Bütün dəhşətlərin peyğəmbəri və onların şərhləri məni yorurdu, amma onların sözləri mənasızdır. Artıq onların tərəfindən göstərilən bir neçə anti-Məsih gördüm, amma boş şeydi!

Vəhy kitabına sevgim çox böyükdür, onun şəkillərini “Ulduz müharibələri” adlı filmə oxşatmıram, əksinə Vəhy kitabının axırncı fəsillərində olan göydəki Yerusəlimin baxışına oxşadım. Nə göz görüb, nə də qulaq eşidib. Mən Skotun kitabını bir neçə dəfə oxumuşam hər dəfə də Vəhy kitabının mənasını daha çox başa düşürəm. Müqəddəs Avqustin də deyir ki, Vəhy kitabının şəkilləri bizə müqəddəslərin əbədi həyatını göstərirlər.

Yəqin ki, bilirsiniz, məhz Avqustin 5-ci əsrin başlanğıcında keçirilən Afrika məclisi ərzində “Vəhy kitabı və İbranilərə məktubu Əhdi-Cədidin parçası kimi hesablasın”, deyə bildirdi.

Müqəddəs Avqustin də deyir ki, Allahın lütfü ilə biz dua zamanı “Tanrının İsrail xalqını əbədi yedizdirəyi həyat çayına toxuna bilərik.” Bu xüsusi dua zamanından başqa müqəddəs Messanı hər gün qeyd edərkən həmçinin, baş keşişin və onun mistik bədəninin göydəki bayramını görə bilərik.

Dr. Hana minnətdaram ki, ilk kilsə atalarının baxışını tapdım və canlandırıdım. Bu dünyada əbədi həyat üçün Məsihlə Tanrıya tərif qurbanı təqdim etməkdən başqa heç nə edə bilmərik. Kilsə binası nə qədər kasıb olsa da, imanlıların ruhani düşüncələri nə qədər sərhədli olsa da, Məsih bizimlədir və biz bu anda əbədi Quzunun Pasxa

yeməyində iştirak edirik. Bu kitabı diqqətli oxuyarkən Quzunun bayramının necə və nə üçün lazım olduğunu biləcəksiniz.

Bax qapının önündə durub onu döyürəm, kim səsimi eşidib qapını açsa, girib onun yanına gələcəyəm və Mən onunla, o da Mənimlə olub yemək yeyəcəyik... Bundan sonra baxıb gördüm ki, göydə açıq bir qapı var... Vəhy 3, 20: 4,1

Keşiş Benedikt J. Groeschel C.F.R.

Birinci hissə

Messa hədiyyədir

Giriş

Məsih qapının yanında durur İlahi Liturgiya

Bütün katolik imanının ifadələrinin ən yaxını müqəddəs Messadır. Bizə öz duaları, ilahiləri, simvolları ilə evi xatırladır. Amma katoliklərin çoxu ömrü boyu əzbərlənmiş duaların sərhəddindən o tərəfə keçmir. Çox az imanlı başa düşür ki, hər Rəbb günü (Bazar günü) Messada iştirak edəndə fəvqəltəbii dramın içərisinə daxil olurlar. II Yoan Pavel Messanı “yerə enən Cənnət” adlandırır. O başa salır ki, bizim yerdə keçirdiyimiz liturgiya ilə göydəki liturgiyada iştirak edirik.

Müqəddəs Messa bizə ailə kimi yaxındır. Vəhy kitabı isə bizə yad və sirli görünür. Onun səhifələrində qəribə və dəhşətli müharibə, epidemiya səhnələri, mələklər, əjdahalar, qanlı çaylar, şeytanlı heyvanlar və s. öz əksini tapır. Ən xoşa gəlmişisi yeddi buynuzlu və yeddi gözlü quzudur. Bəzi katoliklər deyir ki, “əgər bu şəkillər yalnız səhədirsə, onda biz dərinə baxmaq istəmirik.”

Bu kitabda mən sizə qeyri-adi nəşə təqdim etmək istəyirəm: Messanı başa düşmək üçün açar Vəhy kitabıdır. Bu kitabı məsihçilər yalnız Messa vasitəsilə başa düşə bilərlər.

Əgər bunu qəbul etmək istəməsəniz, bilməlisiniz ki, siz tək deyilsiniz! Bir rəfiqəmə Vəhy kitabının açarının Messa olduğu haqqında yazdığım kitabdan danışarkən gülərək dedi: “Vəhy kitabı? Axı, bu, qəribə kitabdır.”

Biz, katoliklərə, Vəhy kitabı doğrudan da qəribə görünür, çünki biz onu illərlə məsihçi rəvayəti ilə əlaqələndirməmişik. Müasir şərhləri bir çox insanlar yalnız xəbərlərdən və ya bestsellerlərdən tanıyır. Bu şərhlər, adətən, protestantların izahlarıdır. Öz təcrübəmə

əsaslanaraq deyirəm. Vəhy kitabını 20 ildən çoxdur ki, tədqiq edirəm. 1985-ci ilə qədər mən onu protestant pastor kimi oxuyurdum və bu illər ərzində bütün müasir, həm də qədim nəzəriyyələrə diqqət yetirirdim. Hər açarı yoxladım, amma heç biri ilə bu qapını açma bilmədim. Bəzən nəşə məni heyran edirdi və bu mənə ümid yaradırdı. Yalnız müqəddəs Liturgiya haqqında düşünərək hiss edirdim ki, bu qapı yavaş-yavaş açılır. Vaxt keçdikcə sanki bilmədən möhtəşəm məsihçi rəvayətini oxumağa başladım və 1986-cı ildə məni Katolik kilsəsinə qəbul etdilər. Vəhy kitabı ilə əlaqədar suallar vaxt keçdikcə aydınlanırdı. “Bundan sonra baxıb gördüm ki, göydə açıq bir qapı var” (Vəhy 4,1). Qapı açılıb... mən Rəbb günü Messasında yam.

Bəlkə də siz indi deyəcəksiniz ki, sizin Messa ilə təcrübəniz fərqlidir, göydəki bayram kimi deyildir! Demək olar ki, sizdən fərqli olaraq bizim üçün bir az sıxıcı vaxtlardır, məsələn, uşaqların ağlaması, kökdən düşmüş səslərlə ifa olunan ilahilər, çətin anlaşılan və boş sözlərlə dolu vəzlər, futbola, çimərliyə və ya ailəvi gəzintiyə çıxmış kimi geyinənlər və s.

Amma mən yenə də təkrarlayıram ki, Messaya gedəndə doğrudan da biz Cənnətə gedirik. Musiqiyə və ya keşişin vəzinə baxmayaraq, bu hər Messaya şamil olunur. Demirəm biz sadələdiyiniz kimi keçirilən Liturgiyaları qəbul etməliyik, nə də ki, keyfiyyətsiz formada ilahi oxuyanlara mərhəmət göstərməliyik. Bizim sinəmizdə döyünən ürəyin həqiqiliyi kimi əsl bir şey haqqında danışırıq: Müqəddəs Messa (hər müqəddəs Messa haqqında danışırıram) - yerdə olan Cənnətdir.

Sizə həqiqəti deyirəm, bu, mənim fikrim deyil. Bu fikir kilsənin əsl təlimidir və yeni deyil. Bu fikir Yəhya Apokaliptik görüşü qəbul etdiyi vaxtdandır. Bu fikrə isə son əsrlərdə yaşayan katoliklər diqqət yetirməyiblər. Bu günə qədər niyə bilmirəm?! Adətən, Messadan nəşə

götürmək istəyi ilə razılaşıırıq. Diqqətli olaq! Axı cənnətdən daha çox götürə bilmərik. İndi sizə xatırladıram ki, bu kitab peşəkar Bibliya tədqiqatı deyil. Bu kitabın mövzusu Vəhy kitabına bir yolun təcrübə çalışmasıdır.

Bizim tədqiqatımız tam deyil, çünki bu kitabın yazılması ilə əlaqədar şərhçilər sonsuz söhbətlər edirlər-kim, nə vaxt, harda, nə üçün və hansı perqament? Bu suallara biz dəqiq cavab istəmirik, nə də Liturgiya kitabçası yazmıram. Vəhy kitabı qeyri-adi kitabdır, amma o bələdçi kitabı deyil. Vəhy kitabını oxuyanda elə bil, “Təzə Messanı” kəşf edəcəksiniz. Bu Messa sizin iştirak etdiyiniz Messadan fərqli olacaq. Kilsə Evxaristiyanı (Messanı) qəbul edəndə, Cənnət həmişə yerə enir. Buna baxmayaraq, Messa fərqli yerlərdə, fərqli formada qeyd edilir. Biz də Latın formasında Messanı qeyd edirik, amma Katolik kilsəsində müxtəlif liturji formalar var, məsələn: Ambrozian, Bizans, Xaldey, İsgəndəriyyə, Suriyalı, Maronit, Melxit və s. Bunların hər birinin öz gözəlliyi, müdrikliyi var. Hər biri bizə yerdə cənnətin fərqli küncələrini göstərir. Quzunun Pasxasını tədqiq edərkən mən Messaya yeni yöndən baxmağa başladım. Mən indi Rəbbdən xahiş edirəm ki, sizə də bu kitabı oxuyarkən eyni hədiyyəni versin. Birlikdə özümüz üçün yeni qəlb hədiyyəsini xahiş edək, oxumaqla və dua vasitəsilə həmişə daha çox Atamızın bizə verdiyi məsihçi sirrinin məhəbbəti ilə böyüyək.

Vəhy kitabı bizə müqəddəs Messanı yerdə olan Cənnət kimi təqdim edir. Ona görə, şübhəsiz, yola düşək, çünki cənnət bizi gözləyə bilməz.

Birinci fəsil

Artıq indi cənnətdə

BİRİNCİ DƏFƏ MESSADA OLANDA NƏYİ KƏŞF ETDİM?

Mən protestant pastoru olaraq “incognito”, yəni gizli formada orda (Milwaukee adlı şəhərin kilsəsində) idim. Bu katolik kilsəsinin axırncı oturacağına əyləşdim və birinci dəfə Messaya baxdım. Məni ora mənim marağım apardı, amma əmin deyildim ki, bu marağım sağlamdır, yoxsa yox?! İlk məsihçilərin mətnlərini oxuyarkən dəfələrlə “Liturgiya”, “Evxaristiya”, “Qurban” ifadələrinə rast gəlmişdim. Onların fikrincə Bibliyanı, mənim ən sevimli kitabımı, müasir katoliklərin Messa adlandırdıqları hadisə olmadan başa düşmək olmaz.

Mən ilk məsihçiləri başa düşmək istəyirdim. Amma liturgiya təcrübəsi mənə çatmadı. Öz-özümə təsir etdim və “kəşfiyyata” getdim. Amma özümə söz verdim ki, nə diz çökməyəcəm, nə də ki, digər bir formada onların “bütperəstliyində” iştirak etməyəcəm. Ən axırncı yerdə-kilsənin ən tünd küncündə əyləşmişdim. Mənim qarşımda fərqli yaşlarda kifayət qədər imanlı əyləşmişdi. Onların hörmətli jestləri və duaya fikirlərini cəmləmələri mənə maraqlı gəlirdi. Sonra zəng səsi gəldi, hamı ayağa qalxdı və mehrabın yanından keşiş içəri girdi. Özündən əmin olmayaraq mən hələ oturdum. Mən kalvinist olarkən məni Messanın ən böyük kafirlik olduğunu öyrədirdilər. Messa vasitəsilə sanki İsa Məsihin qurbanı təkrarlanır. Ona görə mən orda tamaşaçı kimi oturdum. Amma mənim qarşımda açıq Bibliya var idi.

MÜQƏDDƏS KİTABIN TOXUNUŞU

Messa davam etdi, qəfildən beynimə bir fikir gəldi. Bibliya yalnız mənim əlimdə deyildi. O, mənim qarşımda idi, daha doğrusu, Messanın sözlərində. Yeşaya kitabının bir parçası oxundu, digəri Zəburdan, o birisi isə Paulun Məktubundan idi. Bunu çox güclü formada hiss etdim. Onları dayandırıb, qışqırmaq istəyirdim: “Bu çox heyran edicidir! Müqəddəs kitaba əsaslanarkən sizə indi nə baş verdiyini başa sala bilərəm?” Amma tamaşaçı rolunu saxladım. Keşişin ağzından çıxan “Bu, mənim bədənim... Bu, mənim qanımdır” sözlərinə qədər kənarda durmuşdum. Hiss etdim ki, bütün şübhələrim itirdi. Keşişin ağ çörəyi qaldırdığını görəndə hiss etdim ki, mənim ürəyimdən bu dua çıxır: “Mənim Rəbbim və mənim Allahım, doğrudan bu Sənsən!”

Bu anda, bəlkə də, məni dəli adlandırardınız. Keşişin bu sözlərinin mənə belə təsir edəcəyini həтта özüm də təsəvvür etməzdim. Camaatın oxuduğu -“Allahın Quzusu... Allahın Quzusu... Allahın Quzusu” sözləri daha güclü formada təsir edirdi. Keşiş davam etdi: “Budur Allahın Quzusu” və Hostiyanı qaldırdı.

Bir dəqiqə ərzində “Allahın Quzusu” sözləri 4 dəfə səsləndi. Mənim çox illik Müqəddəs Kitab tədqiqatımdan harda olduğumu bilirdim. Vəhy kitabının səhifələrində idim. Onun iyirmi iki fəslində İsanı ən az iyirmi səkkiz dəfə “Quzu” adlandırırlar. Mən Yəhya tərəfindən yazılan axırıncı kitabın sonunda təsəvvür edilən toy mərasimində idim. Mən Quzu kimi əbədi izzətləndirilən İsanın Səmavi Taxtının qabağında idim. Buna hazır deyildim, amma Messada idim.

MÜQƏDDƏS TÜSTÜ

Növbəti gün Messaya qayıtdım, ertəsi gün yenə də. Üçüncü gün yenə də orda idim. Hər dəfə mənim gözlərimin önündə Müqəddəs Kitabın tamaşaları gündəngünə daha çox canlanırdı. Amma Bibliyanın bütün kitablarından yalnız Vəhy Kitabı (Apokalipsis) o tünd kilsədə çox aydın gördüm. Vəhy Kitabı mələklərin və müqəddəslərin səmada qeyd etdiyini təqdis edirdi. Həm Kitabda, həm də kilsədə mən keşişi, mehrabı və “Müqəddəs, Müqəddəs, Müqəddəs...” sözlərini səsləyən izdihamı görürdüm. Buxarın tüstüsünü görür, mələklərin və müqəddəslərin Allaha təriflərini eşidirdim və mən özüm “Alleluya” ilahisini oxuyurdum, çünki bu izzətləndirmə məni həmişə daha çox cəlb edirdi. Həmişə axırını oturmaqda əlimdə Bibliya ilə oturarkən nə edəcəyimi bilmirdim, Vəhy kitabının səhifələrindəki tamaşalara baxım, yoxsa mehrabdakı hadisələrə? Gündəngünə mənə elə gəlirdi ki, ikisi də eyni şeydir. Yeni həvəslə qədim məsihçilik təlimini oxumağa daldım. Kəşf etdim ki, ilk yepiskoplar və kilsə ataları mənim hər səhər yaşadığımı eyni ilə yaşayıblar. Vəhy kitabı və Liturgiyanı bir-birini açan açar kimi hesab edirdilər. Mən alim və imanlı insan kimi daxilimdə möhtəşəm bir şey yaşadım. Mənə ən çətin görünən Müqəddəs Kitabın parçası, Vəhy kitabı mənim imanımın təməl daşını işıqlandırırdı. Əhd Allahın ailəsinin müqəddəs zənciridir... Əhd nə deməkdir? Qədim Yaxın Şərqdə əhd təntənəli andla bağlanmış müqəddəs qohumluq əlaqəsi idi. Bu and insanı başqa insan və ya qəbilələrlə ailə tərkibinə daxil etdi. Rəbb Adəm, Nuh, İbrahim, Musa və Davudla bu əhdi bağlayanda əvvəl bir cüt, sonra bir ailə, bir millət və nəhayət, bütün dünyadakı insanları öz müqəddəs ailəsinə qəbul edirdi. Əvvəlcə, Messanı büdpərəstlik kimi hesab

edirdim, indi isə gördüm ki, Messa Allahın əhdinin zirvəsidir. “Bu mənim qanımın piyaləsidir, bu qan yeni və əbədi əhdin nişanıdır.”

Bütün bunların hamısı mənim üçün təzə idi. Başım fırlanacaq dərəcədə. İllərlə mən Vəhy kitabının mənasını tapmağa çalışırdım, onun mənasını dünyanın sonu haqqında elanı kimi, çox uzaqda olan Cənnət mərasimi, ya da qısa-konkret hələ ki, dünyada yaşayarkən bunu dada bilməyəcəyimiz bir şey kimi görürdüm. İndi, iki həftə ərzində gündəlik Messada iştirakımdan sonra Liturgiya zamanı ayağa qalxıb “Mənə qulaq asın, indi Vəhy kitabında harda olduğunuzu sizə göstərəcəm, dördüncü fəsil, səkkizinci ayəni açın! İndi Cənnətdəsiniz” demək istəyirdim.

OĞURLANMIŞ ŞƏRƏFLƏR

İndi Cənnətdəsiniz. Kilsə ataları mənim kəşfiyyatçı olmadığımı göstərdilər. Min illər əvvəl bu haqda vəz ediblər. Mən elə fikirləşirdim ki, məni şərəfləndirməlidirlər, çünki mən liturgiya və Vəhy kitabı ilə münasibəti yenidən kəşf etmişdim. Amma anladım ki, II Vatikan Məclisi mənim olmalı olanı oğurlayıblar Müqəddəs Liturgiya haqqında Konstitusiyanın sözləri üzərində bir az fikirləşək:

“Yerdəki Liturgiyada iştirak edərkən biz artıq əvvəlcədən göydəki Yerusəlim şəhərindəki Liturgiyanın dadına baxırıq. Biz səyyahlar kimi səmavi Yerusəlimdəki məbədin və əsl Əhd Sandığının xidmətçisi kimi Allahın sağ tərəfində oturan Məsihin yanına gedirik. Bu məbəddə mələklər ordusu ilə birlikdə Rəbbə şərəf ilahisini oxuyuruq, müqəddəslərin xatirələrini yad edirik, onların ünsiyyətində bir formada iştirak etmək istəyirik və Xilaskarımız, Rəbbimiz İsa Məsihi zühuruna qədər

gözləyirik. O, bizim həyatımızdır və Onun zühuru zamanı biz də Onun şərəfində yaşayacağıq.” (Konstitusiyaya “SACROSANCTUM CONCILİUM” müqəddəs Liturgiya haqqında, 8)

Bir az gözləyin. Nə haqqında danışırıq? Cənnət haqqında? Messa haqqında? Vəhy Kitabı haqqında? Bir an düşünün ki, bütün bu üç şey haqqında danışırıq.

Yavaş-yavaş, ehtiyatlı irəli getməyə çalışırdım, çünki konvertitlərin düşdüyü səhvə düşmək istəmirdim. Ona görə ki, çox tez katolik imanına yönəldim. Mənim kəşfim yalnız mənim fantaziyamın əsəri deyildi. Bu, əsl Katolik kilsəsinin təlimi idi. Bir müddətdən sonra eyni nəticəyə, həm də dönməz və doğru protestant alimlərin çatdığını öyrəndim. Onlardan biri, Leonard Tompson yazır: “Vəhy kitabına gözücü nəzər yetirdikdə belə Allahı tərifləyən Liturgiyadakı sözlərin orda da olduğunu görürük. Vəhy kitabının birliyini qorumaq üçün bu tərif dilinin tapşırığı çox vacibdir. Vəhy kitabının mənasını Liturgiya simvolları verir. “Liturgiya şəkilləri Vəhy Kitabının mesajının əsasıdır”- Tompson deyir. Bu simvollar gələcək hadisələrin baxış tərzindən daha çoxunu göstərir.

YAXINLAŞAN MÖCÜZƏ

Vəhy kitabı gələn bir insan haqqındadır. İsa Məsih və onun ikinci gəlişi haqqında. Bu sözü məsihçilər, adətən, yunan sözü olan “parousia” kimi tərcümə edirlər. 1985 -ci ildə Milwaukee (Milvaki) kilsəsində keçirdiyim uzun müddətdən sonra başa düşdüm ki, bu gələn insan katolik keşişin hostiyada ucaldığı İsa Məsihdır. Əgər ilk məsihçilər səhv etməyiblərsə, başa düşdüm ki, həmin an Cənnət yerə enir. “Rəbbim və Allahım doğrudan bu Sənsən!”

Həm beynimdə, həm də ürəyimdə hələ də məni ciddi suallar narahat edirdi: Qurbanın təməli nədir? Müqəddəs Kitaba əsaslanan Messanın bünövrəsi nədir? Katolik rəvayətinin daimiliyi doğrudur? Liturgiyanın xırdalıqları və s... Bu suallar növbəti aylar ərzində mənim tədqiqatımı istiqamətləndirdi və məni katolik kilsəsinə apardı. Demək olar ki, mənim indiki işimə də təsir edirdi. İndi isə şikayətçi və ya maraqlılar kimi soruşmuram, bir oğul kimi Atanın yanına gedib qeyri-mümkün (ən qiymətli) şeyi istəyirəm.

İnanmıram ki, Atamız Messa haqqında arzuladığımız biliyi mənə və ya sizə vermək istəməsin. Messada bizimlə bağladığı əhdə möhür vurur və belə bizi öz övladı kimi hesab edir. Mənim kitabım katolik rəvayətinin zənginliyini tədqiq edərkən apardığım qeyddir. Bu rəvayət bütün Müqəddəs Kitabı, müqəddəs Messanın daimi şəhadətini, müqəddəslərin dəyişməz təlimini, ilahiyyat məktəblərinin tədqiqatını, komtemplativ duanın metodlarını, papalar və yepiskopların qayğısını əhatə edir. Siz və mən Messada yerə enən Cənnəti tapırıq. Bu xəbər nəfəsimizi kəsir.

İkinci fəsil Sizə verilən

QURBANIN ƏHVALATI

“Allahın Quzusu” – bu Messa sözləri mənə qalib gəldi, çünki mən dərk edirdim ki, bu sözlər İsa Məsih haqqındadır. Bunu sizə heç kim başa salmamalıdır. Bu sözləri, bəlkə, min dəfə oxudunuz və ya səsləndirdiniz: “Dünyanın günahlarını öz üzərinə götürən Allahın Quzusu, bizə mərhəmətli ol.” Eyni ilə dəfələrlə keşişin hostiyanı bölüb göyə qaldırarkən dediyi bu sözləri eşitmisiniz: “Allahın Quzusu budur...” Bu Quzu İsadır. Bu yeni bir məlumat deyil. Amma bu bizim fikir vermədiyimiz həqiqətdir. Buna baxmayaraq, İsanın çoxlu adları var: Rəbb, Allah, Xilaskar, Məsih, Padşah, Keşiş, Peyğəmbər... və Quzu.

Əgər biz həqiqətən fikirləşsəydik, bu axırıncı adı kənarda saxlamazdıq. Bir az təkrar edək: Rəbb, Allah, Xilaskar, Məsih, Padşah, Keşiş, Peyğəmbər... və Quzu.

Bu adlardan biri o birilərindən fərqlidir. Birinci yeddi adla biz İsa Məsihə həm Allah, həm də insan kimi müraciət edirik, çünki onlarda ilahiyyətin, müdrikliyin, qüdrətin, mövqeyin izləri var. Bəs Quzu? İndi sizdən xahiş edirəm ki, bu adın iki min il ərzində yığılmış mənəvi mənasına fikir verməyəsiniz. Bir anlığa təsəvvür edin ki, “Allahın Quzusu” ilahisini heç vaxt oxumamısınız.

QUZU HAQQINDA

Quzu adı bizə gülməli və ya çox uyğunsuz gələ bilər. Quzular, adətən, çox sevimli heyvan deyillər. Çünki güclü, cəld, gözəl deyillər. Bizə elə gəlir ki, digər heyvanların dəyəri daha yüksəkdir, məsələn, biz İsanı Yəhudanın

qəbiləsindən olan Aslan kimi (Vəhy 5,5) asanca təsəvvür edə bilərik. Aslanlar qüdrətli, cəld və möhtəşəmdir. Heyvanların padşahı ilə heç kim zarafat etmir. Yəhudanın qəbiləsindən olan Aslan Vəhy kitabında yalnız qısa müddətə peyda olur. Amma Quzu bu kitabda üstünlük təşkil edir, iyirmi səkkiz dəfə adı çəkilir. Məsələn, Quzu göydəki taxtda oturub, idarə edir (Vəhy 22,3), insan və mələklərin yüz minlik ordusunu idarə edir və pis insanların ürəklərinə qorxu qoyur (Vəhy 6,15-16). Bu axırınıcılıq şəkildə olan qəddar və təhdidedici Quzu məsum Quzu təsviri ilə uyğunlaşmır.

Amma Yəhya üçün Quzu adı çox vacibdir. İsa haqqında danışarkən “Quzu” və “Allahın Quzusu” adları bütöv Əhdi-Cədidə yalnız Yəhya tərəfindən yazılan İncil və Vəhy kitabında istifadə olunur. Əhdi-Cədidin digər kitablarında, məsələn, Həvarilərin İşləri 8,32-35 və 1-ci Peterin məktubu 1,19-da “İsanın bəzi xüsusiyyəti quzuya oxşayır”- deyilir. Yalnız Yəhya isə Onu Quzu adlandırmağa cəsarət etmişdir (bax Yəhya 1, 36 və bütün Vəhy kitabı).

Biz bilirik ki, Quzu Messanın və Vəhy kitabının mərkəzidir. Həm də bu Quzunun kim olduğunu anlayırıq. Əgər Messanı yerdə olan Cənnət kimi dadmaq istəsək, daha çox bilməliyik. Quzunun əslində nə demək olduğunu və onun niyə belə adlandırılmasını başa düşməliyik. Bunun üçün zamanın başlanğıcına qayıtmağımız lazımdır.

QURBAN ÜÇÜN ÇÖRƏK

Qədim İsrail xalqında Allahı izzətləndirmək üçün ilk formalardan birincisi quzu qurbanının kəsilməsi idi. Bu haqda birinci yazılara Qabil və Habil, yəni Yaradılış kitabının ikinci nəslinin əhvalatında rast gəlirik. “Bir müddət keçəndən sonra Qabil torpağın bəhrəsindən Rəbb

Allaha təqdim gətirdi. Habil də sürüsündə ilk doğulan heyvanlardan bir neçəsini və onların piyini təqdim etdi.” (Yaradılış 4, 3-4) Bundan sonra yandırma qurbanı Nuhun (Yaradılış 8,20-21), İbrahimin (Yaradılış 15, 8-10. 22,13), Yaqubun (Yaradılış 46,1) və başqa patriarxların əhvalatlarında görə bilərik. Yaradılış kitabında patriarxlar həmişə hər şeydən əvvəl qurbanlar üçün mehrablar düzəldiblər. Qədim millətlər yandırma qurbanından başqa, həm də “libasiya”, yəni şərab qurbanı da təqdim edirdilər.

Yaradılış kitabında danışılan qurbandan başqa iki qurbana xüsusi diqqətlə fikir verməliyik: Melkisedeq (Yaradılış 14,18-20) və İbrahimin İshaq qurbanı (Yaradılış 22).

Melkisedeq Bibliyada ilk keşiş kimi peyda olur. Xeyli məsihçi onu İsa Məsihin prototipi hesab edirdi (bax İbrani 7,1-17). Melkisedeq həm padşah, həm də keşiş idi. Əhdi-ətiqdə bu qeyri-adi idi və sonradan onu İsa Məsihlə müqayisə edirdilər. Yaradılış kitabı Melkisedeyi Salem ölkəsinin padşahı kimi təqdim edir. Salem sonradan “Yeru-salem”, yəni sülh şəhəri adlandırılıb (bax Zəbur 76,3). Amma bir gün İsa göydəki Yerusalemin padşahı oldu. Melkisedeq kimi O da “sülh şahzadəsi” oldu. Melkisedeyin qurbanı qeyri-adi idi, çünki o, heyvanları qurban etmirdi. O, çörək və şərab təqdim etdi. Eyni ilə, Pasxa yeməyində İsa Evxaristiyanı təsis edərkən çörək və şərab təqdim etdi. Melkisedeyin qurbanı İbrahimə xeyir-dua verdi.

MORİYA DAĞI

İbrahim Melkisedeyin qurbanından bir neçə il sonra yenə də Salemə getdi, çünki Tanrı onu ən böyük qurbana çağırırdı. “Allah dedi: Sevdinin yeganə oğlun İshaqı götür və Moriya torpağına get. Orada sənə göstərəcəyim bir

dağda oğlunu yandırma qurbanı olaraq təqdim et.”
(Yaradılış 22,2)

İkinci Salnamələr kitabında yazılan yəhudilərin rəvayəti Moriya dağını gələcək Rəbbin Yerusəlimdəki məbədi ilə birləşdirir. İbrahim qurban üçün belində odun daşıyan İshaqla Moriyaya getdi (Yaradılış 22,6). İshaq quzunun harda olduğunu soruşarkən İbrahim cavab verdi: “Oğlum, yandırma qurbanı olacaq quzunu Allah Özü hazırlayacaq” (Yaradılış 22,8). Rəbbin mələyi İbrahimin oğlunu qurban etməsinə mane olub, ona qurban üçün qoyun verdi.

Bu əhvalatda İsrail xalqı Allahın İbrahim nəslindən böyük bir xalq yaradacağı andını gördü. Rəbb bəyan edir: “Öz varlığıma and içirəm ki, sən bu işi etdiyinə və yeganə oğlunu əsirgəmədiyinə görə Mən sənə böyük xeyir-dua verəcəyəm, nəslini göydəki ulduzlar və dəniz kənarındakı qum qədər artırıb çoxaldacağam... Dünyanın bütün millətləri sənə nəslinin vasitəsilə xeyir-dua alacaq...”. (bax Yaradılış 22, 16-17) Bu İbrahimə Allahın öhdəliyi idi. Vaxt keçdikcə bu öhdəlikdən İsrail xalqı üçün həyat sığortası yarandı. Sina səhrasında, seçilmiş xalq qızıl danaya sitayiş etdiyinə görə ölüm cəzasını qazananda İsrail xalqını Allahın hirsindən qorumaq üçün İbrahim Allahın andına müraciət edir (bax Çıxış 32, 13-14).

Məsihiçilər daha sonra İbrahim və İshaq əhvalatında İsa Məsihin çarmıxda ölümünün dərin alleqoriyasını gördülər. Bu əhvalatlar bir-birinə çox oxşayır. İsa İshaq kimi Atasının yeganə sevimli və itaətkar oğludur. O da İshaq kimi, Yerusəlim təpəsində yerinə yetirəcəyi öz həyatını qurban verməsi üçün odunu öz belində daşıyırdı. İsanın ölüm yeri Moriya torpağının təpələrindən biri idi. Əhdi-Cədidin birinci ayəsində (Matta 1,1) İsa da, İshaq kimi “İbrahim oğlu” adlanır. İbrahimin sözlərini də məsihiçilər peyğəmbərlik kimi qəbul edirlər: “... yandırma

qurbanı olacaq quzunu Allah Özü hazırlayacaq” (bax Yaradılış 22,8). Quzu İsa Məsihin “prototipi” idi, “İbrahimin aldığı xeyir-dua İsa Məsih vasitəsilə millətlərin üzərinə gəlsin” (bax Qal 3, 14 və Yaradılış 22, 16-18).

HEYVAN QURBANLARI

Aydındır ki, İsrail xalqı Misirdə qul vəziyyətində olarkən onların dininin əsas və mərkəzi parçası qurban idi. Misirlilər elə fikirləşirdilər ki, yəhudilər tez-tez qurban kəsərək yalnız işləməməyə bəhanə axtarırdılar (bax Çıxış 5, 17). Daha sonra, Musa fironun İsrail xalqını buraxmasını xahiş edərkən Allaha qurban kəsmə vəzifəsi baş səbəb kimi izah edir. (bax Çıxış 10, 25).

Bütün bu qurbanların mənası nədir?

Qədim yəhudilər üçün heyvan qurbanları bir neçə mənə daşıyırdı:

1. Qurbanla yəhudilər Allahın, bütün yaradılışın Rəbbi olduğunu ifadə edirdilər. “Yer üzünü Rəbbindir” (bax Z 24, 1). Bunu insan anlayıb, Allaha məxsus olanları yenidən Ona qaytararkən bildirir, yəni, qurban bütün xeyir-duaları verən Allahın tərifidir.
2. Qurban təşəkkür ifadəsi idi. İnsan həyatı hədiyyə kimi aldı. Buna görə Allaha bunun əvəzini necə verə bilər? (bax Z 116, 12). Yalnız qəbul etdiklərimizi qaytara bilərik.
3. Bəzən qurban razılaşma, and və ya Allahla əhdin bağlamasının təntənəli möhürü idi. (bax Yaradılış 21, 22-32).
4. Qurban həm təəssüf, həm də günahların etirafının ifadəsi idi. Qurban kəsən insan öz günahlarına görə ölüm qazandığını etiraf edirdi, buna görə də öz həyatını heyvan həyatı ilə əvəz edirdi.

QUZU QURBANI

İsrail tarixində əsas qurban Pasxa idi. Yəhudilər üçün Pasxa Misirdən xilas olma əhvalatı idi. Allah bütün İsrail ailələrinə ləkəsiz quzu almağı, onun sümüklərini sındırmadan kəsməyi və onun qanı ilə qapıya nişan qoymalarını əmr etdi. Həmin gecə yəhudilər quzunu yeməli idilər. Belə etdikləri üçün onların ailəsində ilk doğulanlar ölmədilər. Əgər belə etmədilərse, onların ilk doğulan oğulları, heyvanların ilk balaları ilə birlikdə öldülər (bax Çıxış 12, 1-23). Qurban verilən quzu onların ailəsinin ilk doğulanlarının girovu kimi öldü. Pasxa xilas, və ya “geri qaytarılmasının” simvolu idi.

Allah yəhudiləri təkcə xilas etmədi, O həm də onları “xidmət edən kahinlər səltənəti, müqəddəs millət” kimi (bax Çıxış 19, 6) təqdis etdi. Bu milləti “Mənim oğlum, Mənim ilkim” (bax Çıxış 4, 22) adlandırdı.

Rəbb sonra onlara Pasxanı hər il xatırlamağı və qeyd etməyi əmr etdi. Onlar bu bayram haqqında gələcək nəsillərə belə danışmalıydılar: “Övladlarınız sizdən - “Bu ibadətin mənası sizin üçün nədir?” - deyə soruşduqları zaman onlara söyləyin: - “Bu, misirliləri bəlaya saldığı zaman Misirdə İsrail övladlarının evləri yanından keçib xilas edən Rəbb üçün Pasxa qurbanıdır.” (bax Çıxış 12, 26-27).

Vəd edilmiş torpağa daxil edildikdən sonra yəhudilər Allaha gündəlik qurbanları kəsməyə davam edirdilər. Bunları Qanunun Təkrarı, Siyahıyaalınma, Levililər kitablarında olan müxtəlif qanuna əsaslanaraq yerinə yetirirdilər (məsələn bax Levililər 7-9, Siyahıyaalınma 28, Qanunun Təkrarı 16).

YERUSƏLİM ŞƏHƏRİNİN MƏRKƏZİ MEHRABDIR

Təxminən e.ə. 960-cı ildə yəhudilər Yerusəlimdə məbəd tikirdilər. Ondan sonra gündəlik qurbanlar ləyaqətli bir şəkildə təqdim edilirdi. Millətin günahlarının təmizlənməsinə görə keşişlər gündə iki dəfə, səhər və axşam, iki quzu qurban kəsirdilər. Hər ikisi əsas qurbanlar idi. Onlardan başqa gün ərzində şəxsi qurbanların tüstüsü göyə qaldırılırdı. Məbədin içərisindəki qapının yanında olan böyük tunc qurbangahda keçi, öküz, qoyun, və ya göyərçin qurban kəsirdilər. Məbədin müqəddəs yeri qurbangahın arxasında idi. Əsas müqəddəs yer, yəni “Allahın müqəddəs məskəni” lap arxada idi. Qızıl buxur qurbangahı Müqəddəs məskənin düz qabağında idi. Məbədin müqəddəs yerinə yalnız keşişlər daxil ola bilirdilər. Müqəddəs məskənə ildə bir dəfə yalnız baş keşiş girə bilirdi. O da günahkar olduğuna görə Bağışlama günündə yalnız qısa müddətlik ora girə bilirdi, çünki Allahın yanında yaşamağa layiq deyildi.

Qurbanlarla bağlı hər şey Yerusəlimdəki məbəddə toplandı. Yerusəlimdəki məbəd Melkisedeqin çörək və şərabı təqdim etdiyi, İbrahimin öz oğlunu qurban etdiyi və Allahın bütün millətləri xilas edəcəyi barədə and içdiyi yerdə tikildi. Həmin məbəd daimi qurban yeri kimi xidmət edirdi. Ən qədim qurbanlardan olan Qabilin quzu qurbanı ən vacib idi.

Ən əhəmiyyətli qurban günü Pasxa bayramı idi. Bu bayram ərəfəsində 2,5 milyon ziyarətçi Yerusəlimə doluşdu. Onlar o vaxt dünyanın hər yerindən axışıb gəlirdilər. I əsrdə yaşayan yəhudi tarixçisi Yusif Flaviyus yazır ki, 70-ci ildə Pasxa bayramında keşişlər məbədin qurbangahında 256 500 quzudan çox qurban kəsmişdilər. (bax Josephus: Yəhudi müharibələri, VI. 9. 424). Bir ay sonra Roma orduları Yerusəlimdəki məbədi məhv etdilər.

İsa Məsihin göyə qaldırılmasından təxminən 40 il keçdi.

DAXİLDƏ VƏ XARİCDƏ

Bütün bu qurbanlar yalnız boş mərasim idi? Əlbəttə ki yox, hətta yandırma qurbanları kifayət qədər deyildi. Allah həm də daxili qurbanı tələb edirdi. Zəburçu bunu belə deyir: “Allaha məqbul olan qurban etiraf ruhudur,” (bax Zəbur 51, 17). Huşə peyğəmbər vasitəsilə Allah deyir: “Mən qurban deyil, məhəbbət istəyirəm. Yandırma qurbanlarından çox Allahı tanımağınızı istəyirəm” (Huşə 6, 6)

Qurban kəsmə vəzifəsi isə qaldı. Biz bilirik ki, İsa da qurban haqqında yəhudi qanununa əməl etdi. Hər il Yerusəlimdə Pasxa bayramını qeyd edib, əvvəlcə öz ailəsi, daha sonra şagirdləri ilə qurban kəsilmiş quzunu yeyirdi. Onun başqa çarəsi yox idi, çünki yalnız imanlı yəhudi kimi quzunu yeyəndə Allahla əhdini yeniləyə bilərdi. İsa doğrudan imanlı yəhudi idi.

Pasxa bayramı isə İsanın həyatında daha vacib mənə daşıyırdı. Pasxa onun həyat tapşırığının mərkəzi və zirvəsi idi. İsa Quzudur. Yəhya yazır ki, İsa Pilatın qarşısında durarkən “Pasxaya hazırlıq günü idi. Altıncı saat radələri idi.” (bax Yəhya 19, 14). “Altıncı saat” müasir vaxtla günorta saat on ikidir. Yəhya bilirdi ki, məbəddə məhz günorta vaxtında keşişlər Pasxa quzularını kəsməyə başlayırlar. Deməli, Allahın Quzusunun qurban vaxtı budur.

Daha sonra Yəhya deyir ki, - “Müqəddəs Yazıdakı söz yerinə yetsin” sözlərinə görə (bax Yəhya 19, 36) çarmıxda olan İsanın ayaqlarını sındırmadılar. Yəhya hansı Müqəddəs Yazıdakı söz haqqında danışırdı? O, Çıxış kitabının sözləri haqqında danışırdı: “Onun (Pasxa

quzusunun) bir sümüyü də qırılmayacaq” (bax Çıxış 12, 46). Biz görürük ki, həm Allah Quzusu, həm də Pasxa quzusu bu əmrə eyni ilə uyğun gələn bir qurbandır, yəni onun ən yüksək dərəcədə yerinə yetirilməsidir.

Yəhya eyni mətndə yazır ki, bu hadisəyə baxanlar turş şərəblə dolu bir süngəri mərzə budağına taxıb İsanın ağzına yaxınlaşdırdılar. (bax Yəhya 19, 29, Çıxış 12, 22). Qanun mərzə bitkisini quzunun qanı ilə çilənmə üçün əmr vermişdi. Bu əhvalat göstərdi ki, yeni və kamil xilas tamamlandı. İsa da sonra “tamam oldu” dedi və başını əyib can verdi.

Baş keşiş Pasxa quzusunu qurban kəsəndə geyindiriyi paltar necə adlandırılırdısa, eyni ilə Yəhya İsanın paltarı haqqında danışarkən eyni ifadədən istifadə edir.

QURBAN MƏRASİMİ

Bundan nəyi başa düşmək mümkündür?

Yəhya bizə göstərir ki, yeni və son Pasxa qurbanında İsa həm keşiş, həm də qurbandır. Digər üç İncildə Pasxa yeməyi haqqında danışarkən eyni fikir təsdiqlənir. İsa aydın formada keşişin qurban sözlərindən istifadə edib özünü də qurban kimi təsvir edir. "Bu sizin üçün qurban verilən bədənimdir... Bu kasa sizin üçün tökülən Mənim qanımla bağladığım yeni əhddir" (bax Luka 22, 19-20).

Milyon quzu, buğa və ya təkə qanı heç vaxt İsanın verdiyi qurbana çatmaz. “Çünki buğaların və təkələrin qanı ilə günahları aradan qaldırmaq qeyri-mümkündür.” (İbrani 10, 4). Hətta milyonlarla quzunun qanı nə İsrail xalqını, nə də ki, dünyanı xilas edə bilməz. Ən yüksək dərəcədə yaxşı, möhtəşəm və əbədi olan Allaha qarşı təhqiri məhv etmək üçün insanlara mükəmməl qurban lazım idi. Allahın özü kimi o qurban yaxşı, ləkəsiz və

möhtəşəm olmalı idi. Bu qurban İsadır. Yalnız O, “Özünü qurban verməklə günahı aradan qaldıra” bilər. (İbrani 9, 26).

“Allah Quzusu budur!” (Yəhya 1, 36). Niyə İsa quzu olmalı idi? Niyə at, pələng ya da buğa deyil? Nəyə görə Vəhy kitabı İsanı “Quzu sanki kəsilmiş vəziyyətdə” kimi təsvir edir? (bax Vəhy 5, 6) Niyə Messada Ona “Allah Quzusu” kimi müraciət edirik? Çünki yalnız qurban quzusu bizim xilasımızı gerçəkləşdirmək üçün Allahın planını reallaşdırdı.

Bundan başqa İsa həm keşiş, həm də qurban idi. “Baş kahin hər il özünün olmayan qanla Ən Müqəddəs məkana girər” (İbrani 9, 25), o, qısa müddət ərzində orda qalırdı, amma öz ləyaqətsizliyinə görə oradan tez çıxmalı idi. İsa isə, özünü bizim üçün qurban verdiyinə görə yalnız bir dəfə, amma əbədiyyən cənnətə, yəni, Səmavi olan Ən Müqəddəs məkana girdi. Üstəlik, İsa Məsihin Pasxası ilə bizdən də padşah keşişliyi və ilk doğulanların Kilsəsi yarandı (bax Vəhy 1, 6. İbrani 12, 23 və Çıxış 4, 22, Çıxış 19, 6 ilə müqayisə et). Hər Messa zamanı biz də Onunla birlikdə Səmavi məbədə giririk. Daha sonra bütün bu şəkillərə qayıdacağıq və Vəhy kitabının Ən Müqəddəs məkanı məbəd, qurbangah, buxur və hər yərdə olan Quzu ilə görüşəcəyik.

BU BAYRAMDA İŞTİRAK EDİN

Bütün bu sözlər bizə bu günlərdə nə deyir? Biz Pasxa bayramını necə qeyd etməliyik?

Müqəddəs Paul bizə çıxış yolu təklif edir: “Çünki bizim Pasxa quzumuz olan Məsih qurban verildi. Buna görə ... səmimiyyətin və həqiqətin mayasız çörəyi ilə bayram edək” (bax 1Kor 5, 7-8). Beləliklə, bizim Pasxa

Quzumuz mayasız çörəkdir. Bizim bayramımız Müqəddəs Messadır (bax 1Kor 10, 15-21. 1Kor 11, 23-32).

Əhdi-Cədidin aydın işığında Əhdi-Ətiqin qurbanları bizim ən yüksək, səmavi baş keşişimiz olan İsa Məsihin yeganə qurbanına hazırlıqdır. Məhz bu yeganə qurbanı İsa Məsihlə birlikdə biz Messada təqdim edirik. Bu nöqtəyi-nəzərdən bütün Messa dualarını başqa bir nurda görürük.

Biz Sənə, ey Ata, bütün dünyanı xilas edən və sənə xoş gələn bir qurban olan Onun bədənini və qanını təqdim edirik. Rəbbimiz, Kilsəyə verdiyin bu qurbana sevgi ilə bax... (bax 4-cü Evxaristiya duası).

Ey Allahım, bizə verdiyin nemətlərdən bu müqəddəs, ləkəsiz və mükəmməl qurbanı, əbədi həyat çörəyini və sonsuz qurtuluş qabını Sənə gətiririk. Rəbbimiz, dürüst qulun Habilin qurban hədiyyələri, atamız İbrahimin qurbanı, baş keşiş Melkisedeqin Sənə təqdim etdiyi hədiyyəni (adağı) qəbul etdiyin kimi bu müqəddəs və ləkəsiz qurbana da sevgi ilə bax və onu qəbul et.

Hər şeyə qadir Allah, önündə səmimi bir şəkildə əyilib yalvarırıq. Müqəddəs Mələyinə əmr et ki, qurbanımızı Sənin uca mehrabına gətirsin... (bax 1-ci Evxaristiya duası)

İsa bizim xilasımıza görə qan töküb öldü. Amma bu, kifayət deyil. İndi bizim növbəmizdir. Əhdi-Ətiqdə belə idi, Əhdi-Cədidə də belədir. Əgər siz Allahın Əhdini təsdiqləmək, möhürləmək və bərpa etmək istəyirsinizsə, Quzunu, yəni bizim mayasız çörəyimiz olan Pasxa Quzusunu yeməlisiniz. Bu sözlər sizə nəyə xatırladırmı? “Doğrusunu, doğrusunu sizə deyirəm: Bəşər Oğlunun bədənindən yeyib qanından içməsəniz, daxilinizdə həyat olmayacaq” (Yəhya 6, 53).

QAYTARILMIŞ İNVESTİSİYA

Allahı izzətləndirmə olan təbii insan arzusu həmişə qurbanla ifadə edilib. Bunu edərkən insan eyni zamanda həm tərif, həm tövbə, həm qurban, həm əhd, həm də təşəkkür ifadə edir. Təşəkkür sözünün mənası yunanca “eucharistia”dır. Qurbanın müxtəlif formalarının bir ümumi, müsbət mənası da var: həyatı dəyişib yeni həyat başlaması üçün o biri həyat sönür. İsa öz həyatını qurbanla müqayisə edərkən həvarilərin, yəhudilərin həmçinin bütün insanların ürəklərinin dərinliyindəki dəyərlərinə toxundu. 20-ci əsrdə yaşayan Mahatma Gandi “Allaha qurbansız sitayiş etmə”-ni müasir dövrünün cəfəngiyatı adlandırırdı. Amma katoliklər qurbansız sitayiş etməirlər. Bizim Allaha ən yüksək sitayiş ifadəmiz eyni zamanda ən qiymətli və ən yüksək qurbandır: Quzunun Pasxa yeməyi, yəni Müqəddəs Messa.

Qurban insan ürəklərinin arzusudur. İsanın gəlişinə qədər isə heç bir qurban kifayət deyildi. Zəbur 116 belə deyir: “Mənə etdiyi comərdliyə görə Rəbbin borcunu necə qaytara bilərəm? (Z 116, 12)”. Doğrudan, necə?

Allah həmişə bizim cavabımızı bilir. “Qurtuluş piyaləsini qaldıracağam, Rəbbin ismini çağıracağam” (Z 116, 13).

Üçüncü fəsil Başlangıcdan

İLK MƏSİHÇİLƏRİN MESSASI

İlk əsrlərdə məsihçiləri adamyeyənliklə, yəni insan qurbanları kəsmələri ilə qınayırdılar. Bu ittihamla ilk məsihçi müdafiəçilər, yəni apologetlər maraqlandılar və ağılsızlıq olduğuna görə ondan imtina etdilər. Buna baxmayaraq bütperəstlərin səhv danışıqlarından ilk məsihçilərin həyatı və Allaha hörmətlərinin ən səciyyəvi nişanlarını görə bilərik.

Buna ən aydın nişan Evxaristiyadır, yəni İsa Məsihin qurbanının həyata keçirilməsidir. Başqa sözlə Evxaristiya İsanın bədəni və qanının yeyib içirildiyi müqəddəs qonaqlıqdır. Bu həqiqəti səhv başa düşəndə bütperəstlər Kilsəni yalan ittihama sürükləyirdilər, hətta ilk baxışdan onların səhv olduğu məlum idi. Qədim Kilsədə bu qonaqlıqda, yəni Messada yalnız vəftiz qəbul edənlər iştirak edə bilirdilər. Məsihçilər bu əsas sirr haqqında məsihçi olmayanlarla hətta danışmazdılar. Beləliklə, bütperəstlərin fantaziyası faktların müəyyən parçaları ilə qidalanarkən daha çox böyüyürdü: “Bu Mənim bədənimdür... bu Mənim qanımdır... Bəşər Oğlunun bədənindən yeyib, qanından içməsəniz, daxilinizdə həyat olmayacaq... (bax Matta 26, 26-28, Yəhya 6, 53). Bütperəstlər bilirdilər ki, məsihçilər xüsusi, qəribə və bir növ sirli mərasimlərdə iştirak edirdilər.

Məsihçi olmaq Messaya getmək idi. Bu, Əhdi-Cədidin birinci günündən etibarlı idi. İsa dirilməsindən bir neçə saat sonra iki şagirdi ilə nahar etdi. “İsa onlarla süfrə başında oturarkən çörək götürüb şükür duası etdi, böldü və onlara verdi. Bu anda onların gözləri açıldı və onlar Onu çörəyi böldüyü zaman tanıdı” (bax Luka 24, 30-31. 35).

Evxaristiyanın ən vacib tapşırığını Həvarilərin İşləri kitabında olan ilk Kilsənin həyatı haqqında təsvirindən də aydın görmək olar: “Onlar da özlərini həvarilərin təliminə, şərikliyinə, birgə çörək bölməyə və duaya həsr etdilər” (Həv İş 2, 42). 1-ci Paulun Korinflilərə məktubundan 11-ci fəsil Evxaristiya nəzəriyyəsi və praktikasının əsl kitabçasıdır. Bu məktubda Paulun Evxaristiyanı təyin edərək İsa Məsihin dediklərinə əsaslanmış, liturgiyanın dəqiq formasını təhvil etməsinin vacibliyini görürük.

“Çünki sizə çatdırdığım bu xəbəri Rəbbin Özündən qəbul etmişəm: Rəbb İsa Ona xəyanət edildiyi gecə əlinə çörək götürdü, şükür edib onu böldü və dedi: “Bu Mənim sizin üçün verilən bədənimdir. Bunu Məni xatırlamaq üçün edin”. Eləcə də axşam yeməyindən sonra kasanı götürüb dedi: “Bu kasa Mənim qanımla bağladığım Yeni Əhddir. Bunu hər dəfə içəndə Məni xatırlamaq üçün edin” (1Kor 11, 23-25)”. Paulun İsa Məsihin Evxaristiyada real olduğunu təbliğ edərək onun necə vacib olduğunu vurğulayır və vəfasızlığın dəhşət nəticələrini görür: “Çünki kim Rəbbin bədənini dərk etməmiş yeyib-içsə, yeyib-içərək öz başına mühakimə gətirir” (1Kor 11, 29).

LİTURGIYA NƏDİR? İDARƏ RAKETİDİR.

Yuxardakı mövzunu yalnız Əhdi-Cədidə yox, həm həvari dövründə olan, həm də növbəti dövrdə olan məsihçi mənbələrində rast gələ bilərik. Onların təliminin məzmunu dəyişmir və onların istifadə etdikləri sözlər bir-birinə çox oxşayırdı. Hətta, iman digər ölkələrə və dillərə keçəndə belə dəyişmədi. Qədim Kilsənin keşişləri, müəllimləri və apologetləri Evxaristiya təlimini saxlayarkən eyni fikirləri təbliğ edirdilər. Hamısı bu mövzulardan danışdı: çörək və şərab formasında həqiqi İsanın bədəni və qanının mövcud olması haqqında, liturgiyanın müqəddəs təbiəti

haqqında, qanuni formada əl qoyulmuş keşişlərin zərurəti haqqında, mərasim formalarının əhəmiyyəti haqqında. Bu mövzu vasitəsilə Kilsə doqmaları (ehkamları) üçün bu günə qədər tam şahidlik saxlanılıb.

Əhdi-Cədidin kitabları daxil olmaqla, liturgiya kitabçası kimi istifadə olunan ilk məsihçilərin başqa sənədləri də saxlanılıb. Bunları misal, yəni dua kitabı adlandırırdılar və onları “Didache” adlı kitabda tapırıq. “Didache” yunan dilində təlim deməkdir. Bu kitab 12 həvarinin təliminin kolleksiyası kimi hesab edilib və təxminən, 50-110-cu illər arasında Suriyadakı Antiokiya şəhərində (bax Həv İş 11, 26) yazılıb.

Didache 4 dəfə Evxaristiya haqqında danışarkən qurban sözündən istifadə edir. Bir dəfə dəqiq yazır ki, “bu qurban Rəbbin təyin etdiyi qurbandır” (Didache 14, 3). Bu kitabdan bilirik ki, hər zamankı liturgiya günü “Rəbb günü” idi və Evxaristiyanı qəbul etməmişdən əvvəl məsihçilər günahlarını etiraf edib, tövbə edirdilər. “Rəbb günündə toplananda, çörəyi bölüb Rəbbə şükür edin. Amma bundan əvvəl sizin qurbanınızın təmiz olması üçün günahlarınızı etiraf edin” (Didache 14, 1). Qurban mərasiminin gedişatına baxsaq, Didache öz poeziyası ilə bizi heyrətləndirən bir Evxaristiya duasını təqdim edir. Onun əks-sədasını müxtəlif müasir həm şərq, həm də qərb məsihçilərinin liturgiyasında və himnlərində tapırıq:

“Çörək üçün lazım olan buğda təpələrdə səpələnib, yığılanda isə bir bütöv olduğu kimi, eləcə də sən Kilsən dünyanın müxtəlif yerlərindən sən səltənətinə yığılsın, çünki İsa Məsihin vasitəsilə izzət və qüdrət əbədi olaraq sənindir. Rəbbin adına vəftiz qəbul etmişlərdən başqa sizin Evxaristiyanızdan heç kim nə yeməsin, nə də içməsin...” (Didache 9, 4-5)

“Ey, hər şeyə qadir Rəbb, öz adına görə sən bütün kainatı yaratdın. İnsan sənə şükür etsin deyə ona xörək və

içməli su verdin. Sən öz xidmətçin vasitəsilə bizə ruhani xörək, içməli su və həyat hədiyyə verdin...” (Didache 10, 3)

“Ey Rəbb, Kilsəni xatırla, hər pislikdən onu qoru, Öz mükəmməl məhəbbətinlə onu idarə et və onu dünyanın dörd tərəfindən yığıb müqəddəsləşdir ki, onun üçün hazırladığın səltənətinə aparasan.” (Didache 10, 5)

İSRAİLDƏKİ KÖKLƏR

İlk Kilsənin liturgiyası və bizim müasir liturgiyamız, qədim İsrail xalqının mərasimlərindən və Müqəddəs kitablardan çox şey götürüb. 2-ci fəsildə biz İsa Məsihin Pasxa yeməyi ərəfəsində Evxaristiyanı təsis etməsi haqqında düşünmüşdük. Onun Evxaristiyası, yəni Onun şükür etməsi Pasxa qurbanını yerinə yetirdi, mükəmməlləşdirib daha da ucaltdı. İlk məsihçilərin çoxu şövqlü yəhudilər olduğuna görə Pasxa və Evxaristiya arasındakı əlaqəni çox yaxşı başa düşürdülər. Ona görə də yəhudi Pasxa duaları məsihçi liturgiyasına daxil oldu.

Yəhudi Pasxa dualarından biri olan mayasız çörək və şərab üzərindəki dua haqqında düşünək: “Ey lütfkar Rəbb, Allahımız və meynənin Yaradıcısı. Sən xeyir-dualısan, ey Rəbb, Allahımız, kainatın Padşahı, torpaqdan çörəyə həyat verən Sənsən.”

“Ordular Rəbbi müqəddəsdir, müqəddəsdir, müqəddəsdir! Bütün yer üzü Onun əzəməti ilə doludur” (Yəşaya 6, 3) ilahisi yəhudilərin Allaha ehtiramının aydın ifadəsi idi. Bu ilahi tezliklə məsihçi mərasimlərində öz yerini tapdı. Ona həm Vəhy kitabında, həm də 4-cü roma papası müqəddəs Romalı Klementin təxminən 96-cı ildə yazdığı məktubunda rast gəlirik.

“TODAH”-IN XATİRƏSİ

Müqəddəs Messanın ən qəribə liturgiya “sələfi” qədim İsrail xalqının “todah”-ıdır. Yəhudi sözü olan “todah”, eyni ilə yunan sözü “eucharistion”, “şükür etmə” deməkdir. Bu sözün mənası Allaha şükür etmək üçün dostlarla birgə yeyilən qurban xörəyidir. Todah ölüm təhlükəsi xatirəsindən başlayır və Allahın insanı bu təhlükədən xilas etməsini mədh etməklə davam edir. Todah Allahın hər şeyə qadirliyinə və mərhəmətinə insan etibarının təsirli ifadəsidir.

69-cu Zəbur çox aydın məsəldir. Xilasın təcili xahiş edilməsi (“Ey Allah, məni qurtar!” Z 69, 1) eyni zamanda son xilasın qeyd edilməsidir (“Allahın isminə ilahilərlə həmd oxuyacağam... çünki Rəbb fəqirləri eşidir” Z 69, 30. 33).

“Todah”-ın klassik misalı 22-ci Zəburdur. O belə başlayır: “Ey Allahım, Allahım, niyə məni tərək etdin?” (Z 22, 1). Çarmıxda can verən İsa da bu Zəburdan sitat gətirirdi. Bütün eşidənlər bu ilahini tanıyırdılar və bilirdilər ki, bu Zəbur oxucunun tərək olunduğuna görə kədərlə başlayıb xilasın qələbə tonu ilə qurtarır. “İsmi soydaşlarıma elan edəcəyəm, toplantı arasında Sənə həmd söyləyəcəyəm... Çünki Rəbb bu məzlumun dərdinə xor baxmadı, ondan ikrah edərək üzünü gizlətmədi, imdada çağıranda səsinə cavab verdi... Çünki hökmranlıq Rəbbindir, millətlər üzərində səltənət sürən Odur!” (bax Z 22, 22.24.29). Bu ilahi ilə İsa öz etimadını və xilasa aparıcı ümidini ifadə etdi.

Todah və Evxaristiya şükür etməkdən daha çox məna daşıyır. Yozef Ratzinger (roma papası XVI-cı Benedikt) belə yazır: “Bütün “xristologiya”, yəni Məsih haqqında elm, daha dəqiq desək, bütün evxaristiyalı xristologiyanın strukturası “todah”-ın Əhdi-Ətiqli ruhani mənəviyyatında

mövcuddur” (Yozef Ratzinger, Feast of Faith). Həm Todah, həm də Evxaristiya söz və xörəkdən istifadə etməklə Allaha qarşı hörməti təsvir edirlər. Bundan başqa, todah eyni ilə Messa kimi mayasız çörək və şərabın qansız qurbanını təqdim edir.

Qədim yəhudi din müəllimləri todahın gələcəyini qabaqcadan bildirirdilər. “Növbəti gələn, yəni məsih dövründə, todahdan başqa bütün qurbanlar bitəcək. Yalnız todah əbədi olacaq”

(Hartmut Gese, Essays on Biblical Theology - Pesiqtə I, 159).

ƏVƏZ QƏBUL EDİLMƏMİŞDİR

Suriyadakı Antiokiya şəhərindən yeni Evxaristiya təlimi haqqında başqa bir dəlalət bizə gəlib çatır. Təxminən 107-ci ildə Antiochia yepiskopunu müqəddəs İgnatiusu onun işgəncə olunacağı yerə apardılar. Yol ərəfəsində o, tez-tez Evxaristiya haqqında yazırdı. Kilsə haqqında yazarkən deyirdi ki, “Kilsə qurbanın yeridir”. (İgnatiusun Efeslilərə məktubu 5. 2) Filadelfiya şəhərində yaşayanlara belə yazırdı: “Çalışın ki, Evxaristiyanı birgə qeyd edəsiniz, çünki bizim Rəbbimiz İsa Məsihin yeganə bədəni var və onun qanı ilə dolu yalnız bir piyalə var. Mənim yeganə köməkçilərım olan bütün keşişlər və diakonlarla birlikdə eyni zamanda mehrab və yepiskop yeganədirlər.” (İgnatiusun Filadelfiyalılara məktubu 4). İgnatius İzmirlilərə məktubunda ciddi formada Kilsənin əsl təlimini rədd edənləri tənqid edirdi: “Onlar Evxaristiya və duaları qəbul etməyib rədd edirdilər, çünki Evxaristiyada müvcud olan İsa Məsihin bədənini dərk etmirdilər.” Digər bir yerdə əsl liturgiyanı necə tanımaq imkanını məsləhət verir: “Etibarlı Evxaristiya yalnız odur ki, yepiskop və ya onun

tərəfindən tapşırılmış insan onu yerinə yetirir.” (İgnatiusun İzmirlilərə məktubu 8.1)

İgnatius bu sirr haqqında elə bir real formada danışdı ki, məsihçi imanının sirlərinə həsr olunmamış insanları şoka saldı. Kontekstdən çıxardılmış sözlər Roma imperiyasında yayılmış şayiələrə kömək edir və məsihçiləri adam yeyənlikdə təqsirləndirdilər.

Sonrakı 10 illərlə Samariya şəhərindən gələn, Yustin adlanan bir təhsilli məsihçi Kilsənin müdafiəsi ilə məşğul idi. Məhz o, qədim liturgiyadan sirr pərdəsini götürdü. 155-ci ildə roma imperiyasının qeysərinə izah məktubu yazdı. O məktubda Messanın nə olduğunu izah edirdi. Onun izahı müasir insanlara kömək edə bilər, buna görə də onun məktubunun sözləri haqqında düşünək:

“Günəş günü adlanan gündə hamı həm şəhərdə, həm də kəndlərdə yaşayan məsihçilər ümumi bir yerə toplaşirlar. Onlar həvarilərin yazılarını oxuyurlar. Əgər vaxt kifayət etsə, onda həm də peyğəmbərlər kitablarından oxuyurlar. Oxucu qurtardıqdan sonra Evxaristiyanın başçısı vəz edərkən bizi bu eşitdiyimiz mükəmməl şeyləri etməyimiz üçün həvəsləndirir. Sonra hamı birlikdə duraraq həm özümüz üçün, həm də olduğu yerdən asılı olmayaraq bütün digər insanlar üçün dua edirik. Xahiş edirik ki, yaxşı həyat yaşayıb əmrləri yerinə yetirən və beləliklə, əbədi xilasa çatan insanlar kimi Rəbb bizə kömək etsin. Duanı qurtarandan sonra bir-birimizi öpürük. Bundan sonra bacı-qardaşların başçısına çörək, şərəblə doldurmuş piyalə və su gətirirlər. O, bunları qəbul edib kainatın Atasına Oğul və Müqəddəs Ruhun adı ilə tərif və şöhrəti verir. Biz Allahın hədiyyələrini qəbul etməyə layiq deyilik. Buna baxmayaraq, Allah bizi layiq görür. Buna görə keşiş uzun şükür duası (yunanca eucharistia) edir. Dua və şükürlər qurtarandan sonra bütün orada olan millət həvəslə “Amin” sözü deyir. Bundan sonra aramızda

dyakonlar adlanan şəxslər bütün iştirakçılara Evxaristiya sirrində istifadə edilən çörək, şərab və suyu paylayırlar və onları həm də Messada olmayanlara aparırlar.” (bax Yustin: Apologiya 1, 65-67 və KKK 1345)

Yustin yazmağa başlayarkən “Günəş günü” sözündən istifadə edir. (Günəş günü bizim indiki bazar günüdür, məsihçilər kimi biz onu Rəbb günü adlandırırıq). Günəş gününün “Rəbb günü” ilə eyni mənada işlənməsi bütün ilk məsihçi qruplarının ümumi şahidliyidir. Allaha qarşı əsas izzət günü Rəbb günüdür. Bu gün yeddinci günü, yəni yəhudilərin “şabat” gününü tamamlayıb əvəz etdi. Məsələn, məhz Rəbb günü Ruhun təsirindən Allaha izzətləndirən Yəhya dünyanın sonu açıqlamasını dərk etdi (bax Vəhy 1, 10).

SÖZ VƏ ONUN İFADƏSİ

Yustin qurbanın və Kilsə sirlərinin (müqəddəs nişanlarının) mənasını izah edir. Amma, sirlərdə İsa Məsihin real mövcudluğundan da dəyər azaltmır. O da öz sələfi olan İgnatius kimi eyni cür realizmdən istifadə edir: “Biz çörək üzərində İsa Məsihin sözlərindən ibarət olan dua ilə Allaha şükür edirik, Müqəddəs Ruh vasitəsilə çevrilən bu çörək bizim qanımız və bədənimizi qidalandırır. Bu çörək İsanın bədəni və qanının təcəssümüdür”. (bax Yustin, Apologiya 1, 66).

Yustin yəhudilərlə danışarkən daha da dərinə getdi. O, Pasxa qurbanı və məbəddəki qurbanları yalnız İsa Məsihin qurbanının prototipi olduğunu və Onun qurbanının liturgiyada reallaşmasını izah edirdi: “Cüzam xəstəliyindən sağaldılmış insanlardan Qanun ən keyfiyyətli un qurbanını tələb edirdi. İsa Məsihin təsis etdiyi qurban, yəni Evxaristiya çörəyi bu qurbanın prototipi idi”. (bax Yustin, Trifon ilə söhbəti, 41).

Katolik, yəni ümümdünya Evxaristiya təcrübəsi belə idi. Amma, bütün dünyada təlim eyni olsa da, liturgiya yerli adətlərdə fərqlənirdi. Hər yepiskop öz ərazisində Evxaristiya mərasiminin necə qeyd edilməsinə cavabdeh idi. Vaxt keçdikcə müxtəlif rayonlarda liturgiya təcrübəsinin öz stili yarandı, məsələn, suriya, roma, qaliya və s. Onların çox fərqli olmasına baxmayaraq, çox şeydə bir-birinə oxşayırdılar. Bir neçə istisna olsa da, onların ortaq nöqtələri var idi: tövbə mərasimi, Müqəddəs kitabdan oxunuşlar, Zəburların oxunuşu, vəz, “Mələklərin mahnısı”, yəni “Müqəddəs, Müqəddəs, Müqəddəs” ilahisi, Evxaristiya duası və Evxaristiyanın qəbul edilməsi. Kilsələr müqəddəs Paulun sözlərinə əsaslanarkən çalışırdılar ki, çörək və şərabı İsa Məsihin bədəninə və qanına çevirən sözləri dəqiq formada çatdırsınlar. “Bu mənim bədənimdür... bu mənim qanımın piyaləsidir”.

TANIŞ NƏQARAT

3-cü əsrin başlanğıcından sonra həvari liturgiyasının dəqiq sözlərinin saxlanmasına şahid oluruq. 4-cü əsrin ilk illərində həvarilərdən qəbul edilmiş ənənənin təzədən yazılmış redaksiyası “Didascalia apostolorum”, yəni “Həvarilərin təlimi” adlandırılan sənəd şimalı Suriyada meydana gəldi. Bu sənəd həm duaların mətnlərindən, həm də yepiskop, keşiş, dyakon, imanlı kişi, qadın, cavan, uşaq, dul, yetim və səyyahların liturgiya tapşırıqları haqqında dəqiq əmrlərdən ibarətdir.

Təxminən 215-ci ildə Romalı Hipolit “Həvari ənənəsi” adlı böyük əsərini yazdı. Bu sənəddə o, Roma kilsəsində həvari dövründən saxlanılmış liturgiya və ilahiyyat təlimini yazmışdır. O, bir parçada keşişlərin həsr etməsi mərasimini təsvir edir.

Biz Yustinin yazılarında Messanı “görürük”, Hipolitin yazılarında isə onu “eşidirik”:

Keşiş: Rəbb sizinlə olsun.

Toplantı: Və sənin ruhunla.

Keşiş: Qəlblərimizi yüksəldək.

Toplantı: Qəlblərimiz Rəbdədir.

Keşiş: Rəbbimiz Allaha şükür edək.

Toplantı: Həqiqətən bu çox doğru və gərəklidir.

Həvari mənşəli ən qədim liturgiya mətnləri eyni dövrdən gəlirlər. Bunlar dünyanın çox yerdə istifadə edilən Müqəddəs Mark, Yaqub və Petros liturgiyalarıdır. Məsələn, Müqəddəs Yaqub liturgiyası qədim Yerusəlimdəki kilsənin ən sevimli liturgiyası idi. Məhz Yaqub bu kilsənin ilk yepiskopu idi. Bütün bu liturgiyalar ilahiyyat nöqtəyi-nəzərindən möhtəşəmdir, onlarda çoxlu poeziya və Müqəddəs kitabdan sitatlar var. O vaxtlar yalnız az adam oxuya bilirdi və onlardan yalnız bir neçəsinin kitab almağa imkanı var idi. Buna görə də liturgiya məsihçilərin Bibliyaya qulaq asa biləcəkləri bir yer idi. Beləcə, Kilsənin başlanğıcından etibarən Messa ərzində Müqəddəs Kitabdən bol-bol istifadə edilirdi.

Baxmayaraq ki, qədim liturgiyaların sözləri İsa Məsihin qurbanı haqqında aydın xəbər verirdi, sakitlik də o qədər aydın idi:

Hamı tam sakitliyi saxlayıb qorxu və titrəmə ilə dayansın, yerdə olan heç bir şey haqqında fikirləşməsin. Çünki padşahların Padşahı və ağaların Ağası olan İsa Məsih, bizim Allahımız, özünü qurban və imanlılara qida kimi vermək üçün gəlir. Mələklərin orduları qüdrət və gücləri ilə Onun qabağında gedir, çox gözlü xerublər və altı qanadlı serafinlər üzlerini örtüb dayanmadan oxuyurlar: Alleluya, alleluya, alleluya.

Kilsənin ilk Messalarının səslərini və sakitliyini yadınızda saxlayın. Vəhy kitabını Cənnətdə ətraflı oxuyanda yenidən onlarla görüşəcəksiniz. Gələn Rəbb günü Messaya gedəndə yenidən onlarla görüşəcəksiniz.

Dördüncü fəsil

İncili dadın, onunla tanış olun (ona qulaq asın və toxunun)

MESSANIN PARÇALARININ MƏNALARI NƏDİR?

Bəzi romantik insanlar fikirləşirlər ki, ilk məsihçilərin Allaha qarşı hörməti tamamilə kortəbii və improvizə idi. Çox vaxt onları belə təsəvvür edirlər: ilk imanlılar o qədər həvəsli idi ki, bütün Kilsə camaatı ilə görüşəndə çörək bölməsi, yəni Evxaristiya zamanında tərif və şükür duaları sadə bir proseslə dərin duaya çevrilirdi. Çünki nəticədə - “Səni sevirəm!” - demək üçün kimə bir dua kitabı lazımdır?

Mən də nə vaxtsa belə fikirləşirdim. Amma Müqəddəs kitabı və ənənələri öyrənən zaman məni başqa bir biliyə apardı: tərifin ifadə edilməsi bir nizama tabedir. O vaxtlar hələ özümü protestant kimi hesab edirdim. Vaxt keçdikcə liturgiyanı gündən günə daha çox sevdiyimi başa düşürdüm. Eyni zamanda şəxsi liturgiyamı Müqəddəs kitabın sözlərindən yaratmağa çalışırdım. Amma heç bilmirdim ki, bu artıq baş vermişdi.

Artıq Paulun zamanından Kilsənin liturgiya və mərasimlərin nizamının dəqiqliyinə qayğısını görə bilərik. İnanıram ki, bu təsadüfi deyil. Məncə nizam və proqram tamamilə pis deyil. Mənim romantik dostlarımdan xahiş edirəm ki, mənim bu fikrimi başa düşsünlər. Yaxşı, dindar və rahat həyat üçün nizam və proqram çox lazımdır. Proqram və daimilik olmasa biz işlərimizin çox azını yerinə yetirərdik. Müəyyən ifadələr olmasa bizim münasibətlərimiz necə olardı? Mən hələ uşaqlarının “çox sağ ol” deyəndə, onların sözlərindən yorulan valideyn görməmişəm. Öz ərinin tez-tez “Səni sevirəm!” dediyi sözdən xəstələnən həyat yoldaşı görməmişəm.

Müəyyən ifadələrə vəfa məhəbbətin ifadəsidir. Biz təkcə yaxşı əhval-ruhiyyəmiz olanda işləmirik, şükür etmirik və ya sevmirik. Əsl məhəbbət daimilikdə ifadə edilir və daimilik səliqədə özünü göstərir.

LİTURGIYA MƏŞQ VƏ ADƏTDİR

Səliqə yalnız nəzəriyyədən asılı deyil. Onda həm də təcrübə mövcuddur. Səliqə bizə rahat, mükəmməl və faydalı həyatı yaşamağa kömək edir. Müsbət adətimizi nə qədər çox inkişaf edəcəyiksə, o qədər də həyatımız səmərəli olacaq. Vaxt keçdikcə, bizim fəaliyyətimizdə yaxşı adətlər çoxalarkən xırdalara fikir vermək lazım deyil, fikirlərimiz və ürəyimiz yeni stimullar üçün azad olacaq.

Məsihçi liturgiyasının mərasimləri zamanında yoxlanmış müəyyən ifadələrdir. Bu mərasimlərdə Allahın övladları “Rəbbimizə şükürlər olsun!” deyilir, Kilsə İsa Məsihə öz bəyi kimi “Səni sevirəm!” deyir. Liturgiya bizim səmərəli olmağımıza kömək edən adətdir. Yalnız ruhani həyatımızda yox, həm ümumi həyatımıza da təsir edir, çünki Allahın yaratdığı və xilas etdiyi dünyada yaşayırıq.

Liturgiyada tam insan, yəni bədən, can və ruh iştirak edir. Birinci dəfə məsihçi liturgiyasında necə iştirak etdiyim yadıma gəlir. O, ortodox seminariyasındakı axşam duası idi. Kalvinist mühitindən gələrkən elə bir təcrübəyə hazır deyildim: ikonalar, buxur, mahnılar, zəng, dizi üstə çökmə... Bütün gücümlə fikrimi buna cəmləşdirdim.

Dua qurtarandan sonra bir nəfər məndən soruşdu: “Bu haqda nə fikirləşirsiniz?” Qısa cavab verdim: “İndi başa düşdüm, Allah nə üçün mənə bədən verdi. Liturgiyada iştirak edərkən Allahın xalqı ilə birlikdə bədənimlə Allaha həmd etmək üçün.”

Katoliklər İncilə (xoş xəbəri) yalnız qulaq asmırlar. Liturgiyada onu həm eşidir, həm görür, həm hiss edir, həm də dadırıq.

MESSA İKİ HİSSƏYƏ BÖLÜNÜR

Messanın ən aydın xüsusiyyətini bu cümlədə tapırıq: “Qəlblərimizi Allaha yüksəldək!” Bu cümləni bütün Kilsə tarixi ərzində və bütün dünyada olan liturgiyalardan eşidə bilərik. Qəlblərimiz haraya istiqamətləndirilir? Göyə. Çünki Messa yerə enmiş göydür. Amma bunu aydın dərk etmək üçün Messanın hissələrini bilməliyik. Bu bizə həm də Vəhy kitabını başa düşmək üçün çox vacibdir.

Bu fəsildə liturgiyanı addımbaaddım keçəcəyik. Beləliklə, bu əsərin hər bir hissəsini dərk etməyə çalışacağıq, yəni haradan gəlir və nəyə xidmət edir?! Bu kitabda yalnız əsas məlumatları verəcəyik, amma bu məlumatlar düşünməyə və yavaş-yavaş Messa hissələrinin daxili məntiqini kəşf etməyə kifayətdir. Əgər biz həm tam Messanı, həm də onun hissələrinin hər ikisini də dərk etməsək, Messa bizim üçün daxili həyat olmayan mənasız şablon olacaq. Məhz bu şablon (rutin) Messanı əskildir.

İlk növbədə Messanın iki hissədən ibarət olduğunu bilməliyik. Onlar: Kəlam liturgiyası və Evxaristiya liturgiyasıdır. Hər biri daha xırda və konkret hissələrə bölünür. Katolik kilsəsində müxtəlif liturgiya formaları da var. Biz isə Latin forması haqqında danışacağıq. Kəlam liturgiyası giriş dualar, tövbə mərasimi və Müqəddəs kitabın hansısa oxunuşundan ibarətdir. Evxaristiya liturgiyasını dörd hissəyə bölə bilərik: qurban hədiyyələrin təqdim edilməsi, şükür duası, Evxaristiya qəbul edilməsi və son mərasimlər.

Mərasimlərin çox olmasına baxmayaraq, Messa yeganə qurbandır. Bu qurban Ata Allahın bizimlə bağladığı əhdi yeniləşdirən İsa Məsihtir.

XAÇ NIŞANI

Üzərinə xaç nişanı çəkmə ilk məsihçilərin tez-tez istifadə etdiyi iman ifadəsi idi. O dövrün sənədlərində xaç nişanı tez-tez meydana çıxırdı. Adətən ilk məsihçilər onu alına çəkirdilər. Bəzi yazıçılar, məsələn Hyeronim və Avqustin, məsihçiləri xaç nişanını alına, dodaqlara və ürəyə çəkən insanlar kimi təsvir edirdilər. Digər müqəddəslər də, bu nişanın möhtəşəm gücünə şahidlik edirdilər.

III əsrdə Kartago şəhərində yaşayan müqəddəs Kipriyan yazırdı ki, “xaç nişanında bütün məziyyət və güc mövcuddur... Alına xaç çəkilmiş bütün insanlar xaçda xilas tapacaqlar”. (bax Vəhy 7, 3 və 14, 1).

Bir əsrdən sonra müqəddəs Atanazius deyirdi: “Xaç bütün cadulara qalib gəlir və bütün sehrləri heç edir”. İsa Məsihin xaçı qarşısında şeytan gücsüzdür.

Xaç nişanı bizim ən dərin jestimizdir. O, İncilin sirri və simvoludur. O, məsihçi imanının sintezidir. Xaç nişanını çəkərkən vəftizdə bağlanmış əhdi yeniləyirik. Biz Müqəddəs Üçlük adına vəftiz olduğumuz imanı sözlərlə ifadə edirik: “Ata, Oğul və Müqəddəs Ruhun adı ilə...”. Əlimizlə İsa Məsihin çarmıxı vasitəsilə xilas olduğumuzu göstəririk. İsa Məsihin çarmıxa çəkilməsi insan tarixində ən böyük günah idi. Eyni zamanda o, Allahın mərhəmətli məhəbbəti və gücünün ifadəsi idi. Xaç bizim xilas vasitəmizdir. Onun köməyi ilə biz Allahın təbiətində iştirak edirik. (bax 2Pt 1, 4)

Xaç nişanı üç ifadə vasitəsilə bütün məsihçi imanını göstərir. Bu üç ifadə bunlardır: Üçlük, Kəlamın təcəssümü və Xilas. Şərq kilsələrində xaç nişanını belə bir formada

edirlər: əl barmaqları ilə ayrı-ayrı formada, yəni 3 (baş, işarə və orta) və 2 (adsız və kiçik) barmaqla onu edirlər. Üç barmaq Müqəddəs Üçlüyün birliyi, iki barmaq isə Məsihin iki təbiətinin, yəni insan və ilahi təbiətinin birliyini ifadə edir.

Bu yalnız hörmət ifadəsi deyil. Eyni zamanda xaç nişanı çəkərkən kim olduğumuzu deyirik. “Ata, Oğul və Müqəddəs Ruh” Allahın ailə münasibətlərini, daxili həyat və xarici ictimaiyyətini təsvir edir. Yalnız məsihçi imanında Allah ailədir. Allahın özü Əbədi ailədir. Vəftiz vasitəsilə biz bu ailədə iştirak edirik.

Vəftiz işarəsi nişan və ya sirdir. Latin dilində “sacramentum” sözündən istifadə edirlər. Bu sözün mənası anddır. Bu andla biz Allah ailəsinə qoşulduq. Messanın başlanğıcında xaç nişanını çəkəndə Allahın övladları olduğumuzu öz-özlüyümüzdə xatırlayırıq.

Xaç nişanı bizim vəftiz öhdəliyimizi də xatırladır. Beləliklə, xaç nişanı məhkəmə zalındakı Bibliya üstündə içilən anda oxşayır. Messada olma səbəbimiz şahidlik etməkdir. Yalnız tərif tamaşaçıları deyilik. Biz bu tərifləmədə aktiv formada şahidlər kimi iştirak edirik. Həqiqəti, bütün həqiqəti və yalnız həqiqəti deyəcəyimizə and içirik. Rəbb Allah bizə kömək etsin.

TÖVBƏ MƏRASİMİ

Əgər biz şahid oturacağında əyləşmişiksə, bəs onda müttəhim oturacağında kim oturur? Tövbə mərasimindən bu aydındır. Biz. İlk liturgiya kitabçası olan “Didache” deyir ki, Evxaristiyada iştirakdan əvvəl günahların tövbə edilməsi gərəklidir.

Messada bizdən başqa heç kimin bizi ittiham etməməsi çox gözəldir: “Hər şeyə qadir Allaha etiraf edirəm ki, çox günah işlətdim.”

Günah etmişik. Bunu dana bilmərik. “Əgər günahsız olduğumuzu iddia ediriksə, özümüzü aldadırıq və daxilimizdə həqiqət yoxdur” (1Yəh 1, 8). Müqəddəs kitabda yazılır ki, saleh insan da gündə yeddi dəfə yıxılır (bax Süleymanın Məsəlləri 24, 16). Biz də bir istisna deyilik və ədalətə görə şəxsi günahlarımızı etiraf etməliyik. Xırda günahlar da ciddidir, çünki hər biri Allahın əzəmətinə və məhəbbətinə qarşı çıxır. Ona görə Messada öz günahlarımızı etiraf edərkən Allahın göy məhkəməsinin mərhəmətinə özümüzü etibar edirik. “Kyrie eleison” adlı dua tövbə mərasiminin bir parçasıdır. Bu dua yunan dilindən belə tərcümə olunur: “Rəbb bizə rəhm et!” Biz bu duada Müqəddəs Üçlüyünün hər bir şəxsindən mərhəmət xahiş edirik: “Rəbb, bizə rəhm et. İsa Məsih, bizə rəhm et. Rəbb, bizə rəhm et.” Bəhanə axtarmırıq. Allahın mərhəmətini xahiş edib bağışlama sözlərinə qulaq asırıq. Əgər Messanın mənasını bir sözlə demək istəsək, bu söz məhz mərhəmət sözü olardı.

“Rəbb, bizə rəhm et!” ifadəsi Müqəddəs kitabda, həm Əhdi-Ətiqdə, həm də Əhdi-Cədidə tez-tez meydana çıxır (bax Z 6, 2, Z 31, 9, Mt 15, 22, Mt 17, 15, Mt 20, 30). Əhdi-Ətiq həmişə öyrədir ki, mərhəmət Allahın ən mənalı xüsusiyyətidir. (bax Çıxış 34, 6, Yunus 4, 2).

“Rəbb, bizə rəhm et!” ifadəsi ilk məsihçilərin liturgiyasından bu günə qədər saxlanılır. Bu dua həm də qədim yunan dilində istifadə edilir: “Kyrie eleison”. Bəzi şərq liturgiyalarında Allahın mərhəmətini xahiş edərkən uzun bir duada camaat bu ifadəni nəqarat kimi təkrarlayır. Bizans katolik kilsəsində bu dua ilə adətən sülh xahiş edilir: “Rəbbimizə sülhlə dua edək... yerə səmavi sülh ensin... bütün dünyada sülh olsun...”

HİMN “GLORIA”

Sülh üçün xahiş edirik və dərhal deyirik ki, Allah bizi eşitdi: “Ən ucalarda olan Allaha izzət; və yer üzündə insanlara sülh, razılıq olsun!” Bu dua təxminən II əsrdə yaranıb. Onun birinci sözləri mələklərin İsa doğulanda oxuduğu mahnıdır (bax Lk 2, 14). Digər misralar Vəhy kitabındakı mələklərin Allahın gücü haqda ucaldılan mahnısının əksidir. (bax Vəhy 15, 3-4).

Biz həmin an xahiş etdiyimiz xeyir-duaya görə dərhal Allahı tərifləyirik. Beləliklə, Allahın qüdrətini təsdiqləyirik. Beləcə, onu ucaldırıq. İsa dedi: “Mənim adımla hər nə istəsəniz, onu edəcəyəm ki, Ata Oğulda izzətlənsin. Əgər Mənim adımla Məndən bir şey istəsəniz, onu edəcəyəm” (Yəhya 14, 13-14). “Gloria”-nı sevinc, etimad və ümidlə oxuyuruq, çünki onlar həmişə imanlı məsihçilərin xüsusiyyətidir. Bu ilahi haqqında artıq danışdığımız “todah”-ı xatırladır. Liturgiyamız azad olmaq üçün təcili xahişdir, eyni zamanda Allaha tərif və xahişimizə cavab verdiyinə görə təşəkkürdür. Allahın ilahi qüvvə qayğısını tanıyan insanın imanı belədir. Bu, “Gloria”dır.

BÜTÖV İNCİLİ OXUYAN KİLSƏ

Biz indi Messanın parçası olan Kəlam liturgiyası haqqında danışırıq. Bu addan belə çıxır ki, Allahın Kəlamının bildirilməsi onun ən vacib tapşırığıdır. Rəbb günlərində bu tapşırıq adətən belə yerinə yetirilir: əvvəlcə Əhdi-Ətiqdən bir oxunuş oxunur, sonra ya Zəbur və ya ilahini mahnı ya da poeziya şəklində oxuyurlar. Sonra Əhdi-Cədidən oxunuş gəlir. Sonda isə İncildən oxunuş gəlir. Pasxa ərəfəsində hətta doqquz oxunuş var. Əgər diqqətlə baxsaq, Müqəddəs kitabdan çox istidadə edilir. Hər gün Messaya

gələnlər demək olar ki, üç il ərzində bütün Müqəddəs kitaba qulaq asırlar. Bundan başqa, bütün Messadakı dualar arasında daha çox Müqəddəs kitabın sitasiyaları var. Bəzi insanlar - Kilsə, katolikləri “Bibliyaya əsaslanmış məsihçilər” olmağa çağırırlar - deyirlər. Bunu deməyə heç kimə icazə verməyin.

Liturgiya Müqəddəs kitabın “təbii məskəni”dir. Müqəddəs Paul deyir ki, “iman xəbəri eşitməklə, xəbəri eşitmək də Məsihin kəlamının təbliğ olunması ilə gəlir”. (Rom 10, 17). İman oxumaqla gəlir demədiyinə fikir verin. İlk əsrlərdə nəşriyyat yox idi. İnsanların çoxu nə bahalı, əllə yazılmış İncili ala bilmir, nə də oxuya bilmirdilər. Bəs harada məsihçilər İncillə tanış ola bilərdilər? Messada. O vaxt, bu gün bizim etdiyimiz kimi bütün İncilə qulaq asırdılar.

Messadakı oxunuşlar üç illi dövrə bölünür. Bu dövrlər bizə yalnız seçdiyimiz mətnləri oxumamağımıza kömək edir, belə ki, bu dövrlərdə bütün İncili oxuyuruq. Protestant pastoru olarkən, mən də illər ərzində bəzi mətnlərə əsaslanaraq vəz edirdim, amma bəzi Müqəddəs kitablar haqqında heç bir söz deməmişdim. Bir katolik müntəzəmən Messaya getsə, belə bir problemə rast gəlmir.

Oxunuşları oxuyanda diqqətimizi heç də tam cəmləyə bilmirik. Buna baxmayaraq, onlar İsa Məsihin bədəninin qəbul edilməsinə kömək edirlər. III əsrdə yaşayan, Origenes adlı qədim Kilsənin ən böyük Bibliya ilahiyyatçısı məsihçilərə deyirdi ki, İsa Məsihin Evxaristiya çörəyində mövcud olduğuna necə iman edirlərsə, belə də İncilə iman etsinlər.

“Siz liturgiyada müntəzəmən iştirak edərkən İsa Məsihin bədənini Evxaristiya formasında qəbul edəndə onu bütün diqqətinizdə və hörmətlə saxlayırsınız. Çalışırınsınız ki, Onun heç bir xırda parçası yerə düşməsin və beləliklə, bu Müqəddəs hədiyyədən heç nə itirilməsin.

Siz inanırsınız ki, diqqətsiz olsanız, buna cavabdeh olacaqsınız. Bu fikir düzdür. Deməli, əgər Onun bədənini diqqətdə saxlamağa çalışırsınızsa, onda sizcə eyni diqqətlə Allahın Kəlamına qulaq asmağa çalışmamalısınızmi? (bax Origenes, On Exodus, 13, 3)

17 əsrdən sonra, II Vatikan məclisi bu qədim təlimi müasir sözlərlə təkrar etdi. “Kilsə həmişə Rəbbin bədənini kimi, Müqəddəs kitabı da eyni hörmətlə qəbul edirdi. Hər şeydən əvvəl kilsə Müqəddəs liturgiyada həm Allahın Kəlam süfrəsindən, həm də Məsihin bədənindən həyat çörəyini qəbul etməyi kəsmir”. (Dei Verbum 21)

“Heç kim ürəyini açmasa və fikrini tamamilə cəmləməsə ürəklə anlaya bilməz”,- deyə Origenes yazır. Biz də Messa oxunuşlarına belə qulaq asırıq? Messanın başlanğıcındakı içdiyimiz anda görə biz diqqətlə qulaq asmalıyıq. Kəlam liturgiyasında bizim eşitdiyimiz sözlər Allahın Kəlamıdır. Ona görə biz Onu ciddi qəbul edirik. Biz onu necə yerinə yetirsək, elə də mühakimə olunacağıq. Əhdi-Ətiqdə qanuna qulaq asmaq həyatında onu yerinə yetirmək demək idi və ona qulaq asmasaydıq bunun nəticələrini qəbul etmək lazım idi. Vəhy kitabı bizə göstərir ki, Əhdi-Cədidə də bizim eşitdiyimiz sözlər bizi cavabdeh edir.

İMAN AÇIQLAMASI

Rəbb günü liturgiyası vəz və İman açıqlaması ilə davam edir. Vəzdə bizə keşiş və ya dyakon Allahın Kəlamını izah və şərh edir. Mövzunu adətən günə aid olan Müqəddəs kitabın mətnindən götürüb aydın olmayan sözləri və onların həyatda necə yerinə yetirmək lazım olduğunu izah edir. Vəz mütləq əyləncəli olmamalıdır. İsa necə bizə təvazökar və dad verməyən çörək vasitəsilə gəlicə, elə də

Müqəddəs Ruh yorucu və ya əlamətdar olmayan vəzçinin vasitəsilə fəaliyyət göstərə bilər.

Vəzdən sonra “Credo” duası, yəni Nikea-Konstantinopol iman rəmzini deyirik. İman rəmzi bir neçə cümlə ilə iman əsasının ifadəsidir. Rəmzin sözləri dəqiq, aydın, almaz kimi cilalanmışdır. Əgər Nikea-Konstantinopol iman rəmzini “Gloria” himni ilə müqayisə etsək, o bizə ağır və maraqsız görünəcək. Amma belə deyil. Axı biz güclü və cəsarətli təlimə iman edirik. O təlimə görə Roma imperiyasındakı məsihçiləri həbsxanaya salıb onları öldürürdülər. 4-cü əsrdə İsanın ilahi təbiətinin və Onun Ata ilə birliyinin doqmalarına görə Romada az qala münaqişə olmuşdu. Bunun nəticəsinə yeni təlimlər yarandı. Onlar xərcəng xəstəliyi kimi Kilsənin həyatına hücum edirdilər. Buna görə də 325-ci ildə Nikea şəhərində və 381-ci ildə Konstantinopol şəhərində (bu günkü İstanbul) çox vacib məclislər toplandı. Bu məclislərdə Kilsə tarixindən böyük mütəfəkkir və şəxsiyyətlər iştirak edirdilər. Baxmayaraq ki, iman rəmzinin ifadələrinin çoxu, ən azı III əsrdən etibarən istifadə edilirdi, amma bu iki məclis Katolik kilsəsinin iman həqiqətlərinə yekun formanı verdi. Məclis qurtarandan sonra, bəzi şərq kilsələri məsihçilərdən hər həftə iman rəmzinin oxumasını tələb edirdilər. Yalnız oxunuş kimi yox, hətta mahnı kimi, çünki o xoş xəbər ifadəsidir.

İncilin İman rəmzi ilə əlaqəsini Joseph Ratzinger (indiki XVI Benedikt) çox aydın ifadə etdi: “Doqma əsrlər ərzində yayılmış Müqəddəs kitabın izahı kimi təyin edilir”. (Yoseph Ratzinger, Təlimin böhranı) “Credo” bizim atalarımızın daim canlı imanıdır. Eyni ilə Beynəlxalq ilahiyyat komisiyasının 1989-cu ildən gələn “Doqmaların izah edilməsi haqqında” adlı sənədində yazılır: “Kilsənin doqmaları Müqəddəs kitabın düzgün izahını təklif edirlər. Doqmalar Müqəddəs Ruhun əsəridir.

Onları Müqəddəs kitabın oxuma açarı olduğuna görə dəyişmək mümkün deyil”. (Bəynəlxalq ilahiyyat komisiyası, “Doqmaların izah edilməsi haqqında”)

Rəbb günlərində Credo, yəni İman rəmzini deyəndə, bu Müqəddəs kitaba əsaslanmış imanı camaat qarşısında obyektiv həqiqət kimi qəbul edirik. Əsrlərlə çoxlu imanlılar bu doqmaların şahidliyinə görə öz həyatlarını qurban veriblər. Onların şahidliyində biz də iştirak edirik.

İmanlılar, yəni biz də dua zamanı onlara qoşuluruq. İman rəmzi bütün müqəddəslərlə birlikdə bizə dua etməyə imkan verir. Bununla Kəlam liturjiyası bitir və biz Evxaristiya sirlərinə daxil oluruq.

İMTİNA ETMƏDİYİNİ ALLAHA TƏQDİM EDİRİK

Evxaristiya liturjiyası təqdim etmə mərasimi ilə başlayır. Təqdim etmə bizim vəfamızı ifadə edir. Çörək, şərab və Kilsənin fəaliyyətinə kömək edən pulu gətiririk. Qədim Kilsədə məsihçilər özü Messa üçün çörək bişirirdilər və şərab hazırlayırdılar. Messa ərzində onları təqdim edirdilər. Bəzi şərq kilsələrində həтта bu gün də eyni təcrübə var. Bunun mənası odur ki, biz özümüzü və bizə aid olanları qurban veririk. Bu jestlə biz “mükəmməliyimizi” göstərmək istəmirik. Biz bilirik ki, Rəbbimiz müvəqqəti şeyləri daim şeylərə çevirə bilər və insana aid olanı götürüb Allaha aid olana çevirə bilər. II Vatikan məclisində imanlıların qurbanı haqqında gərgin müzakirə aparıldı: “İmanlıların İsa Məsihin qurbanı ilə birləşdiyi bütün əməlləri, duaları, həvəri fəaliyyətləri, ailə həyatları, gündəlik işləri, həm fiziki, həm də ruhani istirahətləri Allaha ləzzət verən qurban kimidir. Bunlar Evxaristiya liturjiyası ərzində Rəbbin bədəni ilə birlikdə Allaha qurban verilir. Beləliklə, bütün imanlılar, həm də keşiş olmayanlar Allaha sitayiş edəndə ləyaqətlə

yaşayaraq bütün dünyanı Ona həsr edirlər”. (Lumen Gentium 34)

Biz bütün varlığımızı İsa Məsihə həsr etmək üçün təqdim edərkən mehraba qoyuruq. Keşiş də şərab və suyu piyaləyə tökəndə bu fikri də ifadə edir: “Necə bu müqəddəs ayin zamanı su şərabla qarışırsa, biz də bu sevgi vasitəsi ilə insan təbiətimizi qəbul edən Məsihin ilahi həyatı ilə birləşək.” Bu ayində çoxlu simvollar var: şərab və su İsa Məsihin iki təbiətinin, yəni ilahi və insan təbiəti birliyinin simvoludur. Eyni zamanda onlar İsa Məsihin çarmıxda əzab çəkəndə böyründən çıxan qan və suyun simvoludur. Həmçinin Xilaskarımızın mükəmməl qurbanı və bizim Messada verdiyimiz həyat hədiyyələrinin birliyinin simvoludur. Belə qurbanı Ata imtina edə bilməz.

ZİRVƏYƏ YÜKSƏLMƏ

Biz qurban hədiyyələrini gətirəndə keşiş bizi çağırır: “Qəlblərimizi Allaha yüksəldək!” Bu ifadəni ilk illərdən bütün dünyadakı məsihçilərin liturgiyalarında tapa bilərik. Qəlblərimizi Allaha yüksəldirik. Vəhy kitabındakı sözlərlə (bax Vəhy 1, 10 və 4, 1-2) biz də Ruh vasitəsilə göyə qalxırıq. Bundan sonra dünyaya artıq öz gözlərimizlə yox, iman gözləri ilə baxacağımızı deyirik.

Bəs onda göydə nə görürük? Başa düşürük ki, bizim ətrafımızda mələklər və müqəddəslər var. Biz onlarla birlikdə göydəki taxtın qabağında onlar oxuduğu mahnını oxuyuruq. (bax Vəhy 4, 8 Yeşaya 6, 2-3). Qərbdə bu mahnını “Sanctus”, və ya “Müqəddəs, Müqəddəs, Müqəddəs”, Şərqdə isə “Trisagion”, və ya “Müqəddəs himn” adlandırırıq.

Ondan sonra Evxaristiya liturgiyasının zirvəsi olan Evxaristiya (şükür) duası, yəni anafora gəlir. Bu anda kəşf edirik ki, Əhdi-Cədid kitab deyil, o, Evxaristiya

hadisəsidir. Kilsədə müxtəlif Evxaristiya dualarından istifadə edilir, amma hamısı eyni elementdən ibarətdir: epikleza, çevrilən sözlər, xatirə, qurban, xahiş və doksologiya.

Epikleza: Keşişin qurban hədiyyələrinin üzərinə əllərini uzadarkən dua ilə Müqəddəs Ruhu çağırdığı an epikleza adlandırılır. Bizim göylə görüşümüz vaxtıdır. Bu anı şərq kilsələrində daha çox vurğulayırlar.

Çevrilən sözlər: Müqəddəs Ruh və Kəlam çörək və şərabı İsa Məsihin bədəninə və qanına, canına və ilahi təbiətinə çevirir. Bu anı keşiş Pasxa yeməyi zamanı İsa Məsihin təsis etdiyi daim əhd qurbanı ilə birləşdirir. Yəhudi “Pesah” bayramı üçün Çıxış kitabının 12-ci fəslə çox mənalıdır. Eyni ilə Evxaristiya duası üçün İncil vacibdir. Amma İncil daha vacibdir. Yeni Pasxa bayramının sözləri öz göstərdiyi mənanı həm də yerinə yetirirlər. Keşiş çevirdiyi sözlər, yəni “Bu mənim bədənimdür... bu mənim qanımdır. Yeni və əbədi əhdin qanıdır” sözlərini deyəndə bir hadisə haqqında danışır. O, İsa Məsihin şəxsiyyətinin əvəzidir, Onun adına danışır. Beləliklə, İsa Məsih Messanın əsas qeyd edicisidir. Keşişlik sirrini qəbul edəndə insan öz mövcüdlüğündə dəyişilir, o, keşiş olduğuna görə “2-ci Məsihə” çevirilir. İsa Məsih Evxaristiya qeyd etdiyinə görə həvarilərini və onların davamedicilərini bu sözlərlə həsr etdi: “Bunu məni xatırlamaq üçün edin!” (1Kor 11, 25). Diqqətlə fikir verin ki, İsa demədi: “Bunu yazın!” və ya “Bunu oxuyun!”, amma O dedi: “Bunu edin!”.

Xatirə: Evxaristiya duasının növbəti parçasının təsvir edilməsi üçün “xatirə” və ya “yaddaş” sözlərindən istifadə edirik. Bu sözlər isə orijinal dildə olan mənanı çox az ifadə edir. Məsələn, Əhdi-Ətiqdə oxuyuruq ki, “Allah öz əhdini xatırladı”. Bu demək deyil ki, bir zaman onu unutmuşdu. Bu o deməkdir ki, O, müəyyən anlarda

insanların yaxşılığına görə onu yeniləşdirirdi, təkrarlayırdı və ya yenidən təklif edirdi. Eyni şeyi öz keşişi vasitəsilə Messa zamanında edir. Təzədən öz əbədi əhdini yeniləşdirir.

Qurban: Messanın xatirəsi əsl və aşkardır. İsa Məsihin bədəni doğru qurbandır. O, öz tənənəli insan təbiətində bizim qurbanımızdır. “Atamız, bizi qurtaran Oğlunu, onun bizim üçün çəkdiyi əzabları, ölümlər arasında dirilişini və göyə qalxmasını anaraq qeyd etdiyimiz zaman ... bu həqiqi və müqəddəs qurbanı sənə şüküranlıqla təqdim edirik”. (3-cü şükür duası)

Xahiş: İsa Məsihlə birlikdə canlılar və ölümlər, Kilsə və bütün dünya üçün Ataya dua edirik.

Doksologiya: Bu söz yunan dilindən gəlib “qeyd sözü” mənası verir. Doksologiya Evxaristiya duasının çox vacib sonudur. Keşiş piyaləni və çörəyi qaldırarkən deyir: “Hər şeyə qadir Ata Allah, Müqəddəs Ruhun yaratdığı birlik içində, Məsih sayəsində, Məsihdə və Məsihlə birlikdə, əsrlərlə sənə izzət və şərəf olsun.”

Bu sözlərə biz “Amin” sözü ilə cavab veririk. Onun mənası “bu, doğrudur” və ya “belə olsun”dur. Bizim “Amin” sözumüz bu anda üç dəfə təkrarlanmalıdır. Bu adətdən tənənəli liturgiyada istifadə olunur. Müqəddəs Hyeronim yazır ki, üç dəfə deyilən Amin sözündən Romadakı bütperəstliyin məbədləri silkələnirdilər.

AİLƏVİ MƏRASİM

Şükür duasından sonra İsanın bizə öyrətdiyi “Ey göylərdə olan Atamız” duası gəlir. Onu ən qədim liturgiyalarda tapa bilərik. Biz onu Messanın kontekstində, yəni yerə enmiş göy kimi, daha geniş mənada başa düşməliyik. Biz vəftiz vədlərimizi Allahın övladları kimi verdik. Ona görə Allahı “Atamız” adlandırırıq. İndi biz Onunla birlikdə göydəyik.

Biz Ona qəlblərimizi yüksəltdik. Messada iştirak etməklə Allahın adını ucaldıq. Bizim həyat qurbanımızı İsa Məsihin qurbanı ilə birləşdirərkən “göydə olduğu kimi yerdə də” Allahın iradəsinin yerinə yetməsinə görə bilərik. “Gündəlik çörəyimiz” olan İsa Məsih bizim qabağımızdadır. O “bizim borclarımızı bağışlayır”, çünki Evxaristiyanı qəbul edərkən bütün yüngül günahlarımız yuyulur. Mərhəməti təcrübə apardığımızı görə biz də “bizə borclu olanları” bağışlayacağıq. Evxaristiya, yəni Müqəddəs birləşmənin qəbul edilməsi vasitəsilə biz pislik və tamaha qalib gəlmək üçün yeni güc əldə edirik. Beləliklə, Müqəddəs Messa sözbəsöz Rəbbin duasının mükəmməl yerinə yetirilməsidir.

İndi “birləşmə mərasimi”, yəni Evxaristiya çörək və şərabın qəbul edilməsi başlayır. İsa Məsihin zamanında ailəvi ittifaqı təsvir etmək üçün yunan sözü “koinonia”dan istifadə edilirdi. Birləşmə mərasimi vasitəsilə biz Allah və Kilsə ilə, yəni əbədi və yerdəki ilahi ailəsi ilə ailəvi ittifaqımızı yeniləyirik. Bizim Kilsə ilə birləşməmizi sülh jesti ilə ifadə edirik. Bu qədim jestlə İsa Məsihin “qurbangaha yaxınlaşarkən əvvəlcə qardaşınla barış” əmrini yerinə yetiririk. (bax Mt 5, 24)

“Allahın quzusu”adlı növbəti dua Pasxa qurbanını və Yeni Pasxa bayramının sülh və mərhəmətini bizə xatırladır. Bu dua ərzində keşiş çörəyi bölüb onu yuxarıya qaldırır. Bu an bizə Vəhy kitabının sözlərini təqdim edir: “... arasında bir Quzu dayanıb. O, sanki kəsilmiş vəziyyətdə idi.” (bax Vəhy 5, 6). Keşiş sonra vəftizçi Yəhyanın sözlərini deyir: “Allahın Quzusu budur”! (bax Yəh 1, 36). Biz isə yalnız Roma yüzbaşının sözləri ilə cavab verə bilərik: “Ya Rəbb, mən layiq deyiləm ki, Sən mənim evimə girəsən. Ancaq bir söz söylə...” (bax Mt 8, 8).

Bundan sonra biz İsanı Müqəddəs birləşmə ilə qəbul edirik. “Gloria” himni ilə biz Onu təriflədik. İman rəmzi “Credo”-nun vasitəsilə biz Ona şahidlik etdik. Onun qabağında biz təntənəli formada and içdik. O bütün insan tarixi ərzində gözlənilən Yeni Əhddir. Biz isə indi Onu qəbul edirik. Dünyanın sonunda gələcək Məsihin birləşmə zamanında qəbul etdiyimiz Məsihdən şöhrəti daha çox olmayacaq. Əbədi həyatda biz göydəki Quzunun toyuna götürülüb səmavi izdihama qoşulacağıq. Evxaristiyada biz artıq bunu qəbul edib yaşayırıq. Bu yalnız metafora deyil. Bu, İsa Məsihin bizə öyrətdiyi dəqiq, qəsdən, metafizik həqiqətidir.

SİZ GÖY ELÇİLƏRİSİNİZ

Belə görünür ki, bundan sonra Messa xeyir-dua və “Sülh ilə gedin!” çağırışı ilə qəfil qurtarır. Messa sözü bu latın sözlərindən çıxır: “İte, missa est”. Bu sözlərin tərcüməsi budur: Gedin, tapşırıq verildi! Qədim insanlar elə başa düşürdülər ki, Messa bizdən fəaliyyət tələb edir. Messa bizi göndərir. Messanın son sözləri azad etmə kimi yox, tapşırıq, çağırış kimidir. Biz Məsihin qurbanı ilə birləşmişik. Messada qeyd edilmiş qurbanın sirrinə əsaslanarkən adi həyatın gözəlliyini həm evdə, həm də dünyada yaşamaq üçün Messadan çıxırıq.

İkinci hissə Göyün zühuru

Birinci fəsil **“Müşahidə etmək üçün çevrildim”**

QƏRİBƏLİYİN MƏNASI

Bu kitabın ilk dörd fəslə kitabın daha aydın parçası idi, çünki adətən katoliklər Messanın nə olduğunu bilirlər. Onlar duaları və mərasimləri tanıyırlar, amma onları yaxşı dərk etmirlər. Bu fəsildə biz müşahidə üçün çevriləcəyik, (bax Vəhy 1, 12). Müşahidə etdiyimiz zaman biz bir çox katolikin nədən ya qorxu ilə, ya da məyusluqla döndüyünü görəcəyik.

Müqəddəs kitabın axırncı parçası olan Vəhy kitabı bizə qəribə görünür. O kitabda bir çox müharibə, yandırıcı alov, qan çayı və qızılla örtülü yol var. Hər yerdə elə bil ki, normal olana və gözəl zövqə qarşı çıxır. Məsələn, hamının tanıdığı çəyirtkələr... Yəhya belə yazır: “Tüstünün içindən yerin üzünə çəyirtkələr çıxdı... Çəyirtkələrin görünüşü döyüşə hazırlanan atlara bənzəyirdi. Başlarında sanki qızıl tac var idi, üzləri də insan üzü kimi idi. Onların qadınlardakı kimi saçları var idi, dişləri də aslan dişləri kimi idi. Döş zirehləri dəmir zirehlər kimi idi. Qanadlarının səsi döyüşə qaçan çoxlu sayda arabalarla atların səsinə bənzəyirdi. Onların əqrəb kimi quyruqları və neştərləri var idi. Quyruqlarında elə gücləri var idi ki, insanlara beş ay zərər verə bilərdilər.” (Vəhy 9, 3. 7-10)

Bunu oxuyanda bilmirik ki, biz gülməli, yoxsa qorxudan qışqırmalıyıq? Bəlkə, Yəhyadan soruşaq: “Mənə başa sal! Sən uzun saçlı, aslan dişləri və insan üzü ilə, dəmir zirehlərdə və başlarında qızıl tac ilə çəyirtkələri gördün?” Allaha demək istəyirik ki, biz Vəhy kitabı oxuya bilmərik, çünki bizim başqa, daha vacib işimiz var.

Mən sizə demirəm ki, Vəhy kitabdakı ətraflı təsvirlər qəribə deyil. Mən sizi yalnız mənimlə birlikdə Vəhy kitabını oxumağa və tədqiq etməyə dəvət edirəm. Bunu edəndə onun qəribəliyinin mənasını kəşf edəcəyik.

VƏHY KİTABIN MƏNASI VARMI?

Vəhy kitabını protestant, rəsmi lüteran və kalvinist ilahiyatçı kimi tədqiq etməyə başlamışdım. Məndən əvvəlki bir çox kalvinist kimi, bu kitab məni də çox heyran etmişdi. Bu kitab Müqəddəs kitabın parçasıdır və mənim üçün “yalnız Müqəddəs kitab” imanın təməlidir. Bu kitab Müqəddəs kitabın axırncı kitabı olduğuna görə çox aydın mesaj verir: bu, Allahın “axırncı”, və ya “yekun” sözüdür. Bu kitab mənim üçün ən sirli və bilinməz kitab idi. Ona fikir verməmək mümkün deyildi. Məni çox qıcıqlandırır. Allahın mənə şərh etmək üçün verdiyi bir tapmaca kimi hesab edirdim onu. Bu kitab məni mənasını tapmağa çağıran bir kod kimi idi.

Yeganə axtaran mən olmadım. II minilliyin sonu yaxınlaşdığına görə protestant şərhçilərinin Vəhy kitabı izahları çoxaldı. Hər dəfə kitab mağazasına girəndə Vəhy kitabının yeni və daha maraqlı izahlarını tapırdım.

Amma həmişə belə deyildi. İlk protestant olan Martin Luther üçün Vəhy kitabı çox qəribə görünürdü. Bir müddət onu Müqəddəs kitabın parçası kimi hesab etmirdi, çünki onun fikrincə “vəhy bizə nə isə vəhy etməlidir (göstərməlidir)”. Vəhy kitabı isə bizə onun hər bir şərhçisinin mənfə rəyini, qorxusunu və ideoloji inanclarını açıqca göstərir.

Vəhy kitabı məsihçilər üçün Rorschachın psixologiya testləri kimidir. (Bu testlərdə xüsusi və qəribə şəkillərin mənasını tapmaq lazımdır). Adətən, şərhçilər kitabın mətnində bir ardıcılıq axtarırdılar. Onların səyi boşdur,

çünkü bu Kitabın strukturası adi bir kitabın strukturası; adi hekayə sırası və ya mübahisə deyildir. Əgər qaydaları tapmasaydılar onları yaradırdılar. Bu şəkildə protestant tələbə və vəzçi olarkən mən də belə etmişdim. Adətən bizim fantaziyamız xırda bir şeyə fikir verir. Bu şey bizim Vəhy kitabının oxuma açarımız olur. Məsələn, “yeni minilliyin başlanğıcı” mövzusu yalnız 20-ci fəsildə meydana çıxır, amma insanın 1-ci fəsildən 19-cu fəsilə qədər və 21-ci və 22-ci fəsildə gördüyü şeylər o mövzunun çalarıdır.

MİNİLLİK VİRUSU

Bir az bundan qabaq “Yeni minillik” mövzusu həm protestant, həm də fundamentalistlərin sevimli izah açarı idi. Hal Lindsey “Böyük Yer planetinin sonu” adlanan əsəri ilə (ingiliscə *The Late, Great Planet Earth*) 1970-ci ildə yeni bir janr yaratdı. Axırncı 30 ildə 2-ci ən çox satılmış kitab idi. Bu kitab 50 dilə tərcümə edilib və onun nüsxə sayı 35 milyon idi. Yazıçı deyirdi ki, Vəhy kitabının peyğəmbərliyi gələcək hadisələrin dəqiq proqnozudur. Onun fikrincə həmin gələcək artıq 70-ci illərdə başlayırdı. Vəhy kitabının şəkilləri o vaxt qəzetdəki insanlar, hadisələr və yerlərlə müqayisə edilirdi. Məsələn, dəhşət heyvanın təsviri Rusiya, Qoq və Maqoqun təsviri isə Sovet İttifaqı idi. Lindsey proqnozlaşdırırdı ki, Sovetlər Fələstinə hücum edəcəklər, amma İsa qayıdıb onları Yerusəlimdə öldürüb və orda 3-cü minilliyin səltənətini yaradacaq.

Lindsey tək deyildi. Balaca fərqlərlə mən də bir neçə il ərzində Vəhy kitabının izahçılarının “futurist” qrupunun üzvü idim, amma inadkarcasına Lindseynin fikrini təstiqləyirdim. Futurist qrupları bir-birindən çox fərqlənirlər, çünki hadisələrin yerinə yetirilməsinin zamanı və dəhşətli heyvanın təsəvvürünün dünyada hansı liderin

olduğu haqqında razılığa gələ bilmirlər. Başqa fərqlər budur: məsihçilər “böyük əzabları” keçəcəklər ya yox və dünya nə vaxt Məsihin minillik səltənətinə daxil ediləcək? Onların proqnozlarına əsaslanaraq dünyanın sonundakı möcüzəli hadisələri təsəvvür etmək üçün yeni sözləri yaradıblar. Məsələn, “qamarlama”. O vaxt, Allah öz seçilmişlərini buludlar içində qaldıracaq və beləcə, daim Rəbblə olacaqlar (1Sal 4, 16-17).

Belə bir fikirlə illərcə yaşadım, amma əsl sülh və məmnuniyyəti tapmamışdım. Həmişə eyni hadisə təkrarlanırdı: vəzçi kitabın bir təfsilatına fikir verərək bütün Vəhy kitabının izahını bu təfsilatdan asılı edirdi. Məsələn, dəhşətli heyvanların sayına fikir verib qəzetdə olan şəxsiyyəti bu rəqəmlə müəyyən etməyə çalışırdı. 70-80-ci illər ərzində dünya liderləri gəlib-gedir və ölkələr dağılırdı. Bir lider düşəndə və ya bir ölkə dağılanda mən gördüm ki, bu hadisələrlə birlikdə təzədən bir Vəhy kitabının izahı da məhv oldu.

Vaxt keçdikcə mənim məyusluğumun səbəbini daha çox başa düşürdüm. Məgər Allah Yəhyanın Vəhyini yalnız ona görə ruhlandırdı ki, o, 20 əsr ərzində Müqəddəs kitabın sonunda qəribə və aydın olmamış kitab kimi yatsın? Məgər Allah tam zamanı çatana və dəhşət bir fəlakət baş verənə qədər gözləmiş kitab istəyərdi? Yox. Vəhy göstərməlidir. Vəhy kitabının mesajı bütün zamanlarda yaşayan məsihçilər üçündür, hətta I əsrdə yaşayan ilk oxucuları üçün.

KEÇMİŞDƏN GƏLƏN KÜLƏK

Müxtəlif görüşlərdə olan futuristlər Vəhy kitabının izah edilməsi imkanlarını heç tamamlaya bilmədilər. „İdealist“ adlananlar bütün Vəhy kitabını ruhani həyatdakı müharibələrin simvolu kimi, başqaları Kilsənin tarixi

planının proqnozu kimi, digərləri isə I əsrdə yaşayan məsihçilərin siyasət vəziyyəti haqqında şifrlı təsvir kimi hesab edirdilər. Bu nöqteyi-nəzərdən məsihçiləri vəfaya həvəsləndirmək və Kilsənin təqibçilərinə Allah cəzasının xəbərdarlığını vermək Vəhy kitabının əsası idi. Əgər konkret bir cümləyə baxsaq, demək olar ki, bu dəlillər həqiqidir. Amma onlardan heç biri bütün Yəhyanın hekayəsini dərk etmək arzumu yerinə yetirə bilmədi.

Vəhy kitabının izahlarını nə qədər çox oxusaydım da, onların seçilmiş təfsilatını o qədər çox dərk edir, amma onu bir bütöv kimi o qədər az dərk edirdim. Sonra mən başqa şeyləri tədqiq edərkən təsadüfən gizli bir xəzinə tapdım. O xəzinə mənim üçün gizli idi, çünki mən protestant olaraq Müqəddəs kitabı yalnız 400 illik olan ənənə vasitəsilə tədqiq edirdim. Mən ilk səkkiz əsrdə yaşayan məsihçi yazıçılar və müəllimləri olan Kilsə atalarının əsərlərini, xüsusilə onların Müqəddəs kitab şərhələrini oxumağa başlamışdım. Atalar liturgiya haqqında yazanda mən həmişə öz naşılığımı görürdüm. Liturgiya mənə naməlum idi. Oxuyanda mən təəccüb edirdim ki, qədim liturgiyada çoxlu Vəhy kitabının xırda təfsilatları var. Onlar liturgiya kontekstində mənə tapırlar. Ona görə mən Ataların əsərlərində olan Vəhy kitabının şərhələrini oxumağa davam etdim. Ataların çoxunun eyni fikrini, Vəhy kitabının Müqəddəs Messa ilə aydın əlaqəsi olduğu fikrini kəşf etdim. İlk məsihçilər üçün bu aydın fakt idi: liturgiyasız Vəhy kitabını dərk etmək mümkün deyil.

Mən artıq I fəsildə yazmışdım ki, Messaya getməyə başlayandan sonra bəzi Vəhy kitabının parçaları bir mozaika parçaları kimi bir-birlərinə uyğun gəlirdi. O vaxt mən Vəhy kitabındakı mehrab (Vəhy 8, 3), ağ paltarlar geyinən keşişlər (4, 4), çıraqlar (1, 12), buxurla dolu nimçələr (5, 8), manna (2, 17), piyalələr (16-ci fəsil), Rəbb günü (1, 10), Bakirə Məryəmin rolu (11, 19 - 12, 6),

„Müqəddəs, Müqəddəs, Müqəddəs“ ilahisi (4, 8), „Gloria“ himni (15, 3-4), xaç işarəsi (14, 1), „Aleluya“ oxunuşu (19, 1.3.6), Müqəddəs kitabın oxunuşları (2-3 fəsillər), çox yerlərdə istifadə edilən „Allahın Quzusu“ ifadəsini dərhal başa düşdüm. Vəhy kitabı ilə sanki əlaqəsi olmayan təfsilatlar kitabın nağılını kəsmirlər. Bütün bu təfsilatlar Vəhy kitabının əsasıdır.

MƏN „NİYƏ?“ SORUŞURAM

Vəhy kitabının nə dumanlı formada yazılan 20-ci əsrin 70-ci illərindəki siyasətin xəbərdarlığı, nə birinci əsrdəki Roma imperiyasının şifrə formasında yazılan tarixi, nə də dünyanın sonu haqqında bələdçi olmadığını başa düşdüm. Bu Kitab mənə, „yalnız Müqəddəs kitaba əsaslanmış“ olan məsihçiyə, Evxaristiyanı, yəni Katolik kilsəsi imanının dolğunluğuna yaxınlaşdıran sirri göstərirdi.

Buna baxmayaraq yeni suallar yaranırdı. Qədim liturgiya mətnlərində mən Vəhyin nə olduğunu tapdım. Amma böyük bir „Niyə?“ sualı qaldı. Niyə belə qəribə formada yazılırdı? Niyə liturgiya mətni yox, vəhy forması? Niyə bütün müəlliflərdən fərqli olaraq Vəhy kitabının müəllifliyi məhz Yəhyaya aiddir? Niyə bu kitab məhz o zaman yazılmışdı?

Vəhy kitabının dövrü və onun zamanındakı liturgiyanı tədqiqat edərkən bu sualların cavablarını tapdım.

GÖY VƏ YERİN QISA TƏSVİRİ

Əgər biz Yəhyanın təsvirini onun o vaxtkı dinləyici və oxucuların nöqtəyi nəzərindən izah etsək, çoxlu xırda təfsilatlar bizə aydın olacaq. Əgər biz Yəhyanın zamanında Asiya adlı Romanın əyalətlərindəki

şəhərlərinə yaşayıb yunanca danışan Yəhudi məsihçilər olsaydıq, yəqin ki, biz Yerusəlimə müntəzəm ziyarətimizdən onun topoqrafiyasını bilərdik. Yəhyanın oxucuları üçün Yerusəlim çox vacib idi. Bu şəhər həm qədim İsrailin paytaxtı və iqtisadiyyat mərkəzi, həm də millətin mədəniyyət və təhsil mərkəzi idi. Amma hər şeydən əvvəl Yerusəlim İsrail xalqının ruhani ürəyi idi. Belə bir müasir şəhəri təsəvvür etməyə çalışın ki, Vaşinqton, Volstrit, Oxford və Vatikan hamısı birlikdə olsun. I əsrdə yaşayan Yəhudi üçün Yerusəlim belə bir şəhər idi.

Bütün dünyada yaşayan Yəhudilər üçün Yerusəlimdəki məbəd din və mədəniyyət həyatının mərkəzi idi. Yerusəlimdə biz məbədə qarşı Yəhudilərin çox güclü sevgisini hiss edə bilərdik. Yerusəlim məbədlə şəhər yox, amma şəhərlə bir məbəd idi. Dindar Yəhudilər üçün yalnız Allaha sitayiş yeri yox, amma bütün Allahın kainatının modeli idi. Kainat Allahın məbədi olmaq üçün yaradılıb və Adəm orada keşiş kimi xidmət etməli idi. Eyni ilə Yerusəlim məbədi belə formada Allaha sitayiş yeri olmalı idi, bu məbəddə İsrail keşişləri Müqəddəs məkanın qabağında xidmət edirdilər.

Yəhudi məsihçilər kimi, biz də bu məbədi Yəhyanın göyün təsvirində dərhal tanıyardıq. Bu məbəddə Müqəddəs məkanın qabağında “Menorah”, yəni yeddi qızıl çıraq (Vəhy 1, 12) və qızıl buxur qurbangahı (8, 3-5) var idi. Yəhyanın göydəki taxtın qabağında dörd canlı məxluqun xidmət etdiyini təsvir etdiyi kimi, məbəddəki divarlarda dörd baş mələyin relyefi də təsvir olunurdu. Vəhy kitabındakı iyirmi dörd ağsaqqal (4, 4) hər il məbəddə xidmət edən iyirmi dörd keşiş qrupunun təsəvvürü idi. “Büllura bənzəyən şüşə dəniz” (4, 6) məbəddə olan çox böyük, təxminən 43500 litr həcmində bürünc su anbarı idi. Məbədin mərkəzi həm Vəhy

kitabında, həm də Süleyman məbədində Əhd sandığı (Vəhy 11, 19) idi.

Vəhy kitabı məbədi göstərirdi. Amma həm imanlı yəhudilərə, həm də Yəhudi dinindən məsihçiliyə keçənlərə daha böyüyünü vəhy etdi, çünki məbəd və onun bəzəkləri daha vacib reallıqları təqdim edirdilər. Həm padşah Davud, həm də Musa (bax Çıxış 25, 9) məbədin planını Allahdan qəbul etdi. Davud belə deyir: “Bunların hamısının təsviri bütün təfsilatı ilə yazılı şəkildə Rəbb tərəfindən mənə aşkar edildi” (1Salnamələr 28, 19). Məbəd göydəki Padşah evinin modeli idi: Sən mənə müqəddəs dağında bir məbəd tikməmi, Sənin məskunlaşdığın şəhərdə qurbangah düzəltməmi buyurdun. Çünki başlanğıcdan hazırladığın müqəddəs sandığın bir nümunəsi olacaqdı (Müdriklik 9, 8).

İMİTASIYADAN İŞTİRAKA

Qədim yəhudilərin imanına görə Yerusəlimdəki məbəddə Allaha qarşı ifadə edilən sitayiş göydə olan mələklərin sitayişinin əksi idi. Levililərin keşişliyi, Əhd liturgiyası və qurbanlar göydəki faktların anlaşılmaz ifadəsinə xidmət edirdilər.

Vəhy kitabı isə başqa və daha vacib bir şey üçün idi. Yəhudilər öz duaları ilə mələklərin dualarını imitasiya edirdilər, amma Vəhy kitabındakı Kilsə mələklərlə birlikdə Allahı da izzətləndirirdi. (bax Vəhy 19, 10). Yerusəlimdəki məbədin Müqəddəs yerinə yalnız keşişlər daxil ola bilərdilər, Vəhy kitabı bizə Allahın yaxınlığında yaşayan keşiş millətini göstərir (bax 5, 10 və 20, 6).

Nə göydəki prototip, nə də yerdəki imitasiya artıq olmayacaq. Vəhy kitabı insanlar və mələklərlə birgə olan yeganə bayramı vəhy etdi.

TOZDAN

Vəhy kitabının yazıldığı tarix haqqında alimlər razılığa gələ bilmirlər. Onların fikrincə, o, 60-cı və 90-cı illərin arasında yazılıb. Amma hamısı Yəhya tərəfindən məbədin ölçülərinin götürülməsinin (Vəhy 11, 1) əlbəttə, 70-ci ildən əvvəl olduğu ilə razıdırlar, çünki bu ildən sonra artıq məbəd mövcud deyildi.

Aydındır ki, 70-ci ildə baş verən məbədin və Yerusəlimin məhv edilməsi ilə həm də Əhdi-Ətiqin izzət qurbanı kəsildi. Bütün dünyada yaşayan yəhudilər üçün bu dəhşətli bir hadisə idi. O, “kainat məbədinin” dünyanın sonunda baş verəcəyi məhkəməsinin simvolu idi. 70-ci ildən sonra yəhudilərin quzu qurbanlarının tüstüsü artıq göyə qalxmırdı. Fələstində və başqa ölkələrdə yaşayan yəhudilərin həyatına mənə verən məbəd və şəhər Roma orduları tərəfindən məhv edilməklə külə çevirildi.

Yəhya öz yazdıqlarında köhnə dünya, qədim Yerusəlim və Əhdi-Ətiqin sonunu və yeni dünya, yeni Yerusəlim və Əhdi-Cədidin yaranmasını təsvir etdi. Yeni dünyanın təşkili ilə həm də Allaha yeni sitayiş mərasimi gəlir.

Bu mövzu Yəhyanın İncilinin sözlərinin əks-sədası kimidir: “Bu məbədi dağıdın, üç günə Mən onu təzədən quraram” (Yəhya 2, 19). “...artıq o zaman yetişir ki, Ataya nə bu dağda, nə də Yerusəlimdə ibadət edəcəksiniz... həqiqi ibadət edənlər Ataya ruhda və həqiqətdə ibadət edəcək” (Yəhya 4, 21. 23). Vəhy kitabında bu sözləri yerinə yetirirlər, çünki Məsihin mistik bədəni yeni məbəddir və “ruhda” ibadət yeni və səmavi Yerusəlimdə həyata keçirilir.

Eyni nöqtəyi-nəzərdə ilk məsihçilərin məbəd pərdəsinin cırılmasının ilahiyyat və liturgiya üçün vacib olduğunu çox tez başa düşəcəyik. Məhz Məsihin

bədəninin məhv olduğu an məbəddəki pərdənin cırılması anı idi. İsa öz bədənin yerdəki qurbanını yerinə yetirərkən Allah məbəddəki pərdənin məhv olduğunu dünyaya bildirirdi. İndi Kilsə ilə birlikdə yaşayan hər bir insan Rəbb günü Allahın qabağına gələ bilər.

“Beləliklə, ey qardaşlar, İsanın qanı sayəsində Müqəddəs məkana daxil olmağa cəsarətimiz çatır.

O, pərdədən keçən, yəni Öz cismi vasitəsilə bizə yeni və canlı bir yol açmışdır. Bir-birimizi məhəbbətə və xeyirxah əməllər etmək üçün necə həvəsləndirmək haqqında fikirləşək. Bəzi adamlar vərdiş etdiyi kimi birgə yığışmağımızı tərk etməyə. Lakin qiyamət gününün yaxınlaşdığını gördükcə bir-birimizi daha da çox ruhlandıraraq.” (İbrani 10, 19-20. 24-25)

“Rəbbin günü Ruhun təsiri altında olarkən” Yəhya sözlərlə ifadəsi mümkün olmayan şeyləri gördü. O, yeni göyə və yeni yerə qaldırılmış dünyanın parçasını gördü. Bir neçə əsrlərdən sonra mən də çevrilməyə və baxmağa başladım.

İkinci fəsil Göydə kim kimdir?

VƏHY KİTABININ ŞƏXSLƏRİ

XX əsrin 70-ci illərində Hollywood Antikrist, yəni Məsihə qarşı olan şəxsiyyətin surətini yaratmağa çalışırdı. İncil və Çıxış kitabının film kimi buraxılmasına baxmayaraq, Vəhy kitabını heç yoxlamadılar da. Bəlkə, onun səhnələri hətta Hollywood üçün çox dəhşət, qanlı və qəribədir, ya da Vəhy kitabı üçün çox aktyor lazımdır, və ya xüsusi effektlər çox bahalıdır. Məsələn, Sesil B. DeMille “On əmr” filmi üçün min aktyoru dəvət etdi. Vəhy kitabı üçün isə yüz min aktyor lazım olardı, çünki bütün Bibliya kitablarından ən çox “əhalisi” olan məhz bu kitabdır.

Yəhyanın göydəki və yerdəki səhnələrini kim doldurur? Bu fəsildə biz onlarla daha yaxşı tanış olmağa çalışacağıq.

Amma əvvəlcə sizə bir sirr açmaq istəyirəm: o mənim üçün nazik buz kimidir. Alim, vəzçi və Vəhy kitabının həvəsli oxucuları üçün kitabın heyvanları, məxluqları, mələkləri və insanların olduğunu kəşf etmək ən maraqlı şeylərdən biridir.

Kitab şəxsiyyətlərini müəyyən etmək oxucuların nöqtəyi-nəzərindən asılıdır. “Futuristlər” dəhşət heyvanını Napoleon, Bismark, Hitler ya da Stalinə bənzədirlər. “Preteristlər” Vəhy kitabının peyğəmbərliyinin yalnız I əsrdə yerinə yetirildiyinə inanan şərhçilərdir. Məsələn, onlar dəhşət heyvanını bu və ya digər Roma imperatoruna, Roma və ya Yerusəlim şəhərlərinə bənzədirlər. Üçüncü qrup, “idealistlər”, Vəhy kitabını hər imanlı insanın ruhani müharibəsinin simvolu kimi izah edir. “Tarix” nöqtəyi-nəzərindən baxan şərhçilər üçün o kitab dünyanın

başlanğıcından sonuna qədər tarixdə olan Allahın mükəmməl planının təqdimidir.

Mən hansı nöqteyi-nəzərdən baxıram? Demək olar ki, bunların hamısından, çünki onlar hamısı birlikdə bizə nə isə göstərə bilərlər. Müqəddəs kitabın varlığı sərhədsizdir. İlk məsihçilər öyrədirdilər ki, Müqəddəs mətn yuxarıdakı təsvir etdiyim dörd səviyyədə “danışır”. Bu dörd səviyyə birlikdə simfoniya kimi yeganə Allahın həqiqətini göstərir. Mənim üçün “preteristlər”-in fikri ən yaxındır. Amma digərlərini də inkar etmirəm. Bizi Məsihlə nə birləşdirirsə, onları da eyni şey birləşdirir: Evxaristiya liturgiyası ilə möhürlənmiş və mükəmməlləşmiş Yeni Əhd. Vəhy kitabından Əhd, günah, məhkəmə və xilas şəkilləri çıxır. Bu şəkillər konkretir. Onlar tarixin dövrlərini həm ayrı-ayrı formada, həm də bütöv bir vahid kimi təsvir edir. Eyni zamanda onlar hər bir insanın həyat istiqamətini göstərirlər.

“MƏN, YƏHYA”

Artıq dedim ki, Yəhyanın Vəhy kitabının müəllifi olduğu haqqında çox söhbət gəzir. Baxmayaraq ki, bu mövzu çox maraqlıdır, amma baxdığımız mövzuya, yəni Messa və Vəhy kitabı arasındakı əlaqəyə az toxunur.

Bir şey aydındır: Kitabın mətnində çox açıq formada Yəhya adından istifadə edilir (bax Vəhy 1, 4. 9 və Vəhy 22, 8). Yəhya Əhdi-Cədidə və ümumiyyətlə, ilk Kilsə atalarının fikrincə həvari Yəhyadır.

Bu kitablarda göstərilir ki, əgər hər iki kitabın fiziki müəllifi həvari Yəhya olmasa da, əlbəttə ki hər ikisinin fikir mənbəyi eynidir. Vəhy kitabı və Yəhyanın İncilində çoxlu ümumi ilahiyyat fikirləri var. Hər ikisi Yerusəlim məbədi və ondakı adətlər haqqında çox dəqiq məlumat verirlər. Elə bil ki, hər ikisi “Quzu”, yəni Yeni Pasxa

bayramının qurbanı olan İsayə fikir verirlər. (bax Yəhya 1, 29.36 və Vəhy 5, 6). Daha çox, onlarda eyni terminlər var. Bu terminlərə görə onlar başqa kitablardan fərqlənirlər. Məsələn, yalnız Yəhyanın İncilində və Vəhy kitabında İsa haqqında “Allah Kəlamı” kimi (Yəhya 1, 1 və Vəhy 19, 13) və yalnız bu iki kitabda Əhdi-Cədiddəki “ruhda” sitayiş haqqında danışılır (Yəhya 4, 23 və Vəhy 1, 10). Yenə də, yalnız onlarda xilas “canlı su” ilə müqayisə edilir (Yəhya 4, 13 və Vəhy 21, 6). Belə paralellər çoxdur.

Vəhy kitabının müəllifinin Yəhya və həvari Yəhyanın olmasının müəyyənləşdirilməsi vacibdir, çünki Vəhy kitabının fikrinin gücünü göstərir. İncildə Yəhya özünü „İsanın sevimli şagirdi“ kimi hesab edir (bax Yəhya 13, 23 və 21, 20.24). O, həqiqətən, sözün əsl mənasında Rəbbin şagirdi idi. Rəbbin ürəyinə ən yaxın olduğuna görə Pasxa yeməyi zamanı başını İsanın köksünə qoydu. Buna baxmayaraq, Vəhy kitabında hər şeyin Rəbbi olan İsanın qüdrəti və izzətini gördükdə ölü kimi ayaqlarına qapandı. (bax Vəhy 1, 17) İsanın sevimli şagirdləri olmaq istəyən bizlər üçün də Yəhyanın hərəkəti vacibdir. İsa ilə münasibətimizin güclü olacağını arzu etməliyik. Amma bunun üçün İsanın hər şeydən üstün olduğu müqəddəsliyində kim olduğunu başa düşmək çox vacibdir.

Vəhy kitabının mesajının çatdığı yerlər haqqında danışanda Yəhyanın şəxsiyyəti də vacibdir. Rəvayətə görə həvari Yəhya Efes şəhərində yepiskop idi. Efesdəki Kilsə Vəhy kitabındakı yeddi kilsədən biri idi. Bu kilsələr Balaca Asiya şəhərlərinin səksən kilometrliyində yerləşirdilər. Bu fakt Yəhyanın səlahiyyətinin ifadəsini göstərə bilər. Beləliklə, aydındır ki, niyə məhz Yəhya, yepiskop vəzifəsində Vəhy kitabında, daha dəqiq yeddi Kilsəyə göndərilmiş məktublarında olan mesajını gətirməli idi (Vəhy 2,3).

„QUZU“

„Quzu“ Vəhy kitabında İsa Məsih üçün ən çox istifadə edilən ad və şəkildir. Bəli, O həm də padşah (Vəhy 1, 5), çıraqların arasında duran və baş keşiş kimi geyinən (1, 13), „Birinci və Sonuncu“ (1, 17), „Müqəddəs“ (3, 7), „ağaların Ağası, padşahların Padşahı“dır (17, 14). Amma hər şeydən əvvəl İsa Quzudur.

Katolik Kilsəsinin katexizisinə əsaslanarkən Quzu „çarmıxda ölmüş və dirilmiş Məsihdür, əsl məbədin yeganə baş Keşişidir. O, qurban hədiyyələrini gətirir və O özü gətirilir, onları qəbul edir və o özü pay verilir“. (KKK 1137)

Yəhya əvvəlcə Quzunu görür, amma əslində aslanı axtarır. Heç kim möhürlü kitabı açma bilməz, onun məzmununu izah edə bilməz. Buna görə Yəhya ağlamağa başlayır. Həmin an ona bir ağsaqqal deyir: „Ağlama! Budur, Yəhuda qəbiləsindən olan Aslan, Davudun kökü qalib gəlib. Buna görə də O, tumarı (lülələnmiş yazılı kağız) və onun yeddi möhrünü açma bilər“ (Vəhy 5, 5).

Yəhya Yəhuda qəbiləsindən olan Aslanı gəzib axtarır, amma yalnız Quzunu görür. Quzunun “gücü” adətən müharibə üçün deyil və bu Quzu hələ “sanki kəsilməmiş vəziyyətdə”dir (Vəhy 5, 6). Bu haqda 2-ci fəsildə danışdığımıza görə artıq onu təkrar etməyəcəyik. Amma bizə aydın olmalıdır ki, İsa necə Pasxa Quzusu oldusa, eləcə də O, qurban Quzudur.

Ağsaqqalar, yəni presviterlər və ya keşişlər sonra oxuyurlar ki, Məsihin qurbanı Əhdi-Ətiq kitabının möhürlərini sındırmağa imkan vermişdi. “Sən tumarı götürüb onun möhürlərini qırmağa layiqsən, çünki Sən kəsildin və hər tayfadan, dildən, xalqdan və millətdən olanları Allah üçün Öz qanın bahasına satın aldın” (Vəhy

5, 9). Göy və yer Allaha aid olan izzəti İsayə verirlər: “Həmçinin mən göydə, yer üzündə, yer altında, dənizdə olan bütün məxluqların və oralardakı bütün varlıqların belə dediyini eşitdim: “Taxtda Oturana və Quzuya əbədi olaraq alqış, şərəf, izzət və qüdrət olsun!” Dörd canlı məxluq da “Amin!” deyirdi. Onda ağsaqqallar yerə qapanıb səcdə etdilər” (Vəhy 5, 13-14).

Bu Quzu İsadır. Bu Quzu həm də keşiş paltarını geymiş “bəşər oğlu”dur (Vəhy 1, 13). Bu Quzu qurban quzudur. Bu Quzu Allahdır.

“GÜNƏŞİ ƏYNİNƏ GEYİNMIŞ QADIN”

Vəhy kitabının 12-ci fəslindəki “günəşi əyninə geyinmiş qadın” bütün bu kitabın əsasının ifadəsidir. Yəhyanın bu nöqtəyi-nəzəri çoxlu mənəvi təbəqələrində keçmiş hadisənin uzaq gələcəyin proqnozu olduğunu göstərir. Əhdi-Cədidin yerinə yetirilməsi Əhdi-Ətiqin yekunudur. Yerdəki şəkillərlə bizə göyü göstərir.

Yəhyanın baxışı göydə olan Allahın məbədinin açılışı ilə başlayır: “Allahın göydəki məbədi açıldı və Onun Əhd sandığı orada zahir oldu. Onda şimşək, uğultu, göy gurultusu, zəlzələ və güclü dolu gəldi” (Vəhy 11, 19). Bəlkə tamamilə bu ayəni şokedici hesab edə bilmirik. Əhd sandığını artıq 5 əsr idi ki, heç kim görməmişdi. Babilin işğalı zamanı Yeremya peyğəmbər onu bir xüsusi yerdə gizlətdi. “Tanrı öz xalqını yenidən bir yerə toplayıb bağışlayıcı olduğunu göstərənə qədər bu yer bilinməmiş qalacaq” (2 Makab 2, 7).

Bu vəd Yəhyanın vəhyində yerinə yetirilir. Məbədin zahir olduğu zamanda “şimşək, uğultu, göy gurultusu, zəlzələ və güclü dolu gəldi” (Vəhy 11, 19). Sonra isə “göydə böyük bir əlamət zahir oldu: günəşi əyninə geyinmiş, ayaqları altında ay və başında on iki ulduzlu tac

olan bir qadın göründü. O, hamilə olub doğmaq üzrə idi, ağrı və əzab çəkərək qışqırırdı” (Vəhy 12, 1-2).

Yəhya 11-ci misrada Əhd sandığı haqqında yazırdı. Amma 12-ci misrada elə bil xatırlamırmış kimi onun haqqında heç nə demir. Niyə? Kilsə ataları ilə birlikdə fikirləşirəm ki, Yəhya o qadın haqqında yazanda Yeni Əhd sandığı haqqında yazır. O qadın kimdir? O qadın millətlərin üzərində idarə edən oğulu dünyaya gətirir. O oğlan İsadır və onun anası Məryəmdir.

Niyə Əhdi-Ətiq sandığı müqəddəs idi? Onun üstündə olan qızıl yox, onun içində olan On əmr onu müqəddəsləşdirirdi. On əmr Allah tərəfindən daş lövhədə yazılan qanundur. Ondan başqa sandıqda hələ manna, yəni İsrail xalqını doyuzduran möcüzəli çörək və Harunun baş keşiş olduğunu sübut edən çiçəklənən çubuq var idi. (bax Siyahıyaalınma 17)

Bəs niyə Əhdi-Cədid sandığı müqəddəsdir? Əhdi-Ətiq sandığında Allahın kəlamı daşda yazılırdı, amma Məryəm onun bətnində vücut alan və bizim aramızda yaşayan Allahın Kəlamını gətirdi. Əhdi-Ətiq sandığında manna, Məryəmdə isə göydən enmiş canlı çörək var idi. Əhdi-Ətiq sandığında baş keşiş olan Harunun çubuğu var idi, amma Məryəmin bətnində əbədi baş keşiş İsa Məsih var idi.

Göydəki məbəd, yəni Allahın Kəlamı İsadır. İsanın yaşadığı yer olan Əhd sandığı onun anası Məryəmdir.

Əgər Vəhy kitabındakı oğlan (Vəhy 12, 5) İsadırsa, o qadın Məryəmdir. Bir çox kilsə atası belə izah edir, məsələn, müqəddəs Atanaz, Epifan və s. Amma “qadın”ın mənası daha genişdir. O qadın həm İsrailə Məsihi doğan “Sion qızı”dır, həm də şeytanın tərəfindən mühasirə olunmuş, amma xilas edilmiş Kilsədir. Artıq dedim ki, Müqəddəs kitabın varlığı çox böyükdür.

Bəzi şərhçilər deyirlər ki, o qadın Məryəm deyil, çünki Katolik rəvayətinə əsaslanarkən Məryəm doğuş ağrı və əzablarını çəkmədi. Amma qadının ağrıları və əzabları mütləq doğuş ağrı və əzabı deyil. Məsələn, Müqəddəs Paul öz əzablarını təsvir edərkən “doğuş ağrısı” sözündən istifadə etdi. (bax Qal 4, 19). Beləliklə, qadının ağrısını can ağrısı ilə müqayisə edə bilərik: Məryəm İsanın çarmıxı altında olarkən və bütün “sevimli şagirdlərinin” anası olduğu anda böyük əzablar çəkirdi (bax Yəhya 19, 25-27).

Digər şərhçilər deyirlər ki, o qadın Məryəm deyil, çünki Vəhy kitabına əsaslanarkən qadının başqa övladları var idi və Katolik təliminə əsaslanarkən Məryəm həmişə bakirə idi.

Müqəddəs kitabda övlad sözündən (yunanca “sperma”) tez-tez ruhani övladlığı təsvir etmək üçün istifadə edilir. “Allahın əmrlərinə riayət edib İsayaya olan şəhadətlərinə bağlı qalanlar” (Vəhy 12, 17) Məryəmin uşaqları, yəni onun ruhani övladlarıdır. Biz də onun nəslindənik. Biz Məryəmin uşaqlarıyıq.

Beləliklə, Vəhy kitabı Məryəmi həm də “yeni Həvva”, yəni bütün insanların anası kimi təsvir edir. Cənnət bağında Allah şeytanla (ilan) Həvva arasına və “şeytanın balası ilə qadının övladı arasına düşmənçilik saldı” (bax Yaradılış 3, 15). Vəhy kitabında biz indi bu düşmənçiliyin zirvəsini görürük. Yəni qadının övladı olan oğul İsa Məsihdir. O, ilana qalib gəldi. Yəhudi dilində “nahaş” sözü həm ilan, həm də şeytan mənasını verir.

Bu mövzu Kilsə atalarına, ilahiyyatçılara, müqəddəslərə və həm keçmişdə, həm də indiki zamanda yaşayan Roma papalarına aid həqiqi təlimdir. Müasir Katolik kilsəsinin katexizisinin də təlimidir (bax KKK 1138). Roma papası X-cu Piyus bu rəvayətini “Ad diem illum laetissimum” adlı sənəddə ifadə etdi: “Hər kəs bilirdi ki, o qadın Bakirə Məryəmdir. Deməli, Yəhya əbədi

xoşbəxtlikdə yaşayan Müqəddəs Allah Anasını gördü. O, sirli uşağı doğdu. O uşaq kim idi? Bizim hələ də sürgündə olmağımıza baxmayaraq, əlbəttə ki, o uşaq biz idik, çünki Allah bizi Öz mükəmməl məhəbbəti və əbədi xoşbəxtliyinə görə yaratdı. “

BİRİNCİ DƏHŞƏTLİ HEYVAN

Vəhy kitabının 3-cü fəslində əjdahanın qadına və onun oğluna hücum etməyə çalışması haqqında oxuyuruq. Amma bu uğursuz qəsddən sonra o, Allahın əmrlərinə riayət edib İsayə olan şəhadətlərinə bağlı qalana döndür. Əjdaha öz övladı olan iki dəhşətli heyvanı çağırır. Qəribədir ki, bütün Vəhy kitabındakı ümidverici, heyran edici və qorxuducu şəkillərdən bu iki dəhşətli və eybəcər heyvan sanki ən çox maraqlısıdır. Film rejissorları və televiziya redaktorları şüşə dənizi və ya Yəhuda qəbiləsindən olan Aslandan daha çox 666 rəqəminə fikir verirlər.

İndi mən dəhşətli heyvanların mövcud olması barədə şərhə ehtiyac duyuram. Onlar yalnız simvol deyil. Onlar millətlərin tarixinə idarə verib onu məhv edən, şeytana tabe olan əsl ruhani məxluqlardır. Yəhya iki dəhşət və eybəcər heyvanı təsvir edir. Amma mən əminəm ki, onun gördüyü heyvanlar təsvir etdiyindən daha dəhşətli və qorxuludur.

Vəhy kitabının çox yerlərində, xüsusilə onun 4-cü və 5-ci fəslində Yəhya Messa ilə birbaşa əlaqəsi olmayan şeylər haqqında yazır. Dəhşətli heyvanlar haqqında yazanda o, günah və pislik haqqında danışır. Bizim liturgiyadakı əməllərimiz göydəki görünməyən şeylərlə necə əlaqəlidir, bizim günahlarımız cəhənnəmdəki pisliklə eyni ilə əlaqəlidir.

Allah bizdən Messa zamanı nə istəyir? O istəyir ki, biz onun səltənətində Müqəddəs qurban zamanı idarə edilən keşişlər olaq. Şeytan isə dəhşətli heyvanlar vasitəsilə nə istəyir? O həm səltənət, həm də keşişliyi darmadağın edərkən Allahın planını məhv etmək istəyir. Yəhya bizə əvvəlcə ölkə və dövlət hakimiyyətini məhv edən şeytani göstərir. Sonra dini məhv edən şeytani təsvir edir.

İndi birinci dəhşətli heyvan haqqında danışaq. O, dənizdən çıxan yeddi başlı, on buynuzlu canavar, bəbir və ayıya oxşayan bir vəhşi heyvandır. Buynuzları üzərində on tacı var idi. Buynuzlar qüvvətin simvoludur. Taclar isə padşah səlahiyyətinin simvoludur. Həm qüvvət, həm də səlahiyyət ona əjdahadan verilmişdi. Ümumi padşahlığın simvolu olduğunu desək, səhv fikirləşərik. Yox, bu heyvan hər növ pis və səhv siyasət qüvvəsinin təsviridir.

Eyni şəkildə biz tez-tez məhz Roma imperiyası və ya Roma tərəfindən dəstəklənmiş Hirod sülaləsini həmin birinci heyvanla müqayisə etmək istəyirik. Bəli, Yəhyanın dövründə Roma imperiyasının İsrail ölkəsində hökm edən dövlətini o heyvanla müqayisə etmək olardı. Amma bu çox asan və sadə izah olardı. O heyvan isə Əhdi-Ətiqdəki Daniel peyğəmbərin kitabında təsvir etdiyi dörd dəhşətli heyvanın kombinasiyasıdır. (bax Daniel 7). Kilsə atalarının fikrincə, Daniel peyğəmbərin təsvir etdiyi dəhşət heyvanlar dörd bütperəst imperiyanın təsviridir, Babil, Fars, Yunan və Roma imperiyaları. Mən onlarla razıyam. Bütün bu imperiyalarda Məsihin gəlişindən əvvəl Allahın seçilmiş milləti təqib edildi.

Vəhy kitabındakı yeddi başlı heyvan bütün səhv siyasət gücünün simvoludur. İnsan öz təbiətinə görə ən böyük yerdə olan gücü dövlət hakimiyyəti hesab edir. Çox tez-tez insan Vəhy kitabındakı insanlar kimi deyir: “Kim bu vəhşi heyvana tay ola və onunla döyüşə bilər?” (Vəhy

13, 4). İnsan dövlət hakimiyyətindən qorxur və sakitlikdə yaşamaq üçün barışığa gedir. Buna görə həmişə güzəştə gedib əjdahaya və vəhşi heyvana sitayiş edir. Bütün bəşər tarixində Roma imperiyası və onun imperatoru buna ən böyük misaldır. İmperatorlar yalnız Allaha məxsus olan sitayışı özləri üçün tələb edirdilər. İmperatora sitayiş etməyənlərə qarşı qanlı təqib və müharibə yaradırdılar.

Amma yenidən deməliyik ki, vəhşi heyvan yalnız Roma imperiyası və ya onun kuklası olan Hirod deyil. Allah tərəfindən verilən qanunu məhv etmək istəyən hər dövlət və ya ölkə o heyvandır. Başqa sözlərlə, bu heyvan o müəssisəni idarə edən pis ruhani qüvvənin təsviridir.

İKİNCİ DƏHŞƏTLİ HEYVAN

Bu dəhşətli heyvan yerdən çıxdı və onun quzu buynuzuna oxşayan iki buynuzu var idi. Quzu şəkli bizi acıqlandırır, çünki bizim fikrimizcə bu şəkil müqəddəs bir şeyi təsvir edir. Mən əminəm ki, Yəhya ondan xüsusilə istifadə etdi, çünki bu dəhşətli heyvan I əsrdə Yerusəlimdə yaşayan korlanmış keşişliyin təsəvvürüdür. Niyə?

Bu heyvan yerdən çıxır. Yerə yunan dilində torpaq və ya quru bir yer deyirlər. Quru yer dənizin antonimidir. Daniel peyğəmbərin təsvir etdiyi dənizdən çıxan heyvanlar (bax Daniel 7) bütperəst imperiyaların simvolu idi. Yerdən çıxan, yəni antonim olan, quzuya oxşayan heyvan Yəhudi keşişliyinin təsviridir. Bir neçə il əvvəl keşişlik qüvvəsi azalmağa başladı. Yəhya bunun şahidi idi. Bu tarixin vacib anında Yəhudi din başçıları Allaha vəfasızlıq edib korlanmış dövlət hakimiyyətinə tabe oldular.

Allahın Quzusu, padşahlar Padşahı və Baş keşiş olan İsa Yəhudi baş kahinlərinin və Ponti Pilatın qarşısında dayandı. Pilat yəhudilərə dedi: - “Budur hökmdarınız!” Amma onlar: -“Götür, götür, Onu çarmıxa çək!” - deyə

bağirdılar. Pilat onlara dedi: -“Hökmdarınızı çarmıxamı çəkimi?” Baş kahinlər cavab verdilər: - “Qeysərdən başqa hökmdarımız yoxdur.” (bax Yəhya 19, 15). Məhz o il baş kahin olan Qayafa birinci dilləndi ki, - siyasətə görə xalq uğrunda bir adamın ölməsi “daha yaxşıdır” (bax Yəhya 11, 47-52).

Buna görə də, İsadən imtina edib imperatoru üstün tutdular. Quzudan imtina edib dəhşətli heyvana sitayiş etdilər. Əlbəttə ki, imperatora ölkənin başçısı olduğuna görə hörmət etmək lazımdır (bax Lk 20, 21-25). O isə daha çoxunu istəyirdi. O, hörmət və qurban tələb edirdi. Baş kahinlər Allahın Quzusunu təhvil verərkən ona belə bir hörmət etdilər.

Bəzi fəvqəltəbii xüsusiyyətləri ilə bu dəhşətli heyvan Quzuya oxşayır. Amma görürük ki, o, Quzunun xilas etdiyi əsərini yalnız təqlid edir və ona lağ edir. Quzu sanki kəsilmiş durur, heyvan isə ölümcül zərbə alıb, amma yenidən qalxır. Allah Quzunu əjdaha isə heyvanı ucaldır. Kim Quzuya sitayiş edirsə, alını onun möhürü ilə möhürlənəcək (Vəhy 7, 2-4). Kim heyvana sitayiş edirsə, heyvanın işarəsi veriləcək.

Bundan bizdə yeni bir sual yaranır: Heyvanın işarəsi nədir? Yəhya deyir ki, bu, onun adı və ya adının nömrəsidir. Bu, nədir? Yəhya bir tapmaca ilə cavab verir: ”Bu işdə müdrik olmaq lazımdır. Kimin ağı var, qoy bu vəhşi heyvana məxsus sayın mənasını çıxarsın, çünki bu bir insana aid saydır. Onun sayı altı yüz altmış altıdır”. (Vəhy 13, 18)

Bu nömrənin mənalari çoxdur. Məsələn, yəhudi əlifbasında Roma imperatoru Neronun adının sayı altı yüz altmış altıdır. Həm padşah Süleymana tabe millətlərdən bir il ərzində gələn qızılın çəkisi məhz altı yüz altmış altı talant idi (bax 1Padşahlar 10, 14). Melkisedeq zamanından Süleyman birinci idi ki, həm padşah, həm də keşiş idi.

(bax Z 110) Həmçinin Yəhya deyir ki, vəhşi heyvana məxsus sayın mənasını tapmaq üçün müdrik olmaq lazımdır. Bəzi şərhçilər bu müdrikliyi başqa bir Süleymanın xüsusiyyəti kimi hesab edirlər, çünki Müqəddəs kitab Süleymanı müdrik kimi təsvir edir.

Həm də 666 nömrəsini 7 nömrəsinin deqradasiyası (tənəzzülü) kimi izah etmək mümkündür. Yəhudi ənənəsinə görə 7 nömrəsi mükəmməllik, müqəddəslik və əhd mənalərini verir. Allah yeddinci günə bərəkət verib onu təqdis etdi ki, bu gün istirahətə və Ona ibadətə ayrılınsın. Altı gün ərzində işləmək lazımdır. Qurbanları kəsərək Allaha ibadət etmək üçün yeddinci gün təqdis edilib. Amma yeddinci günü təqdis etməyən insan, yəni istirahət etməyən, alıb-satmağa davam edən və vəhşi heyvana xidmət edən insan (bax Vəhy 13, 17) 666 nömrəsinin təcəssümüdür. İş müqəddəsdir, amma əgər insan onu Allaha təqdis etmək istəmirsə, o, pisliyə çevrilir.

Bir şey aydın olmalıdır. Bu izahlar heç bir məsihçiyə antisemitizm üçün bir səbəb ola bilməz. Vəhy kitabı bizə Yəhudi millətinə qarşı, yəni onun məbədinə, peyğəmbərlərinə və əhdinə qarşı hörmət etməli olduğumuzu göstərir. Vəhy kitabı bizi İsraildə olan xəzinəyə qarşı daha böyük hörmətə çağırır. Eyni zamanda bizim Allah qarşısında şəxsi cavabdehliyimiz haqqında düşünməliyik. Biz Allahla bağlı əhdimizi nə dərəcədə yerinə yetiririk? Biz qəbul etdiyimiz keşişliyə necə vəfalıyıq? Vəhy kitabı bizim üçün xəbərdarlıq olmalıdır.

Böyük, korlanmış və nifrətlə dolu olan ruhani məxluqlarla döyüşməli olduğumuzu bilmək bizə xoş deyil. Əgər biz onlarla tək döyüşməliydiksə, onlar bizi məhv edərdilər. Amma bizim ümidimiz var: qalib gəlmək üçün imkanımız mövcuddur. Biz onlara qarşı çıxan qüvvədən istifadə etməliyik: pis ruhani gücə xoş ruhani güclə, olduqca eybəcərliyə möhtəşəm gözəlliklə, nifrətə

məhəbbətlə cavab verməliyik. O qalibiyyətə aparan yol Messadır, çünki onun vasitəsilə bizi mühasirədən azad etmək üçün göy yerə toxunur.

MƏLƏKLƏR

Bu döyüşdə biz tək deyilik. Vəhy kitabının 12-ci fəslində oxuyuruq ki, “Mikael və onun mələkləri əjdaha ilə döyüşdü” (Vəhy 12, 7).

Allah mələkləri yaradanda onlara azadlıq verdi. Ona görə də onlar bir imtahan keçməli idi. Bizim yerdəki həyatımız da belə bir imtahandır. Onların imtahanı haqqında heç nə bilmirik. Amma bəzi ilahiyyatçılar fikirləşirlər ki, mələklərə Allahın kəlamının təcəssümü sirri açıqlandı və onlara İsayə və onun anasına xidmət etməyi əmr edildi. Öz qüruruna görə şeytan Allaha “Xidmət etməyəcəm!” - dedi. Kilsə atalarının fikrincə şeytan bu üsyana mələklərin üçdə birini çəkdi (bax Vəhy 12, 4). Mikael və onun mələkləri bu üsyançıları göydən qovdular (Vəhy 12, 8).

Vəhy kitabından bilirik ki, göydə çox mələk var. Onlar gecə-gündüz dayanmadan Allaha ibadət edirlər (Vəhy 4, 8). Həm də bizi qoruyurlar. Kitabın 2-ci və 3-cü fəsillərində açıqca deyirlər ki, hər yerli Kilsənin qoruyucu mələyi var. Biz Kilsənin üzvü olduğumuza görə əmin olmalıyıq ki, bizim yerli Kilsəmizin mələyinin köməyinə güvənə bilərik.

Baxmayaraq ki, 4-cü fəsildə təsvir olunan “dörd canlı məxluq” heyvan şəklindədir, bunlar mələklər hesab edilir. Bu məxluqları Yerusəlim məbədidəki Ən müqəddəs yer önündə asılmış pərdənin üzərindəki naxışlı dörd məxluqlarla müqayisə etmək mümkündür.

Göydəki mələklərin insanlara fiziki formada göstərilməsinə baxmayaraq, əslində onların bədəni

yoxdur. Mələk “elçi” deməkdir. Onların “fiziki xüsusiyyəti”, adətən, onların təbiətinin, ya da tapşırığının fərqlənmə nişanlarından birinin simvoludur. Məsələn, qanadlar göstərir ki, onlar göy və yer arasında çox sürətli hərəkət edirlər. Çox gözlülük onların biliyi, ağıllılığı və oyaqlığını ifadə edirlər. Çox gözlü və altı qanadlı mələklər bizə qorxulu görünə bilərlər. Amma əgər biz onları köməyə hazır və zirək hesab etsək, rahatlaşarıq. Əjdaha bizim rahatlığımıza hücum edəndə onlar bizə kömək edəcəklər.

Vəhy kitabı mələkləri həm də atın belində oturan atlılar kimi təsvir edir (Vəhy 6). Onlar vəfasız insanlara qarşı Allah məhkəməsini icra edirlər. (bax Zək 1, 7-17). Ola bilsin ki, 6-cı fəslin hadisələri 70-ci ildə baş verdiyi Yerusəlimin məhv edilməsini göstərir. Amma bu mövzunu həm də I əsrin kontekstindən kənarda istifadə etmək mümkündür. Çünki yer üzünün mühakiməsi hər an baş verə bilər.

Vəhy kitabındakı mələklər Allahın iradəsini yerinə yetirmək üçün təbii ünsürləri, küləyi və dənizi idarə edirlər. (Vəhy 7). Bu üç fəsildə (7-9) mələklərin güclü döyüşçü və həmişə Allahın tərəfində olduğu izah edilir. Əgər biz Allaha vəfalı olsaq, onlar həm də bizim tərəfimizdə olurlar.

ŞƏHİDLƏR, BAKİRƏLƏR VƏ BAŞQA İNSANLAR

Vəhy kitabı yalnız günahkar heyvanlar və möhtəşəm mələklər haqqında danışmır. Əslində personajların çoxu sadə insanlardır: yüz minlər, hətta milyonlarla adi məsihçilər. Əvvəlcə biz İsrail övladlarının bütün on iki qəbiləsindən yüz qırx dörd min nəfər, yəni hər qəbilədən on iki min nəfər görürük. Sonra “hər millətdən, hər tayfadan, hər xalqdan və hər dildən” (Vəhy 7, 9) Allahın

mühafizəsini, yəni “onun möhürü” qəbul edilən və Yerusəlimin məhv edilməsindən sonra dağlara qaçan bir çox adam görürük. Yəhya “heç kəsin saya bilməyəcəyi böyük bir kütlə” haqqında yazır. (Vəhy 7, 9). İsrail xalqının bütün başqa millətlərin insanları ilə birlikdə, eyni zamanda insanların mələklərlə birgə Allaha ibadət etmələri ideyası inqilabi bir hadisədir. Biz iki min il sonra, din azadlığı artıq bütün insanlara aid olan bir vaxtda, bu inqilabi hadisənin əsl qiymətini dəyərləndirə bilmirik. Yəhyanın birinci oxucuları üçün bu birləşmə qeyri-adi bir şey idi. Üstəlik, bütün bu kütlə göydəki ən müqəddəs yerdə ibadət edir. Əvvəlcə oraya yalnız baş keşiş girə bilirdi. Amma Əhdi-Cədid insanları artıq Allahla üzbəüz Ona ibadət edə bilirlər.

Orada başqa kimlər var? 6-cı fəsildə biz şəhidlərlə, yəni imanına görə öldürülmüş insanlarla görüşürük. Yəhya belə deyir: “... qurbangahın altında Allahın kəlamına və etdikləri şəhadətə görə kəsilənlərin ruhlarını gördüm” (Vəhy 6, 9). Niyə qurbangahın altındadır? Yerdəki məbədin qurbangahının altında, adətən, nə var idi? Əhdi-Ətiqin keşişləri qurbanları kəsəndə qurbangahın altında heyvanların qanı idi. Yeni Əhdin keşiş milləti olaraq biz Allaha əsl qurbangahda öz yerdəki həyatımızı qurban kimi təqdim edirik. Əsl qurban heyvan yox, Allahın vəfalı olduğuna şəhadət (yunanca martyria) edən hər müqəddəsdir. Bizim qurbanımız, yəni şəhidlərin qanı Allahı çağırır ki, onu qəbul etsin. Çox maraqlıdır ki, Kilsə öz başlanğıcından kilsələri adətən şəhidlərin qəbriləri üstündə tikirdi. Növbəti dövrdə mehrablərin üstünə (və ya içinə) şəhidlərin relikviyaları, yəni onların sümüklərinin qalıqlarını qoyurdular. Allahın məhkəməsi ərzində taxtda oturan ağsaqqallar haqqında biz artıq danışdıq. Vəhy kitabı göyü təsvir edərkən bu insanların paltarları sanki

Yerusəlimdəki məbəddə xidmət edən Yəhudi keşişlərin geyindiği paltarlardandır.

Vəhy kitabında (14, 4) başqa böyük bir kişi qrupunu görürük. Onlar bakirlikdə yaşamaq qərarına gələnlerdir. Ümumiyyətlə, Qədim dünyada, İsraildə və bütpərəst mədəniyyətlərdə də belə qruplar çox qəribə görünür. Buna baxmayaraq, Yəhya onları Allahın planına aid olan əsl bir ordu kimi təqdim edir. (bax 1Kor 6-7)

GÖYDƏ OLDUĞU KİMİ YERDƏ DƏ

Vəhy kitabındakı personajların müəyyən edilməsi üçün çox dərinliyinə getmək lazım deyil. Allahın bizə demək istədiklərini tez-tez bilavasitə onun mətnində, ya da bizim ürəklərimizdə tapa bilərik.

Vəhy kitabını protestant kimi oxuduğum zamana qayıdanda çox təəccüblənirəm. Dostlarımla birlikdə biz mutant çəyirtkələr sürüsü arasında sovet qırıcı təyyarələrini görürdük, amma günəşi əyninə geyinmiş, dünyanı xilas edən doğan qadın Məryəm olduğunu inadla inkar edirdik. Vəhy kitabını oxuyanda qeyri-adi şeylərin axtarışı və aydın şeylərin inkar edilməsi tamahına qalib gəlmək çox çətindir.

Başqa sözlərlə: Müqəddəs kitabın ən dərin mənası tez-tez bizim ürəklərimizdədir və bizim ən yaxın ətraf mühitimizdə, yəni bizim ailələrimizdə biz ondan istifadə edə bilərik. Yəhyanın təsvir etdiyi Allaha ibadət edən ümumdünya Kilsəsini realda harada tapa bilərik? Harada xüsusi paltar geyinmiş və mehrabın qarşısında durmuş keşişləri tapmaq mümkündür? Harada biz bakirlik formasında Allaha həsr olunmuş kişilərlə görüşə bilərik? Harada biz mələklərin mahnı oxumasını eşidə bilərik? Mehrabların içində müqəddəslərin relikviyalarını saxlamış Kilsəni harada tapa bilərik? Günəşi əyninə geyinmiş,

Skot Han: Quzunun Pasxası

ayaqları altında ay və başında on iki ulduzlu tac olan, ilana qalib gələn uşağı doğan bir qadını ifadə edən incəsənət əsərləri haradadır? Harada imanlılar Mikael mələyinin köməyini xahiş edirlər?

Yalnız Katolik Kilsəsində, xüsusilə, Müqəddəs Messa zamanında.

Üçüncü fəsil Deməli, dünyanın sonudur!

VƏHY KİTABINDAKI DÖYÜŞLƏR VƏ HƏLLEDİCİ SİLAH

Axırıncı döyüş. Har-Magedonda döyüş. Sonuncu on illikdə ən böyük marağı Vəhy kitabındakı döyüş təsvirləri oyadırdı, çünki o müharibə hər hansı müharibə deyildi. O, axırıncı, qəti müharibədir. Buna görə də, o, dəhşətli və qəddardır. "...cin ruhları bütün dünyanın padşahlarının yanına gedirlər ki, onları Allahın böyük günündə baş verəcək döyüşə toplansınlar." (bax Vəhy 16, 14) Yəhya ümumdünya müharibəsini təsvir edərkən başqa bir dünyadakı müharibəni göstərir: "Göydə döyüş oldu. Mikael və onun mələkləri əjdaha ilə döyüşdü. Əjdaha və onun mələkləri də onlarla döyüşdü." (Vəhy 12, 7). Mələklər Allahın hiddətinin nimçələrini yer üzünə boşaltdılar və güclü ordular qorxu ilə geri çəkilməyə başladı. Yaralı insanların sayı çoxalır və Allahın millətində əzab yayılır. Sanki qaranlıq günü idi.

Hal Lindsey və digər futuristlər deyirdilər ki, yeni minilliyin başlaması üçün dünyanın sonu baş verdi və yuxarıda təsvir olunan əlamətlər axırıncı döyüşün əlamətləri ilə həqiqi mənada üst-üstə düşür. Bizim dövrümüzdən əvvəl yaşayan futuristlər boş-boş yaşayırdılar, çünki Napoleon, Hitler və ya Stalinin Vəhy kitabındakı dəhşətli heyvanın təsviri olduğunu fikirləşib qorxurdular. Qəddar ölkələrin başçıları gəlib gedirlər. Keçən ilin gələcəyi tarixdə yoxa çıxdığı kimi, futuristlərin qorxulu səhnələri də tüstü kimi formalaşib yoxa çıxırlar. Vəhy kitabının "digər mənaları" isə daimi etibarlı xəbərdarlıqla və ya xüsusi çağırışla bizdə qalır.

MƏHV SİMVOLLARI

Biz dedik ki, Müqəddəs kitabın bir neçə mənası var. Bu nə deməkdir? Kilsə ataları başlanğıcdan deyirdilər ki, Müqəddəs kitabın həm həqiqi, həm də ruhani mənası var. Həqiqi məna müəyyən tarixi şəxsiyyət, yer və ya hadisəni təsvir edir. Ruhani məna eyni ilə müəyyən tarixi şəxsiyyət, yer və ya hadisənin vasitəsilə İsa Məsih, əxlaqi həyat, bizim canlarımızın gələcəyi və ya bütün bu üç mövzu haqqında danışır.

Rəvayət bizi öyrədir ki, mətnin ən əsas mənası həqiqi mənadır. Vəhy kitabının həqiqi mənasını təyin etmək ən çətin tapşırıqdır. Onun barəsində böyük bir söhbət gedir. Kitabın şərhçiləri razılığa gələ bilmirlər ki, Kitab hansı hadisələri həqiqi mənada təsvir edir? Keçmiş və ya gələcək hadisələri, ya da həm keçmiş həm də gələcək hadisələri... çünki Vəhy kitabından hər ikisində istifadə oluna bilər. Bu çətinlik haqqında Müqəddəs Avqustin "Allahın şəhəri" adlı kitabında yazırdı. Müqəddəs Tomas di Akvino "Summa theologica" kitabında bu mövzu haqqında belə yazır: "Bu simvolların mənalarının nə olduğunu bilmək asan deyil. Bizim oxuduğumuz simvollar həm İsa Məsihin məhkəmə gününə, həm Yerusəlim şəhərinin məhv dövrünə, həm də öz Kilsəsini həmişə qonaq edən İsa Məsihin gəlişinə aiddir".

Vəhy kitabının izahı daha mürəkkəbdir, çünki onun həqiqi və ruhani mənaları sanki vəhdət təşkil edirlər. Yəhyanın İncili dəqiq sənətkar əsəri kimidir, amma Vəhy kitabının simvolları bir az ağır və ya kobud görünür. Məsələn, bəzi şəhərlər haqqında danışarkən deyir ki, onların adları şəkillərdir ("Misir" və "Sodom"). Amma sonra birbaşa onun danışdığı şəhərin əsl olduğunu deyir. (bax Vəhy 11, 8). Vəhşi heyvanın adını gizlətməsinə baxmayaraq, birbaşa deyir ki, bu sirrdir. Elə bil ki

deyir:”Çox dəqiq olmaq üçün vaxtımız yoxdur.” Niyə belə? Çünki, o, müharibə zamanında yaşayırdı.

“TEZLİKLƏ” NƏ VAXTDIR?

Vəhy kitabında Yəhya məsihçilərin gündəlik həyatında olan ağır əzablar haqqında yazır. Yalnız hərdən müəyyən bir ad deyir və heç vaxt dəqiq bir tarix demir. Ən çox “Rəbb günündə” sözündən istifadə edir. Buna görə də Vəhy kitabının sərhciləri o ağır əzabların səbəblərinin uzun bir siyahısını təqdim edirlər: Yerusəlim və məbədin məhv edilməsi (70-ci il), imperator Neronun tərəfindən qanlı təqib (64-cü il), imperator Domitsiyanın təqibi (96-cı il) və ya yəhudilər tərəfindən məsihçilərə qarşı təqib (50-60-cı illər).

Ruhani mənada bütün bu izahlar həqiqidir, çünki Vəhy kitabı hər cür əzab və ya təqib keçən hər bir məsihçini həvəsləndirir. Amma mən əminəm ki, həqiqi mənada Vəhy kitabı Yerusəlim şəhərinin məhv edilməsini təsvir edir.

Vəhy kitabının stili başlanğıcdan çox tələbkardır: “Bu, İsa Məsihin vəhyidir. Allah bunu Ona verdi ki, tezliklə baş verməli hadisələri Öz qullarına aşkar etsin” (Vəhy 1, 1). Bu mövzu bütün kitabda təkrarlanır: “...vaxt yaxınlaşır” və “tezliklə gəlirəm” (1, 3 və 3, 11 və ya 22, 6-7. 10. 12. 20). İsa özü də belə dedi: “burada duranlardan bəzisi Bəşər Oğlunun hökmdar sifəti ilə gəldiyini görmədən ölməyəcək” (Matta 16, 28) və “bu nəsil ömrünü sona çatdırmazdan əvvəl bütün bunlar baş verəcək” (Matta 24, 34).

“Tezliklə baş verməli olan hadisələri” biz dünyanın sonunda baş verəcək İsa Məsihin gəlişi ilə əlaqədar edirik. Əlbəttə ki, bu düzdür, çünki həm İsa, həm də Yəhya tarixin sonu haqqında danışmışdılar. Məncə, hər ikisi

müəyyən bir dünyanın sonu haqqında danışdı: Yerusəlimdəki məbədin məhv edilməsi, Əhdi-Ətiq qurbanlarının və mərasimlərinin sonu haqqında və hətta digər millətlərə qarşı mənfi münasibətin sonu və göyün yerlə qarşılıqlı nüfuz etməsinin sonu haqqında danışdılar. Amma İsa Məsihin gələcək gəlişi sadə bir sondan daha böyükdür: o, başlanğıcdır, Yeni Yerusəlim, Yeni Əhd, Yeni göy və yer.

Həm İsa, həm də Yəhya yalnız uzaq zamanda baş verəcək Məsihin gəlişi və ya qayıdışı haqqında danışmadılar. Onlar həm də məsihçilərin birinci nəsli dövründə baş verən və bu gün də həyata keçirilən Onun daimi gəlişi haqqında danışirlar. Məsihin gəlişi yunan dilinə "parusia" kimi tərcümə olunur. Bu sözün əsl mənası mövcud olan deməkdir, İsa Məsihin əsl və daimi mövcudluğu Evxaristiyada həyata keçir. Deməli, Yəhya və İsa "tezliklə" deyəndə mən düşünürəm ki, onlar bunu həqiqi mənada deyirdilər. Çünki kilsə bu yerdə artıq Onun padşahlığıdır və hər Messada Onun gəlişi yeridir.

FAHİŞƏLƏR VƏ MÜHARİBƏ HAQQINDA XƏBƏRLƏR

Vəhy kitabının 11-ci fəslində təsvir edilən "böyük şəhər" Yerusəlimdir. Yəhya bunu açıqca deyir: "Cəsədləri onların Rəbbinin də çarmıxa çəkildiyi böyük şəhərin baş küçəsinə sərəcək; həmin şəhər rəmzi olaraq Sodom və Misir adlanır. (Vəhy 11, 8)" Vəhy kitabının 17-ci fəslindəki fahişə haqqında yazılır ki, o, "müqəddəslərin qanından və İsayə şəhadət edənlərin qanından sərxoş olub." (Vəhy 17, 6). Bu sözlər Əhdi Ətiqin Yerusəlimdə olan vəfasızlığına hücumunun eyhamıdır. Yezekel peyğəmbər (16, 2-63 və 23, 2-49), Yeremiya (2, 20 və 3, 3), Yeşaya (1, 21) və digər peyğəmbərlər Yerusəlim şəhərini fahişə

adlandırırlar. Vəhy kitabının 20 və 21-ci fəslində oxuyuruq ki, çirkli şəhərin məhvindən sonra göydən gəlin görünüşündə yeni Yerusəlim enir. Bu iki əksə çox yaxşı diqqət yetirin. İki şəhər, biri fahişə, o biri isə gəlin kimidir. Birinci Yerusəlim yeni Yerusəlimə yer verir.

Məhz Yerusəlimdəki başçılar İsa Məsihi çarmıxa çəktilər. Birinci məsihçilərin təqib mərkəzi Yerusəlim şəhəri idi (bax Həv. İşləri 6,8-14. 7,57-60. 8,1-3). Əsas təqibçilər fariseylər və kahinlər idi, məsələn, Tarsuslu Şaul. Həvarilərin işləri kitabında bir çox yəhudi şəhərlərində olan təqib haqqında yazılır, amma bu təqib demək olar ki, həmişə Yerusəlimdəki başçılar tərəfindən başlayırdı (bax. Həv işləri 13,45 14,2.5.19 17,5-9.13. 18,12-17 21, 27-32).

DÖRD ŞƏHƏR HAQQINDA NAĞİL (SODOM, MİSİR, YERİXON VƏ BABİL)

Vəhy kitabında təsvir olunmuş məhv haqqındakı xırdalıqlar Yerusəlim şəhərinin məhv tarixi ilə çox uyğundur. 17-ci və 19-cu fəsildə Yəhya alışıraq məhv olmuş şəhəri təsvir edir. Doğrudan da, Yerusəlim şəhəri yanmışdı. 8-ci və 9-cu fəsildə Yəhya bir uçurumdan bəhs edir. Yəhudi rəvayətinə görə bu uçurum Yerusəlimdəki məbədin təməl daşının altında idi. Bir çox sübut var ki, Vəhy kitabındakı şəhər Yerusəlimdir. Vəhy kitabı sanki Əhdi-Ətiqin Yezekel kitabını təqlid edir. Yezekel yazır ki, -Yerusəlim şəhərinə əhdin lənəti düşəcək. Biz görürük ki, onun bu peyğəmbərliyi Vəhy kitabında yerinə yetir.

Yəhya deyir ki, Yerusəlim şəhəri rəmzi olaraq Sodom və Misir adlanır. Bu iki yerin ortaq nöqtəsi nədir? Hər ikisi Allahın iradəsinə qarşı üsyanın mərkəzidir. Sodom İbrahimlə Allahın planına mane oldu, Misir isə Musa və İsrailə. İndi Allaha qarşı Yerusəlim çıxır, çünki onun

başçıları həvari və kilsəni təqib edirdi. Ona görə də Sodom və Misir kimi Yerusəlim də məhv olmalıdır. Vəhy kitabı bu məhvi yeddi cəza ilə təsvir edir. Bu cəza Misirdəki cəzalara oxşayırlar (bax. Vəhy 17).

Şəhər məhv edilir və biz Əhdi-Ətiqin əks-sədasını eşidirik. Şəhərin məhvinə yeddi mələk yeddi şeypurla ifasında yerinə yetirir (Vəhy 8-9). Bu bizə Yerixon şəhərinin məhvinə xatırladır (Yeşua 6,3-7). Hər iki mətn sakitcə başlayır, yeddi şeypurun səsi ilə davam edir və böyük bir səs-küylə qurtarır. Yerixon şəhəri də Allahın planına mane olurdu. O, seçilmiş millətə vəd olunmuş ölkəyə daxil olmağa icazə vermək istəmirdi. Eynilə, məsihçilərin təqibçisi olan Yerusəlim yeni Yerixon oldu, ona görə də məhv olmalıdır.

Daha sonra Vəhy kitabından bilirik ki, yerdəki padşahlar döyüşmək üçün "Küllü-İxtiyar Allahın böyük günündə" (Vəhy 16,14) yığışanda, onlar Har-magedon adlı bir yerdə görüşdülər.

Har-magedon Megiddo təpəsi deməkdir, yəni Megiddo şəhəri yaxınlığındakı təpə. İsrail xalqı üçün bu yer onların tarixinin ağırlı yeridir. Har-magedonda Davudun nəslindən gəlmiş, Yerusəlimdə islahatlar aparmaq istəyən böyük padşah Yoşiya öldü, çünki Rəbbin peyğəmbərinin sözünə qulaq asmadı (bax. 2 Pad. 23,28-30). Yoşiyanın Megiddoda yenilməsi İsrail xalqının mühafizəsini zəiflətdi və Yerusəlim şəhərini işğal etmək üçün Babil ordularına yol açıldı. Eynilə, İsa Məsih Davudun nəslindən gəlmiş islahatçı Yoşiya kimi həyatının çiçəklənən dövründə öldü, amma Yoşiyanın uduzduğu yerdə, o, itaətkarlıqla qalib gəldi. O, yeni Yerusəlim yaratdı. Buna sübut köhnə Yerusəlimin məhv edilməsidir.

ƏLAMƏTLƏRİN DÖVRÜ

Köhnə Yerusəlim, həqiqətən məhv olub, 70-ci ildə Roma imperiyasının Titus adlı imperatorunun ordusu onu işğal etdi. Orada növbəti aclıq, taun xəstəliyi, vətəndaş müharibəsi başladı. Mələklərin atlılar kimi məhvi xəbərini verməsini Vəhy kitabının 6-cı fəslində görə bilərik. 8-ci və 9-cu fəsildə şeypur çalan mələklər isə bu məhvin səbəbidir. Yəhudi tarixçi Yusif Flavius öz əsərlərində bu məhvi daha az simvolik, amma daha dəhşətli formada təsvir edir. O, bütün bunları öz gözləri ilə gördü. O yazır ki, elə böyük aclıq idi ki, analar acından dəli olub öz uşaqlarını yeyirdilər. Yəhudi müharibəsində heç bir məsihçi ölmədi, çünki imanlılar İordan çayını keçib Pella adlı dağlıq yerə qaçdılar. Vəhy kitabında (7,1-4) oxuyuruq ki, bu məsihçilərin alnında möhür olduğu üçün sağ qaldılar. Yezekel peyğəmbərin kitabında da Allahın möhürü haqqında, yəni "tau" həqiqi haqqında oxuyuruq (Yez. 9,2-4). 70-ci ildə də Allah, alnında tau nişanı olan yəhudiləri xilas etdi. Tau həqiqi xaça oxşayır və bu nişan vəftizlə əlaqəlidir, çünki bütün möhürlənmiş ağ paltar geyinmişdi (ağ paltardan vəftiz mərasimində istifadə olunur), onlar quzunun qanında çimdilər (quzunun qanı onları təmizlədi). Quzu onları canlı suyun axarı ilə aparır (bax. Yəhya 3, 4-7), "möhürlənmiş insanlar" ifadəsindən kilsənin ilk illərində vəftiz qəbul etmiş insanlar üçün istifadə edilib (bax. Efes.1,11-14 və 2Kor. 1,22).

Məsihçilər bu nişanı daşıyırdılar, ona görə ki, mələklərin köməyinə güvənirdilər. Hər imanlı insan güclü fəvqəltəbii qüvvələrə qarşı döyüşməlidir. Vəhy kitabı heç bir məsihçinin bu müharibədə tək olmadığını bizə izah edir. Dünyanın sonuna qədər Mikael və başqa vəfalı mələklər kilsənin tərəfində mübarizə aparır. Vəhy kitabı bu tərəfi qalib tərəf kimi təsvir etdiyi kimi.

YERUSƏLİMDƏKİ İLK KİLSƏ BİNASI

Tarixi sənədlərdə olan məlumatlara çox vaxt fərqi nə varmı ki, Sion dağında yaşayan ilk məsihçi cəmiyyəti o işğal və məhvədən sağ qalıb. 70-ci ildə Sion dağındaki kilsənin və alovlanmış Yerusəlim şəhərinin arasında 10-cu Roma ordusu (legia) mövqə tutdu. 130-cu ildə Hadrian imperatoru, 2-ci yəhudi üsyanını yatırmağa gələndə müqəddəs Epifan yazır ki, "Yerusəlimdə bir neçə ev və balaca kilsədən başqa heç nə qalmamışdı." O, balaca kilsə həvarilərin İsa Məsihlə axırncı Pasxa yeməyi yemək üçün çıxdıqları yuxarıdakı otaq idi.

Bütün Yerusəlimdəki müqəddəs yerlərdən Allah yalnız bu yuxarıdakı otağı saxlamışdı? Kilsə rəvayətinə əsaslanaraq İsa Məsih bu yuxarıdakı otaqda Evxaristiyanı təsis etdi və o yerdə həvarilər dua edərkən Müqəddəs Ruh qəbul etdilər. Roma imperiyasının işğalından və məhvindən qorunmaq üçün məsihçilər orada hazırlaşmağa yığırdılar və Ruhun möhürü ilə nişanlanırdılar. Deyəsən, bütün məhv edilmiş Yerusəlimdən yalnız bu balaca kilsə qalmışdı.

RUHANİ SAMİLƏR

(Vikipediadan əlavələr:

Samilər - İkiçay arasında, yəni [Mesopotomiyada](#) və Orta Şərqdə yaşayan qədim xalqlar.

Antisemitizm (Yəhudi əleyhdarlığı, Yəhudi düşmənçiliyi) - [İudaizm](#) dininə, [yəhudi](#) mədəniyyətinə və ya millətinə qarşı düşmənçilik.)

Yenidən bir sual çıxır: Yəhyanın Vəhyi və ümumiyyətlə, məsihçilik samilərə, xüsusilə də, yəhudilərə qarşı deyilmi? Yəhudi müharibəsi haqqında Vəhy

kitabının görünüşü çox qəddar deyilmi? Yəhya sanki "yıxılmış" yəhudi xalqını vurmurmu?

Bütün bu suallara biz "yox" deməliyik. "Antisemitizm" sağlam düşüncəli insanlara yad hərəkətdir. Əgər Vəhy kitabı bu hərəkətin fikirlərinə əsaslansaydı, bütün öz mənasını itirərdi. Əgər Yəhudi milləti bütün millətlərdən ilk oğul deyilsə, Yəhyanın Vəhyi mənasızdır. Yəhudi milləti böyük qardaş kimi bizə nümunə idi.

Roma şəhərini qonaq edərkən bunu çox yaxşı görə bilərik. Orada Titus imperatorunun alaqaşısı var. Bu abidə romalıların yəhudilərə qalib gəlməsini ifadə edir. Döyüş səhnələri və məhv edilmiş Yerusəlimdən müharibə qənimətləri daşıyan əsgərlər daş üzərində təsvir olunur. Qənimətlərin arasında məbəddəki yeddi qızıl çırağ, yəni Menorah da var.

Alaqaşidəki şəkillər çox dəqiq formada İsanın Vəhy kitabında yazılan mesajı ilə üst-üstə düşür: "tövbə et və əvvəl etdiyiniz işləri gör. Əks təqdirdə, tövbə etməsən, yanına gəlib çırağdanını yerindən götürəcəyəm. (Vəhy 2, 5)". Yadınıza salın ki, İsa çırağdanın arasında durur. (Vəhy 1, 12-13). Deməli, çırağdanı yerindən götürmək Kilsədən Allahın mövcudluğunu çıxartmaq deməkdir. Bu sözləri Rəbb Yerusəlimə demədi. O, Efesdəki kilsəyə danışdı, çünki Efesdəki məsihçilərin Ona qarşı sevgisi soyudu. Buna görə də Efesdəki məsihçilərə xəbərdarlıq etdi ki, həyatlarını dəyişməsələr, onların böyük qardaşı olan İsrail xalqının taleyi onları da gözləyir.

Çox kədərli bir xəbərdir ki, İzmirdəki, Berqamadakı, Tiadırada, Sarddakı, Filadelfiyadakı və Laodikeyadakı kimi Efesdəki kilsə də doğrudan öz çırağını itirdi, yəni hər Vəhy kitabında göstərilən kilsə belə idi. Bütün bu şəhərlər əvvəlcə məsihçilərin şəhərləri kimi çiçəkləndilər, amma vaxt keçdikcə imanını itirdilər. Demək olar ki, onların

hazırkı əhalisi müsəlmandır. Orada yaşayan məsihçilər yalnız xüsusi icazə ilə müqəddəs Messanı keçirə bilərlər.

Düşünək! Bakirə Məryəm, müqəddəslər, Yəhya, Paul, Barnaba, Timotey və Əhdi-Cədiddeki digər şəxslər Efes şəhərində məskunlaşmışdılar. Buna baxmayaraq, bu şəhərdəki kilsə də Yerusəlimdəki və başqa böyük kilsələrdəki kimi öz çırağını itirdi.

İsrail xalqının uğursuzluğunu qeyd etməyə səbəbimiz yoxdur. Əksinə! Biz qorxmalıyıq ki, eyni problemlərə biz, məsihçilər də rast gələ bilərik. Tarix boyu belə bir təcrübə bir neçə dəfə təkrarlanıb. Yəqin ki, hələ təkrarlanacaq da. İlk oğul İsrail necə səhv etdisə, eyni ilə biz, onun balaca qardaşları da, qürur və lovğalıqla yaşamaqla səhv edirik.

Buna görə də təkrar edirəm ki, antisemitizm və yəhudilərə qarşı hərəkətlər pis və ağılsızlıqdır. Roma papası XI Pius deyir ki, -"mənəvi mənada biz samilərək". Əgər yəhudiləri və onların dinini sevməsək, yaxşı katoliklər ola bilmərik.

İLK MƏSİHÇİLƏRİN GÖZLƏRİNDƏN BAXMAQ

Köhnə Yerusəlim isə Yeni Yerusəlimə, Yeni Əhdə, yeni göy və yerə və yeni yaradılışa yer verməli idi. İki min il keçdi və bunlar bizim üçün artıq adi bir şeydir. Amma Yəhya dövründə Yerusəlimin məhv edilməsi çox dəhşətli hadisə idi. İsrail xalqı üçün Yerusəlim müqəddəs şəhər idi. İlk məsihçilərin çoxu yəhudilər idi. Dünyada ən gözəl bina olan məbədin məhv olması və min il əvvəl Allah tərəfindən Sina dağında təsis edilən kahinliyin son olması qəbul edilməlidirlər. Şəhər başçıları yalnız İsanın ölümü haqqında fikirləşdikləri halda belə, o, bu şəhər üçün məhəbbətlə ağlamışdı. Yerusəlimin məhv edilməsi ilk məsihçiləri bərk qorxutmuşdu. Yerusəlim və məbəd onların gözləri önündə yox olurdu. Onların yenidən

təsəlliyyə ehtiyacı var idi və baş verən hadisələrin izahını tələb edirdilər. Allahın vəhyini arzulayırdılar.

Yəhyanın vasitəsilə Allah köhnə Yerusəlimi mühakimə etdi. Yerusəlim şəhəri öz vəfasızlığına görə, İsa Məsihi çarmıxa çəkdiyinə görə və Kilsəni təqib etdiyinə görə Allahın qəzəbinə düşər oldu. İlk məsihçilər bunu biləndə onların təqibini və köhnə Yerusəlimdən kömək və müdafiəni gözləməməli olduqlarını başa düşdülər.

Onlar indi Yəhyanın gördüyü göydən enmiş yeni Yerusəlimə dönməlidirlər. Bu yeni Yerusəlim harada yerə endi? Sion dağında. Deməli, İsanın həvarilərlə Pasxa yeməyini yeyərkən Evxaristiyanı təsis etdiyi yerdə. Pentekost günü Müqəddəs Ruhun həvarilərə endiyi yerdə. Məsihçilərin 70-ci ilə qədər Evxaristiyanı qeyd etmək üçün yığışdıqları yerdə. Quzu və İsrail xalqından sadıq qalanların, yəni yaxınlaşan məhv qarşısında möhürlənmiş (Vəhy 14, 1) insanların durduğu yerdə. O vaxt da, indi də Yeni Yerusəlim məsihçilərin Quzunun Pasxa yeməyini qeyd etdikləri yerə enir.

QALIB GƏLƏN QUZU

Təqib zamanı ilk məsihçilər gücü Messadan alıblar. İsa Məsihin bu daimi qurbanından kilsəyə kömək və xilas gəlirdi. Messa zamanı məsihçilər öz güclərini mələklər və müqəddəslərlə birləşdirəndə Allaha ibadət edirlər. Bunu bizə Vəhy kitabı şəhadət edir. Messada kilsə "gizli mannanı" sınaq dövrü üçün qida olaraq qəbul edir (Vəhy 2,17). Messada onların duaları yerdən tüstü kimi göyə qalxır və göydəki mələklərin duaları ilə birləşir. Məhz bu dualar tarixi dəyişdi. Vəhy kitabının döyüş planı da budur. Bu formada məsihçilik Yerusəlim və Romadakı sanki məğlubedilməz olan düşməyə qalib gəldi. Amma Yerusəlim məhv edildikdən sonra kilsəni təqib edən rəqib

oldular . Kilsə hər zaman çox güclü orduya və silahlara sahib olan təqibçilərə qarşı çıxıb. Amma onların silahları, orduları və strategiya planları boşa çıxırdı. Böyük başçılar sonda ölümcül yaralanırdılar. Çünki döyüşə Quzu daxil olurdu:

Onda yer üzünün padşahları, böyük adamlar, sərkərdələr, varlılar, güclülər, hər qul və azad adam mağaralarda və dağlardakı qayalar arasında gizlənib, dağlara və qayalara dedilər: «Üstümüzə qopub düşün və bizi taxtda Oturanın üzündən, Quzunun qəzəbindən gizlədin. Çünki Onların qəzəbinin böyük günü gəlib çatdı və ona qarşı kim dura bilər?» (Vəhy 6,15-17).

Kilsə Quzunun ordusudur, buna görə də, Yerusəlim məhv olduqda onlar sağ qaldılar. Quzunun ordusu göydəki süfrədən gücünü alır.

Dördüncü fəsil **Mühakimə günü**

ONUN MƏRHƏMƏTİ QORXUDUR

Müqəddəs kitabın müasir şərhçiləri Vəhy kitabının yalnız döyüşlərinə və vəhşi heyvanlarına fikir verirdilər, çünki bunlar heyranedici və qorxuducudur. Oxucular, doğrudan da, qorxurlar, çünki onların həyatının mühakiməsinin necə ciddi ola biləcəyini görürlər. Bəziləri isə Vəhy kitabındakı mühakimələri gülməli, qalmaqallı, hətta Allahın mərhəmətli olması ilə uyumsuz hesab edirlər.

Müqəddəs kitabın hər yerində həm Allahın ədaləti, həm də Allahın mərhəməti haqqında yazılır. Bunlar Allahın öz vəhyinin ayrılmaz parçasıdır. Allahın məhkəməsinin gücünü inkar etmək Allahı Allah kimi qəbul etməmək və özünü Allahın övladı kimi hesab etməməkdir. Hər ata öz övladlarına tərbiyə verməlidir. Atanın verdiyi tərbiyə əslində mərhəmətdir və o, atanın məhəbbətinin ifadəsidir. Vəhy kitabındakı mühakiməni və onun bizim həyatımızdakı təsirini başa düşmək üçün əvvəlcə biz Allahın bizimlə bağladığı əhdi dərk etməliyik.

Əhd müqəddəs əlaqədir. Biz görürük ki, Allah əhdi bağladıqda Adəm, Nuh, İbrahim, Musa, Davud və İsa ilə zaman keçdikcə bu ailəvi əlaqəni daha çox insana yayırdı. Hər əhd bir qanunla bağlıdır. Bu qanun lovğalıq ifadəsi deyil, Atanın aqlının və məhəbbətinin ifadəsi idi. Nəticə etibarilə, hər sağlam ailənin həm düzgün, həm yanlış davranışları üçün qaydaları var. Allahın qanunu bizim Allahı sevə bilməmiş üçün daha çox imkan verir. O necə sevirsə, biz də Onun kimi sevə bilərik. Biz Müqəddəs Üçlüyü, yəni "ilahi ailəni" yamsılayaraq böyüyə bilərik. Çünki Ata, Oğul və Müqəddəs Ruh mükəmməl sülh və icmada əbədi yaşayırlar. Əgər biz əhd vasitəsilə Allahla

birgə yaşayırıqsa, deməli, günah yalnız qanunun pozulması deyil, həyatın və evin məhv edilməsidir. Əgər biz bu əhdi yerinə yetirməkdən imtina ediriksə, yəni Allahın bizi sevdiyi kimi onu sevməkdən imtina ediriksə, günahı yaradırıq. Günah vasitəsilə biz şüurlu formada Allahın övladları olmaqdan imtina edirik. Günah bizdə Allahın həyatını öldürür.

Allahın mühakiməsi şəxssiz, ciddi qaydalara riayət edən proses deyil. Mühakimə Onun məhəbbətinin ifadəsidir. Cəza isə Onun qisasının ifadəsi deyil. Allahın "lənətləri" nifrət ifadəsi deyil, Atanın məhəbbəti və tərbiyəsinin ifadəsidir. Onlar dərman kimi, yəni müalicəvi maz kimi sağaltmaq üçün vurulanda yandırirlar. Onlar sağaldan, möhkəmləndirən və xilas edən ağrı verirlər. Allahın qəzəbi onun sözünə baxmayan uşaqlara qarşı onun məhəbbətinin ifadəsidir. Allah məhəbbətdir (1.Yəhya, 4,8), amma onun məhəbbəti alov kimi yandırır (İbrani 12,29). Belə məhəbbət inadkar günahkarları qəbul edə bilmir. Allahın atalığı qəzəbin ciddiyətini, nə də ki, onun ədalətliliyinin səviyyəsini azaltmır. Əksinə, sevən ata günahkarlardan mühakimə tələb etdiyi kimi, övladlardan da çox şey tələb edir. Amma xeyirxah ata həm də daha böyük mərhəmət göstərir.

SÜBUTLAR HARADADIR?

Əgər Vəhy kitabındakı mühakiməni başa düşmək istəsək, əhd sözünün mənasını başa düşməliyik. İnsanların vəziyyəti dəyişmişdir. Yəhyanın vəhyi bütünlüklə liturjiyalı, tarixi və ya hərbi deyil. O həm də mühakiməlidir. Sanki mühakimə zalını təsvir edir. Belə bir təsvir müasir insanlar üçün xaos kimi görünə bilər, amma biz xatırlamalıyıq ki, qədim İsraildə padşah ordunun başçası idi, eyni zamanda, o həm də əsas hakim idi və ideal halda həm də baş kahin

idi. İsa Məsih bütün bu tapşırıqların hamısını yerinə yetirdi. Buna görə də Yəhya göyü görərkən məbədə, taxt zalına, müharibə tarlasına və mühakimə zalına girir.

Hər mühakimədə şahidlər olduğu kimi, Vəhy kitabı da bizə and içən şahidlərin şəhadətliyini göstərir: "Bu zaman dənizdə və quruda dayandığını gördüyüm mələk sağ əlini göyə tərəf qaldırıb əbədi Var Olanın, göyü və oradakıları, yeri və oradakıları, dənizi və oradakıları Yaradanın adına and içdi" (bax Vəhy 10, 5-6). Sonra, 11-ci fəsildə mühakiməyə şahidlik etmək üçün Musa və İlyas çağırıldı. Ad çəkməməsinə baxmayaraq, Yəhya onların Əhdi-Ətiqdəki hakimiyyəti haqqında danışarkən onların şəxsiyyətini göstərir. İlyas göyü bağlaya bilərdi (onun duasına görə yağış yağmadı) və yerə alov göndərə bilərdi. Musanın suyu qana çevirmək və taun xəstəliyini çağırmaq gücü var idi. Bu iki şahid (Vəhy 11, 3) bütün qanunu (Musa) və bütün peyğəmbərləri (İlyas) təqdim edirlər. Bu iki şahidlər öz mövcudluqları ilə şahidlik edirlər ki, İsrail xalqı həm Allahla bağlı əhddən yaranan öhdəlikləri, həm də əhdə vəfasızlığa görə cəzaları çox yaxşı tanıyırdılar.

Digər şahidlər öz həyatını qurban verməklə şahidlik edirlər. Yunan dilində şahid sözü "martus" deməkdir. "Martir, yəni şəhid" sözü bu sözdən çıxır. 6-cı fəsildə "qurbangahın altında Allahın kəlamına və etdikləri şəhadətə görə kəsilənlərin ruhlarını" görürük. (Vəhy6,9). Bu şahidlər hakimi daha tez mühakimə etməsi üçün çağırırlar: «Ey müqəddəs və haqq olan Pərvərdigar, nə vaxta kimi mühakimə etməyib yer üzündə yaşayanlardan qanımızın qisasını almayacaqsan?» (Vəhy 6,10) Şahidlərin canları qurbangahın altında olduğuna görə biz onların şahidliyinin gerçək olduğunu və Allahın onları eşitdiyini bilirik. Onlar kimə qarşı şahidlik edirlər? Bu suala cavab vermək üçün hansı şəhərin ilk məsihçilərin təqibinin

mənbəyi və mərkəzi olduğunu başa düşməliyik. Bu şəhər Yerusəlim idi.

ŞÜBHƏLƏRDƏN ƏZAB ÇƏKƏN

Yerusəlim şəhəri sanki çətin imtahan dövrü keçirdi. Tanrı bir hakim kimi görünür (20,11), taxtda oturmuş 24 mələk ona kömək edirdi (20,4). Bütün Vəhy kitabında Allahın cəzalarını mələklər icra edirlər: Yerusəlim şəhərini, orada yaşayanları və məbədi məhv edirlər. Yəhya bu hadisəni dəhşət verici Pasxa kimi təsvir edir. Yeddi mələk Allahın qəzəb nimçələrini boşaldılar. Allahın qəzəbi yeddi xəstəlik kimi ifadə edilir. Nimçələrin boşaldılması liturgiya ayinini təsvir edir: bu ayin "libasia" adlanır, mənası şərəbin yerə tökülməsi deməkdir, çünki qədim İsraildə şərəbi qurbangaha tökürdülər. Pasxa bayramının Evxaristiyada yerinə yetirildiyini dərk etsək, bu simvol bizə daha çox təsir edəcək. Vəhy kitabındakı 15,16,17-ci fəsillərdə taun xəstəliyi liturgiya ayinləri ərzində baş verir: mələklər keşiş paltarını geyinmiş, əllərində arfa və Musa ilə Quzunun nəğməsi oxuyarkən peyda olurlar (Vəhy 15). Bu liturgiya Allahın düşmənlərinə ölüm, onun kilsəsinə isə xilas gətirir. Buna görə mələklər deyirlər: "Çünki müqəddəslərin və peyğəmbərlərin qanını tökdülər, sən də onlara içmək üçün qan verdin. Onlar buna layiqdir" (Vəhy 16,6)

Deməli, Pasxa, Evxaristiya və göydəki liturgiya iki tərəfli qılıncdır. Əhd piyalələri sadıqlərə həyat verirlər, amma əhddən imtina edənlərə ölüm gətirirlər. Allah köhnə əhddəki kimi yeni əhddə də insana seçim imkanı verir: Ya həyat, ya ölüm, ya xeyir-dua, ya lənət (Qanunun təkrarı 30,19). Yeni əhdi qəbul etmək Allah ailəsində əbədi həyatı seçməkdir. Məsihin qanında bağlanan yeni əhddən imtina etmək öz ölümünü seçməkdir. Yerusəlimdə yaşayanlar öz

ölümlərini 30-cu ildəki Pasxa bayramında seçiblər. O bayramdan əvvəl İsa dünyanın sonu olacağını vəz edib dedi: "Sizə doğrusunu deyirəm: bu nəsil ömrünü başa vurmazdan əvvəl bütün bunlar baş verəcək" (Matta24,34). Həmin bu nəslin ixtiyarında təxminən 40 il var idi. Doğrudan, 40 il sonra, beləliklə 70-ci ildə Yerusəlim şəhəri məhv olduqda yəhudilərin dünyası yox oldu.

QADAĞAN OLUNMUŞ MEYVƏ VƏ QƏZƏB MEYVƏSİ

Allah bizə niyə belə qəzəbləndi? Biz mülayimliyin simvolu olan Allahın Quzusuna necə əsəbləşərik? Çünki Allahın qəzəbi mərhəmətdir. Bu böyük bir ziddiyyətdir. Bunu başa düşmək üçün müqəddəs Paulla birlikdə günahın psixologiyasını dərk etməliyik. Müqəddəs Paul qəzəb sözündən romalılara məktubunda istifadə edir. "Haqsızlıqla həqiqətə əngəl törədən adamların hər cür allahsızlığı və haqsızlığı ucbatından Allahın qəzəbi göydən aşkar olur. Çünki Allah haqqında məlum olan şeylər onlara aşkardır, Allah Özü bunu onlara aşkar edib. Dünyanın yaradılışından bəri Allahın gözə görünməyən xüsusiyyətləri, yəni əbədi qüdrəti və ilahiliyi Onun yaratdıqları vasitəsilə üzə çıxır. Buna görə də onlar üzrsüzdür. Adamlar Allahı tanıdıqları halda Ona nə Allah kimi izzət verdilər, nə də şükür etdilər. Əksinə, boş düşüncələrə uydular və axmaq ürəklərini qaranlıq bürüdü." (Rom 1, 18-21)

Bunu göydəki mühakimədə Yerusəlimin "halı" olaraq daha yaxşı görürük. Allah İsrail xalqına özünü vəhy etdi. Daha doğrusu, İsa Məsihdə özünü tam vəhy etdi. Amma insanlar ona hörmət və şükür etmədi. Onlar İsanı öldürərək və onun Kilsəsini təqib edərək həqiqətdən

imtina etdilər. Buna görə də Yerusəlim Allahın qəzəbinə düçar oldu.

Daha sonra nə baş verdi? Romalılara məktubunda bunu oxuyuruq: "Buna görə də Allah onları ürəklərinin şəhvəti üzündən murdarlığa təslim etdi ki, bir-birlərinin bədənini rüsvay etsinlər" (Rom. 1,24). Bir dəqiqə, Allah onları öz zəifliklərini davam etməyə qoyur? Günah etməyə onlara icazə verir?

TƏQSİRİN VERDİYİ ƏZİYYƏT

Bəli, Allahın qəzəbi belə dəhşət görünür. Bəlkə də, fikirləşirik ki, günahın şirinliyi əzabdan və bədbəxtlikdən daha üstündür, amma bu səhv fikirdir. Əksinə, günah belə bir əməlimizdir ki, o bizim Allahla ailəvi münasibətimizi məhv edib, həyatımız və azadlığımızı əlimizdən alır. Necə?

Əvvəlcə, biz tamahımıza qalib gəlməliyik. Əgər bu alınmırsa və günah ediriksə, dərhal bundan peşman olmalıyıq. Peşman olmasaq Allah bizi seçdiyimiz yolla getməyi davam etməyə buraxır. Günahlarımızın təbii nəticələrini, yəni qadağan sevincləri hiss etməyə icazə verir. Əgər biz hələ də peşman olmasaq, imtina və tövbə hərəkətlərini etməsək, Allah bizi günah yolu ilə getməyi davam etməyimizə mane olmur. Beləcə, bu adət, yəni pis vərdiş halına gəlir. O bizim beynimizi qaranlığa bürüyür, iradəmizi zəiflədir.

Günah bizə qalib gələndə, dəyərləri əks formada başa düşürük. Pislilik bizim üçün ən vacib «yaxşılıq» və ya ən dərin arzumuz olur. Yaxşılıq bizim üçün pis olur, çünki o bizə bizim qaranlıq arzularımızı yerinə yetirməyə icazə vermir. Bu anda peşmançılıq çəkmək mümkün olmur, çünki peşmançılıq pisdən yaxşıya çevrilmədir. Günahkar isə yaxşılıq və pisliliyi artıq özü təyin edib. Yeşaya

peyğəmbər belə deyir: "Vay halına pisə yaxşı, yaxşıya pis söyləyənlərin, qaranlığı işıq, işığı qaranlıq sayanların, acıya şirin, şirinə acı deyənlərin!" (Yeş. 5,20)

Əgər biz bu formada günah qəbul etdiksə və Allahın əhdindən imtina etdiksə yalnız bir bədbəxt qəza bizi xilas edə bilər. Məsələn, bəzən Allah sərxoşa maşınını sındırmasında, yaxud həyat yoldaşının ondan uzaqlaşmasında kömək edir. Ya da Allah kiməsə elə bir şey edir ki, o, öz əməllərinin cavabdehliyini qəbul etməyə məcbur olsun.

Amma bir ölümcül günaha bütün millət düşsə necə olar? Eyni prinsip burada da etibarlıdır. Buna Allah belə cavab verir: İqtisadiyyat krizisə, təbii fəlakətlərə və ya işğala yol verir. Tez-tez millət bunları öz günahları ilə çağırır. Amma onlar bizi oyandırmaq üçün ən mərhəmətli bildirişdirlər. Bəzən insanlar üçün faciənin mənası günahkarların dünyasının məhv edilməsi deməkdir. İsa da belə dedi: "Bütün dünyanı qazanıb canını itirən insana bunun nə xeyri var?" (Mark 8, 36) Günah dünyası ilə vidalaşmaq daha yaxşıdır nəinki peşmançılıq ümitsizliyi ilə ölməkdən.

İnsanlar Vəhy kitabını oxuyanda zəlzələdən, çəyirtkədən və əqrəbdən qorxurlar. Tanrı bizi çox sevdiyi üçün bu cəzalara yol verir. Dünya şübhəsiz yaxşıdır. Amma dünya Allah deyil. Əgər biz bu dünyaya və onun təkliflərinə bizim "allahımız" olmağa icazə versəydik, onda həqiqi Allahın bizim dünyamızın təməl daşlarını məhv etməsi edə biləcəyi bütün şeylərin ən yaxşısı olardı.

MÜHAKİMƏNİN NİZAMLILIĞI

Allahın ədalətini axtaran və səmimi peşmançılıq çəkən insanı daha gözəl dünya gözləyir. Yaxşı həyat problemsiz həyat demək deyil, lazımsız problemlərdən qaçmaq

deməkdir. Necə ki günahkarlar xoşbəxtliyi dada bilirlər, eynilə məsihçilər də bədbəxtliyi dadırlar. İmanla yaşayan məsihçilər üçün problemlər də yaxşıdır, çünki bizi bu dünyaya bağlamaqdan xilas edirlər. Çox vaxt yalnız iflasdan sonra pulumuza olan qorxumuzu itiririk. Yaxud dostumuzun bizi tərk etməsi bizə "onun hörmətini" qazanmaq üçün özümüzü göstərməkdən əl çəkməyə stimül verir. Pulumuzu xərcləyib qurtardıqdan sonra biz yeganə, heç kimin bizdən götürə bilməyəcəyinə qayıda bilərik: Allahımıza. Dostlarımız bizim çağırışımıza cavab vermədiyi zaman biz dəyişməz bir dostumuza müraciət edə bilərik. Bizə onun hörmətini qazanmaq lazım deyil, çünki, o, bizi tamamilə tanıyır.

Vəhy kitabı deyir ki, bizim pisliyimiz o mühakimədə bilinir. Cəza yalnız Yerusəlim şəhəri üçün deyil. "Kitablar açıldı və həyat kitabı olan başqa bir kitab da açıldı. Ölülər kitablarda yazılanlara əsasən öz əməllərinə görə mühakimə olundu" (Vəhy 20,12). Bir gün həm səni, həm məni "ölülərin" siyahısına yazacaqlar və bizim etdiyimiz əməllərə əsaslanaraq mühakimə edəcəklər. Vəhy kitabının başqa bir yerində oxuyuruq ki, müqəddəslər göyə qalxırlar və "əməllərinin nəticəsi onların ardınca gedir" (Vəhy 14,13). Bizim əməllərimiz xilasımızın parçasıdır, daha doğrusu son mühakimə proqramının əsas punktuur.

Mühakimə üçün ölümü gözləmək lazım deyil. Biz həmişə göyə qalxanda, yəni Messada iştirak edəndə hakimin qarşısında dururuq. O zaman bizim göydəki olan atamızdan onun sonsuz mərhəmətini xaiş edirik, çünki yalnız onun mərhəməti tamamilə ədalətlidir. Elə isə Allah bizimlə əhd vasitəsilə birləşir. Beləcə, kasanı ya xilas üçün, ya da cəhənnəm əzabı üçün qəbul edirik.

İsa Məsihin Evxaristiya üçün təyin etdiyi sözləri eşidərkən -"Bu kasa sizin üçün tökülən Mənim qanımla

bağladığım yeni əhddir" (Luka 22,20). Vəhy kitabının cəza xəbərdarlığını xatırlamalıyıq.

Üçüncü hissə

Millətlərə zühur

Birinci fəsil

Duvaq açılır

GÖRÜN MƏZLƏRİ GÖRMƏK NECƏ MÜMKÜNDÜR?

Ukraynadakı məsihçilər onların ulu babalarının liturgiyanı kəşf etdikləri haqqında məmnuniyyətlə danışırlar. 988-ci ildə Kiyev knyazı Vladimir İncili qəbul edərkən şərqdəki məsihçilərin mərkəzi olan İstanbula səfirlərini göndərdi. Oradakı ən möhtəşəm Aya Sofia məbəbində Bizans liturgiyasına heyran olurdular. Orada Zəburları, buxuru, ikonaları, amma ən çox Allahın mövcudluğunu təcrübə etdiklərinə görə knyaz Vladimire belə yazdılar: "biz bilmədik ki, yerdəyik, yoxsa göydə. Bu qədər gözəlliyi hələ heç yerdə görməmişik. Sözlərlə bunu izah etmək mümkün deyil. Biz yalnız bunu deyə bilərik: Allah insanlar arasında məskunlaşır."

Yunanca mövcudluq "parusia" deməkdir. Bu mövzu Vəhy kitabının mərkəzi mövzudur. Müasir dildə bu sözdən İsa Məsihin dünyanın sonunda gəlişi üçün istifadə edilir. Lüğətlərin çoxunda belə izah tapırıq. Amm bu onun orijinal izahı deyil. parusia əsl, şəxsi, canlı, əbədi və fəal mövcudluq deməkdir. Mattanın İncilinin axıncı ayəsində İsa vəd edir: "Budur, Mən dövrün sonuna qədər hər gün sizinləyəm."

Demək olar ki, biz bu sözün mənasını başqa mənada başa düşürük. Vəhy kitabı parusia sözündən İsa Məsihin hal-hazırdakı gəlişini təsvir etmək üçün istifadə edir. Eyni zamanda bizə İsanın aramızda padşah, hakim, komandir və keşiş olduğunu sübut edir. Məsihçilər Evxaristiyanı qeyd edərkən İsa bədən, qan, can və ilahiyyət kimi həmişə onların arasındadır.

Joseph Ratzinger kardinal olarkən "liturgiya gözlənilən parusiadır. O, bizim hələlik olmayan

vəziyyətimizə artıq girib." yazmışdır. İndiki bizim kilsəmizin mehrablarında və bəxşişxanalarda olan İsa Məsihin şöhrəti dünyanın sonunda gələcəyi şöhrəti ilə eynidir. Allah insanların arasında məskunlaşır, çünki müqəddəs Messa yerdəki səmavi padşahlıqdır.

MƏN BUNU FİKİRLƏŞMƏDİM

İstəyirəm hamıya aydın olsun ki, Messanın yerdəki səmavi padşahlıq olduğu fikri mənim fikrim, ya da qurduğum xəyal deyil. Bu heç yeni fikir də deyil. Bu fikir kilsə kimi qədimdir. Baxmayaraq ki, əsrlər boyu doqma haqqında söhbətlərdə bu fikir bir az kənarlaşdırıldı, amma Kilsə heç vaxt bu fikirdən əl çəkmədi.

Bu fikri həmçinin bəzi müqəddəslərin və alimlərin arzusu kimi düşünüb kənardə saxlaya bilmərik. Katolik kilsəsi bu gün də aydın şəkildə öyrədir ki, Messa "yerdəki səmavi padşahlıqdır." Bu təlimi katolik imanını sənədlərinin müxtəlif yerlərində tapa bilərik. Katolik Kilsəsinin Katexizisi (KKK) deyir: Məsihin kamil formada ucaldığı Allah və müqəddəsləşdirdiyi insanlar olan ən böyük əsərində, o, həmişə kilsəni özünə birləşdirir. Onun sevimli gəlini olan kilsə həmişə İsa Məsihə öz Rəbbi kimi müraciət edib Onun vasitəsilə əbədi ataya ibadət edirlər. (KKK 1089)

Deməli bizim liturgiyamız səmavi liturgiyada iştirakdır. Bu, katexizisdə yazılır !Hələ daha çox yazılır: Liturgiya Məsihin "fəaliyyətidir". İndi liturgiya simvollarını dərk edərək qeyd edənlər, artıq səmavi liturgiyada iştirak edir (KKK 1136).

Əgər biz Messada iştirak etsək, artıq səmavi padşahlıqdayıq! Bunu mən və ya bəzi ilahiyyatçılar demirik. Bunu kilsə öz katexizisində deyir. Həmçinin bu katexizis II Vatikan Məclisinin sözlərini bizə təqdim edir.

Bu sözlər katolik imanını qəbul etməmişdən əvvəl mənə heyran etdi: yerdəki liturgiya vasitəsilə biz səmavi liturgiyada iştirak edirik. Bu liturgiya müqəddəs şəhər olan Yerusəlimdə qeyd edilir, biz oraya səyyahlar kimi gedirik. Orada Məsih Ən müqəddəs yerin və əsl məbədin xidmətçisi kimi Allahın sağ tərəfində oturur. Bizə orada bütün səmavi mələk orduları ilə Rəbbə şöhrət ilahisini oxuyuruq (KKK1090).

Mələklər, ilahilər və müqəddəs yerlər... Bunlar sizə Yəhyanın Vəhy kitabını xatırladırmı? Yənə də katexizisə baxaq: səmavi liturgiyanın ilahiləri "tezliklə baş verməli hadisələrin" vəhyi, yəni Apokalipsisin xüsusiyyətidir. Yer üzündə kilsə bu ilahiləri əzablar arasında imanla oxuyur (KKK 2642).

Katexizm bu fikirləri tamamilə aydın fakt olaraq təqdim edir. Bu fikirləri dərk edərək mənim həyatım dəyişdi. Müqəddəs Messanın "yerdəki səmavi padşahlıq" olduğu fikrini mənim həm dostlarım, həm iş yoldaşlarım, həm də mənə bunu onlara başa salmaq üçün vaxt verən insanlar yenilik kimi, daha doğrusu çox yaxşı yenilik kimi hesab edirlər.

YA RƏBB, ŞANINLA GƏL!

Əgər biz də knyaz Vladimirin səfirləri kimi liturgiyanı dərk etmək istəsək kilsə nöqtəyi-nəzərindən Vəhy kitabına baxmağı öyrənməliyik. Əgər Vəhy kitabının bizim üçün mənalı olmasını istəsək, biz onu sirlər nöqtəyi nəzərindən oxumağa başlamalıyıq. İman gözləri ilə Vəhy kitabına baxsaq, qəribəliyin arasında mənə görəcəyik və növbəti Rəbb günü Messa zamanı adı şeylərdə şan kəşf edəcəyik.

Yənə də diqqətlə baxıb görəcəksiniz ki, liturgiya necə Vəhy kitabının səhnələri ilə əlaqədardır:

Rəbb günü(bazar günü) liturgiyası	Vəhy 1,10
baş keşiş	1, 13
mehrab	8, 3-4. 11, 1. 14, 18
ağsaqqallar (keşişlər, presviterlər)	4, 4. 11, 15. 14, 3. 19, 4
geyimlər	1, 13. 4, 4. 6, 11. 7, 9. 15, 6. 19, 13-14
bakirlik	14, 4
çıraq, yəni Menorah	1, 12. 2, 5
peşmanlıq	2-ci və 3-cü fəsil
buxur	5, 8. 8, 3-5
kitab, tumur	5, 1
Evxaristiya çörəyi	2,17
kupa (piyalə)	15,7. 16-cı fəsil, 21,9
xaç nişanı (tau)	7,3. 14, 1.22, 4
Himn gloria	15, 3-4
Alleluya	19, 1 və 3, 4, 6-cı
fəsil	
yüksələn qəlb	11, 12
Müqəddəs, Müqəddəs, Müqəddəs	4, 8
Amin	19, 4. 22, 21
Allahın Quzusu	çox yerdə, amma xüsusilə 5, 6
Bakirə Məryəm	11,1-6. 13,17-ci fəslə qədər
Mələklərin və müqəddəslərin duaları	5, 8. 6, 9-10. 8, 3-4
baş mələk Mikael	12, 7
ilahilər	4, 8-11. 5, 9-14. 7, 10-12. 18, 1-8
Müqəddəs Kitabın oxunuşları	2, 3, 5-ci fəsil və 8, 2-11
İmanlıların keşişliyi	1, 6. 20, 6
Katolik (ümumdünya) kilsə	7, 9

sakitlikdə düşünmə duası

8, 1.

Quzunun toy süfrəsi

19, 9.17.

Bütün bu mövzular həm Vəhy kitabı, həm də müqəddəs Messadan ibarətdir. Müasir oxucu bəzən bütün bu parçaların Vəhy kitabında mövcud olduğuna fikir vermir. Məsələn, bu gün az insan Yəhyanın dövründə şeypur və arfa liturgiya musiqi alətlərinin adı olduğunu bilir. Yəhyanın vəhyində mələklər və İsa adı liturgiya duaları ilə xeyir-dua verirlər: "Rəbb adına gələn nə bəxtiyardır". Əgər Vəhy kitabını yenidən oxusaq, Allahın tarixə təsir etdiyini, məsələn müharibə, cəzalar və s. adətən liturgiya mərasimlərindən (himn, ilahi, qurban, buxur mərasimləri) sonra baş verdiyini görəcəyik.

Messa isə seçilmiş xırda detalların bir yerə yığılması deyil. Messa əslində möhtəşəm planın təsviridir. Vəhy kitabı eynilə Messa kimi 2 hissəyə bölünür: Kitabın 1-ci 11 fəsli kitabın açılışı və 7 kilsəyə məktubundan ibarətdir. "Məktublarn oxunuşu" Messanın kəlam liturgiyasına qarşılıq verir. Vəhy kitabının 1-ci 3 fəsli tövbə mərasimini təsvir edir. Yeddi kilsəyə məktublarında "tövbə" sözündən 8 dəfə istifadə edilir. Mənə bu qədim liturgiya kitabçası olan Didachenin sözlərini xatırladır: "Sizin qurbanınız təmiz olsun deyə, əvvəlcə, günahlarınızı etiraf edirsiniz". Yəhyanın giriş sözləri göstərir ki, liturgiya toplantısında oxucu bu kitabı bütün camaat qarşısında oxuyur: "Nə bəxtiyardır bu peyğəmbərlik sözlərini oxuyan, eşidənlər və orada yazılanlara əməl edənlər!" (Vəhy 1,3)

Vəhy kitabının 2-ci hissəsi 11-ci fəsildə, göydə Allahın məbədinin açılışı ilə başlayır, yeddi nimçənin boşalması ilə davam edir və Quzunun toy süfrəsi ilə zirvəyə çatır. Deməli, bu 2-ci hissə bizə Evxaristiya liturgiyasını təsvir edir.

ƏTRİ DUYULMAYAN BUXUR?

Yəhya vəhy kitabında göydəki səhnələri yerdəki sözlərlə çox rəngarəng təsvir edir. Biz soruşa bilərik niyə. Nə arfa, nə buxur nə də ki başqa şey olmayan ruhani məhdə niyə belə canlı hisslər təsvir edilir? Niyə bu kitab oxucuları əsl, sirli, qeyri-maddi, hər şeydən üstün olan göydəki mədhin xüsusiyyətini anlasınlar deyə qədim mistiklərin formullarından istifadə etmir?

Düşünürəm ki, Allah insanları birinci dəfə göydəki məhdə iştirak etməyə çağıranda istədi ki, Onu necə ucaltmaq lazımdır öyrənsinlər. Bu sözlərlə demək istəmirəm ki, kilsə oturub məsihçilərin Allahı necə ucaltmalı olduqlarını öyrətsin deyə Vəhy kitabının göydən düşəcəyini gözləyirdi. Yox. Həvarilər birinci məsihçilərlə birlikdə liturgiyanı demək olar ki, Pentekost günündən etibarən qeyd edirdilər. Vəhy kitabı artıq təyin edilmiş liturgiyanın əks-sədası, yəni yerdə baş verən şeylərin göydəki proyeksiyası deyil.

Vəhy sözünün mənası aşkar, yəni açıqca görməkdir. Bu tərcümə "Apokalypsis" yunan sözünün həqiqi mənasıdır. Bu formada bizə davranış qaydaları vəhy edilir. Kilsə Yerusəlim şəhərinin məhv edilməsindən sonra möhtəşəm məbəddən, müqəddəs şəhərdən və qədim keşişlikdən tamamilə boşaldı. Məsihçilər Əhdi-Cədidi qəbul etdilər. Əhdi-Cədid Əhdi-Ətiqi tamamlayıb qurtardı. Suallar yarandı: nələri Əhdi-Ətiqdən götürmək, nələri isə buraxmaq lazımdır? Vəhy kitabı ona məsləhət verdi.

Yeni sistemdə bəzi fəaliyyətlər dəyişildi. Yəhudilər oğlan uşaqlarını doğulduqdan sonra səkkizinci gün Əhd bağlama nişanı kimi sünnet edirdilər. Kilsə isə Yeni Əhdin bağlama nişanını vəftiz mərasimi hesab edir. İsrail xalqı Allaha həsr olunmuş gün və istirahət gününü, "şabat" günü qeyd edirdi. Kilsə isə İsa Məsihin dirilmə gününü, yəni

Rəbb gününü qeyd edir. İsrail ildə bir dəfə Pasxa bayramını, yəni Misirdən xilas gününü xatırlayırdı. Kilsə isə Evxaristiyanı qeyd edərkən İsa Məsihin son Pasxa xilasını həyata keçirir.

Əhdi-Ətiqdə olanların məhv edilməsi İsa Məsihin planı deyildi. Buna görə O, kilsəni yaratdı. İsrail xalqının Allaha qarşı hörmətinin dərinləşməsi, bu hörmətin bütün millətlər arasında olması və bunun insanların daxilində qəbul edilməsi üçün İsa Məsih gəldi. Kəlamın təcəssümü ilə Əhdi-Ətiqin çox ənənələri daha da zənginləşdi. Məsələn, yer üzündə yalnız yeganə mərkəzi məbəd deyil. Vəhy kitabı İsa Məsihin göydə taxtı olduğunu və oradakı ən müqəddəs yerdə baş keşiş kimi xidmət etdiyini göstərir. Bu isə demək deyil ki, kilsənin binaları, başçıları, çiraqları, piyalələri, geyimləri ola bilməz. Vəhy kitabı bizə bütün bunlara və hətta üstəlik səmaya malik olmağın mümkünlüyünü aydın açıqlayır.

SİON AURASI

Yerusəlim şəhərinin harda olduğunu hamı bilirdi. Amma göyü harada axtarmaq lazımdır? Elbəttə ki, qədim Yerusəlimdən çox uzun məsafədə deyil, çünki İbranilərə məktubunda yazılır: "Lakin siz Sion dağına, var olan Allahın şəhərinə, səmavi Yerusəlimə, minlərlə mələklərə, səmalarda adları qeyd edilmiş ilk doğulanların ümumi məclisinə və cəmiyyətinə, hamının hakimi olan Allaha, kamala çatmış salehlərin ruhlarına, yeni əhdin vasitəçisi olan İsaya və Habilin qanından daha üstün söz deyən səpilmiş qana yaxınlaşdınız." (İbran 12, 22-24).

Bu qısa mətn bütün Vəhy kitabını aydın formada ümumiləşdirir: mələklərin və müqəddəslərin birləşməsi, qonaqlıq süfrəsi, mühakimə və Məsihin qanı. Bəs harada qurtarıyıq? Vəhy kitabının qurtardığı yerdə: "Mən baxıb

gördüm ki, Quzu Sion dağında durub. Onunla birlikdə 144 000 nəfər var idi. Onların alnında Quzunun və Onun Atasının adları yazılmışdı." (Vəhy 14, 1).

Bizim bütün ruhani yollarımız sanki, Sion dağında olan Davudun padşah şəhərinə gedir. Əhdi-Ətiqdə də Allah bu şəhərə çox xeyir-dua verir: "Çünki Rəbb Sionu seçdi, orada Öz məskənini salmaq istədi. Dedi: «Bura əbədi olaraq istirahət edəcəyim yerdir, istəyirəm ki, burada məskən salım." (Z 132, 13-14). Allah belə deyir: "Mən padşahımı müqəddəs dağım Sionda əyləşdirmişəm" (Z 2, 6). Sion dağında Allah Davudun padşah evini yaratdı. Onun padşahlığı əsrlər boyunca davam etdi. Allah orada öz millətinin arasında əbədi məskən salıb.

Məhz Sion dağındakı evində İsa Evxaristiyanı təsis etdi və Pentekost günündə oraya Müqəddəs Ruh endi. Beləcə "Müqəddəs dağ" yeni sistemdə daha da sevimli idi. Əhdi-Cədid iki hadisə ilə möhürləndi: Son Pasxa yeməyi və Pentekost günü.

İsrail xalqının sadıqları, yəni Vəhy kitabının 14-cü fəsildəki 144 min nəfər Sion dağındadır. Amma 7-ci fəsildə onlar səmavi Yerusəlimdədirlər. Nəsə səhvdir? O insanlar əslində haradadır? Sionda yoxsa səmada? Yenidən İbranilərə məktubunun 12-ci fəsinə baxaq: "Lakin siz Sion dağına, ... səmavi Yerusəlimə ... yaxınlaşdınız." Sion dağı səmavi Yerusəlimin simvoludur, çünki oradakı baş verən hadisələr yerin və göyün birləşməsini həyata keçirdilər.

Bu hadisələrin baş verdiyi yerdə Kilsə simvolik olaraq Yerusəlim şəhərinin məhv edilməsi periodunu keçdi. İlk məsihçilər üçün Siondakı "yuxarı otaq" Allahın balaca kilsəsinin təsviri idi. Davud padşah və birinci Yerusəlimdəki yepiskop olan həvari Yaqub bu kilsənin himayəçiləri idi. Bu kilsə "ev kilsəsi" idi. Orada məsihçilər dua etmək və çörəyi bölmək üçün görüşürdülər. Beləcə,

Sion dağı Əhdi-Cədidin canlı simvolu oldu. Vəhy kitabı onu bu mənada təqdim edir. Sion dağı yerin göyə toxunduğu nöqtənin simvoludur. Baxmayaraq ki, o İsraildəki balaca tərədən minlərlə kilometr uzaqdayıq, biz hər zaman Messaya gedərkən İsa Məsihlə birlikdə həm "yuxarı otaqda", həm də göydəyik.

ƏVVƏLCƏ SEVGİ, SONRA NİKAH GƏLİR

Vəhy kitabı bizə Evxaristiyada baş verən yerin və göyün birləşməsini göstərir. "Apokalypsis", yəni Vəhy sözü həqiqi mənada aşkar deməkdir. Yəhyanın dövründə yəhudilər eyni sözlə bir həftə davam edən toyun bir hissəsini adlandırırdılar. Həmin bu mərasimdə gəlinin başından duvaq götürülür. Qısa müddətdən sonra cinsi əlaqə ilə nikah mərasimi tamamlanır.

Yəhya yerin və göyün birləşməsini göstərmək istəyəndə onu həyat yoldaşlarının bəhrə verən və heyrət edici sevgi birləşməsinə oxşadır. Müqəddəs Paul Kilsəni Məsihin gəlini kimi təsvir edir (bax Ef 5). Vəhy kitabı onu aydınlaşdırır. Məsihin və Kilsənin birləşməsi, yəni Quzunun toy süfrəsi Vəhy kitabının zirvəsidir (Vəhy 19,9). Bu andan sonra insan Allahı göydə izzətləndirmək üçün yerindən qalxır. "Mən ona səcdə etmək üçün ayaqlarına qapandım. Amma o mənə dedi: «Yox, olmaz! Mən də sənənlə və İsa barədə şəhadət edən qardaşlarınla birgə Allahın quluyam. Allaha səcdə et. Çünki İsanın şəhadəti peyğəmbərlərə ilham verir»" (Vəhy 19,10). Yəhudilər üçün Allaha səcdə etmək mələklərə oxşamaq deməkdir. Vəhy kitabı bizə göy və yerin birlikdə məhəbbətlə səcdədə iştirak etməsini aşkar edir.

Belə bir vəhy bizi çarmıxa istiqamətləndirir. Matta İsa öləndə "məbədin pərdəsi yuxarıdan aşağıya qədər iki yerə parçalandı" - deyir. (Matta 27,51) Beləcə, Allahın

məskəni, yəni müqəddəs yer açıldı və bu yer artıq yalnız baş keşişin girdiyi yer deyildi. İsa Məsihin xilasını Ən Müqəddəs yeri açdı və hamı üçün Allahın mövcudluğunu aşkarladı. Göy və yer indi bir-birini sevgi ilə qucaqlaya bilər.

QƏDİM MƏKTƏB

Qədim liturgiya yerdəki səmavi padşahlığın sözləri ilə dolu idi. Müqəddəs Yaqubun liturgiyası belə deyir: "Sən bizi sənin əzəmətinin olduğu yerə girməyi layiq hesab etdin." Müqəddəs Taddeo (rəvayətə əsaslanaraq o, İsanın 72 şagirdindən biri idi) və Marinin liturgiyasına belə deyilir: "o yer necə hörmətlidir! Çünki o yer Allahın evi və göyün darvazasıdır. Çünki Ya Rəbb biz səni orada üzübüz gördük."

5-ci əsrdə yaşayan müqəddəs Yerusəlimli Kiril "Qəlblərimizi yüksəldək!" sözlərinə çox dərin izah verir. Belə deyir: "Doğrudan, bu ən möhtəşəm anda biz yerdəki şeylərə fikir verməməliyik, ancaq qəlblərimiz yuxarda, yəni Allahda olmalıdır. Keşiş də, bütün gücü ilə yerdəki həyatı və öz evi haqqında fikirləşməyi unutmaldır və onun qəlbi də səmada, Allahın mərhəmətində olmalıdır".

Patmos adasında yaşamış Müqəddəs Yəhya kimi biz də eynilə belə yaşamalıyıq. O, göydən gələn və "Bura gəl!" sözlərini deyən səsi eşitdi. (bax Vəhy 11, 12) "Qəlblərimizi yüksəldək!" sözləri həmin mənə verir, yəni Yəhya kimi biz də qəlblərimizi bizim qarşımızda olan göy üçün açmalıyıq, deyir. Rəbbimizi Ruhda izzətləndirmək üçün qəlblərimiz Onun yanında olmalıdırlar. 4-cü əsrdə yazılan "Liber graduum" sənədində yazılır ki, "Rəbbə Ruhda ibadət edərkən, yəni liturgiyada bədənimiz gizli məbəd və qəlbimiz gizli mehrabdır".

Əvvəlcə isə, aktiv formada daxili yenilənməni arzulamalıyıq. Müqəddəs Yerusəlimli Kiril belə deyir: "Kim sözlərlə - "Qəlblərimizi yüksəldək!" - deyir, amma beynində dünyanın qayğısı ilə məşğuldursa, bura gəlməsin. Allah haqqında hər anda düşünməliyik. Əgər bu düşüncə bizim insan zəifliyimizə görə mümkün deyilsə, heç olmasa bu vaxt ərzində, yəni liturgiya zamanı buna çalışaq". Bizans liturgiyasında bir neçə dəfə deyilir: "Düşünək! Fikir verək!" Bu liturgiya çağırışı Allahın sözünə diqqətli olmaq üçün kömək edir.

TIK, TIK...

Həqiqətən, "Düşünək! Fikir verək!", çünki Vəhy kitabı bizə yalnız məlumat vermir. O artıq bizi əbədi həyata şəxsi formada dəvət edir. İsa Məsihin vəhyi bizim həyatımıza dərhal və güclü təsir edir. Biz Onun kilsəsi, Onun gəliniyik. İsa istəyir ki, hər insan onunla şəxsi münasibətdə yaşasın. Bu münasibət kim nə qədər təsvir edə bilir, o qədər də möhkəmdir. İsa toy şəkildən istifadə edir, çünki bizi necə çox sevdiyini, bizə necə yaxın olmaq istədiyini və bizimlə necə davamlı münasibət qurmaq istədiyini göstərmək istəyir.

Fikir verin ki, Allah hər şeyi yeni yaradır. Vəhy kitabı göründüyü kimi qorxuducu deyil. Messa bizim təsəvvür etdiyimizdən də zəngindir. Vəhy kitabı bizə yaşadığımız həyat kimi yaxındır. Ən kasıb formada hazırlanan Messa, Vəhy kitabının perspektivində qızıldan və ən parlaq daş-qaşdan düzələn yol kimi görünür. Həm siz, həm də mən gözlərimizi açmalıyıq və bu unudulan kilsənin zənginliyini yenidən kəşf etməliyik. Bu zənginlik ilk məsihçilərin Messa dərinliyini anlamaq üçün açardır. Həmin açar Vəhy kitabının sirlərini açan açardır.

“Müqəddəs sirlər vasitəsilə xilas sirrini qeyd edərək, Müqəddəs Ruh və Kilsə bizi səmavi liturgiyada iştirak etdirirlər. (KKK 1139)

Biz səmaya nə öləndən, nə Roma şəhərinə baş çəkəndən, nə də İsraili ziyarət edəndən sonra getmirik. Biz Messaya gedəndə səmaya gedirik. Bu yalnız simvol, metafor, məsəl və ya sadəcə söz deyil. Bu, həqiqətdir. Müqəddəs Atanaz 4-cü əsrdə yazmışdır: “Sevimli qardaşlarım, biz müvəqqəti yox, əbədi səmavi süfrədə iştirak edirik. Biz onu kölgələrlə təsvir etmirik, biz ona həqiqətdə yaxınlaşırıq.”

Yerdə olan səma həqiqətdir. Vəhy kitabının çağırışı haqqında düşünək: “Qulağı olan qoy eşitsin ki, Ruh cəmiyyətlərə nə deyir. Qalib gələnə Mən gizli saxlanan mənadan verəcəyəm.” (Vəhy 2, 17). Bu gizli manna nədir? İsanın Yəhya incilində yazılan manna haqqında verdiyi vədi xatırlayın: “Atalarınız çöldə manna yedilər və öldülər. Burada göydən enən elə bir çörək də var ki, ondan yeyən heç vaxt ölməz. Göydən enmiş, həyat verən çörək Mənəm. Əgər bir kəs bu çörəkdən yesə, əbədi yaşayar. Dünyanın həyatı üçün verəcəyim çörək Öz bədənimdir».” (Yəh 6, 49-51). Manna, İsrail xalqının səhrada yaşayan zaman gündəlik çörəyi idi. İsa isə daha çoxunu təklif edir. O, bunu tamamilə konkret deyir: “Bax qapının önündə durub onu döyürəm. Kim səsimi eşidib qapını açsa, girib onun yanına gələcəyəm və Mən onunla, o da Mənimlə olub yemək yeyəcəyik.” (Vəhy 3, 20).

Deməli, İsa doğrudan da qida haqqında fikirləşir. O, bizə onun Özü olan gizli mənani vermək istəyir. Vəhy kitabının 4-cü fəslində görürük ki, İsa yalnız şəxsi, iki nəfərlik şam süfrəsi haqqında danışmır. O, qapının yanında durub onu döydü. Bu qapı artıq açıqdır. Yəhya Ruh vasitəsilə göyə qalxıb göydəki taxtın yanında

Skot Han: Quzunun Pasxası

yığışmış keşişləri, şəhidləri, mələkləri gördü. Yəhya ilə birlikdə göydəki süfrənin ailəvi süfrə olduğunu kəşf edirik.

Ruhda və iman gözləri ilə Vəhy kitabının bizi göydəki süfrəyə, məhəbbətlə qucaqlamağa, Sion dağına, məhkəməyə, döyüşə dəvət etdiyini anlayırıq. O, bizi Messaya dəvət edir.

İkinci fəsil

Allahı izzətləndirmək döyüşmək deməkdir

HANSINI SEÇİRSİNİZ: QAÇMAQ, YOXSAX HÜCUM?

“İnsan çox reallığa dözə bilməz.” şair T.S. Elliot demişdir. Bu sözlərin həqiqi olduğunu yoxlamaq üçün çox çalışmaq lazım deyil. Həqiqi həyatdan qaçan insanların sayı get-gedə artır. Hər kəs öz oyuncağına, yəni onu əyləndirən şeyə üzünü çevirir. Bu oyuncaq narkotik, spirtli içki, virtual oyun, qeyri-qanuni cinsi həyat və sairidir.

Reallıqda nə var ki, insan ona dözə bilmir? Reallıqda çox pislik var. Bu pislik zahirən hər yerdədir, çox güclüdür, biz ona qalib gələ bilmərik, biz onun qarşısını ala bilmərik. Cəhənnəm sanki hər yerdədir, Allahın hər yerdə olduğunu yalan formada təqlid edib bizi hədələyir ki, bizi əzərək udsun. Buna dözə bilmərik.

Bu dəhşətli və dözülməz reallığı Yəhya Vəhy kitabında təsvir edib. Kitabdakı vəhşi heyvanlar sanki Hollywoodun ən qaranlıq səhnələrindən çıxıb ən günahsız və ən təhlükəsiz yemə hücum edirlər: hamilə qadına və onun övladına. Bu vəhşi heyvanlar gözəlliyi, təbiiliyi, dövləti, kilsəni rədd edir, alçaldırlar. Onların imkanı göydəki ulduzların üçdə birini məhv etməyə qadirdir. Onların gücü millətlərin və ölkələrin taxtlarına təsir edir. İnsanların həyasızlığı bu heyvanları gücləndirir. Heyvanların aldatdığı insanların etdiyi zina, acgözlük və qəddarlıq onları sərxoş edir.

HÜCUM, YOXSAX QAÇMAQ?

Düşmənin qarşısında qərara gəlməliyik: ya qaçacağıq, ya da döyüşəcəyik. Bunu bizə həm də instinkt deyir. Əgər imkanlarımızı düşmənin imkanları ilə müqayisə etsək, ən

yaxşı qərar qaçmaq görünür. Ruhani müəllimlərsə əslində qaçmağın mümkün olmadığını deyir. Lorenzo Skupoli öz “Ruhani döyüş” əsərində yazır: “Bu müharibədə dolayı yol yoxdur, ya döyüşəcəksiniz, ya da öləcəksiniz. Düşmənlərin qəddarlığı elə böyükdür ki, onlarla atəşkəs və sülh qətiyyən mümkün deyil.” Başqa sözlə pisləkdən qaça bilərik, amma gizlənmə bilmərik. Amma əgər döyüşdən qaçsaq cənnətə girməyəcəyik. Allah bizə-Məsihi kilsəsinə Quzunun gəlini olmağımız üçün tapşırıq verdi. Bizə qarşı çıxan qüvvələrə qalib gəlməsək padşahlığı idarə edə bilməyəcəyik, çünki bu qüvvələr bizim taxtımızda gözləri var.

Bəs nə etməliyik? İlk növbədə yerdə insan gözləri ilə baxmağı tamamilə dayandırıb ətrafımıza nəzər yetirməliyik. Yəhya döyüşdə olan məsihçilərə ən yaxşı xəbər verir: Mələklərin üçdə ikisi bizim tərəfimizdədir, hətta yatsaq da onlar davamlı döyüşürlər. Göydəki orduların ən böyük döyüşçüsü olan müqəddəs baş mələk Mikael bizim yorulmaz və yenilməz müttəfiqimizdir. Bütün müqəddəslər həmişə Allahın qarşısında bizi xilas etsin deyə dua edib xahiş edirlər. Ən vacibi isə budur ki, sonda qalib gələcəyik. Yəhya bunu əzəldən görürdü. O, döyüşün sonunu elə dəqiq bilir ki, hətta həyat itkilərini də təsvir edir. Döyüş elə güclüdür ki, qandan çaylar qırmızıdır və küçələrdə meyit yığınları çürüyür. Amma şəhərə qalib gələn girir, qalibdən həyat verən su axır və şəhərdə heç vaxt günəş batmır.

Yenidən Lorenzo Skupolinin sözlərinə baxaq: “Sizin düşmənləriniz çox hirslidir və onlar saysızdır, amma Allahın sizə göstərdiyi məhəbbət onlardan qat-qat güclüdür. Sizi qoruyan mələklərin və sizin üçün dua edən müqəddəslərin sayı onlardan daha çoxdur.

BƏS CƏMIYYƏT?

Deməli göydən gələn köməyə güvənə bilərik. Bizə başqa nəşə lazımdır? Biz isə çox vaxt daha çoxa qaçırıq. Bəzi məsihçilər qorxurlar, çünki fikirləşirlər ki, İsa Məsihin köməyi gecikir. Bu, xüsusilə, cəmiyyətin korlanmasını anlayanda daha çox özünü göstərir. Bəzən dünya sanki pis qüvvələrin əlindədir və məsihçilərin dualarına baxmayaraq, pislik davam edərək böyüyür.

Vəhy kitabı müqəddəslərin və mələklərin tarixi idarə etdiyini bizə göstərir. Onların gücü Quzunun taxtı ətrafında yığışaraq Allaha ibadət etdiklərinə görə Vaşinqtonun, ABŞ-ın və ya hər hansı bir yerin gücündən daha böyükdür. Şəhidlərin qanı Allaha çağırır (bax. Vəhy 6, 9-10) və O, tarixin başlanğıcında Qabilin qanı Onu çağırdığı kimi cavab verir. Müqəddəslərin duaları “yer üzünün padşahlarına, böyük adamlara, sərkərdələrə, varlılara, güclülərə” (bax. Vəhy 6,15) Quzunun qəzəbini çağırır. Müqəddəslərin gücü isə adi insanların düşündüyü güclə uyğun gəlmir. Həm də Quzunun qəzəbi insan qisası kimi deyil. Bu haqda daha çox düşünmək lazımdır, çünki bəzi məsihçilər göydəki gücə inandıqlarını deyirlər, amma diqqətlə baxanda onların fikirləşdiyi güc dünyanın gücündən iki qat böyükdür.

İsanın zamanında yaşayan yəhudilərin Məsih haqqında düşüncələrini bir az götür-qoy edək. Onlar gözləyirdilər ki, hərbi güclə və siyasət vasitəsilə göydəki padşahlığı yaradacaq, Roma şəhərini işğal edəcək, millətləri özünə ram edəcəklər və s. Biz bilirik ki, onların arzuları yerinə yetirilmədi. İsa böyük ordu ilə Yerusəlimə girmədi, amma xeyirxahlıq və məhəbbət ekspedisiyasını reallaşdırmaq üçün böyükklərlə yox, vergi yığanlar və başqa günahkarlarla yaşayırdı.

Biz də yəhudilər kimi eyni dərsi keçdik. Bəzi məsihçilər 1-ci əsrdə yaşayan yəhudilər kimi Məsihin güclü cavabına inanırlar. Deyirlər ki, hərçənd Məsih dünyaya birinci dəfə sülhlə gəldi, amma dünyanın sonunda müqəddəs qəzəbi ilə gələcək və hər şeyə qadir gücü ilə düşmənlərini məhv edəcək.

BU QƏZƏBDİR?

Əgər İsanın ikinci gəlişi birinci gəlişi ilə eyni olsa bəs onda nə olacaq? Həmin məsihçilər məyus olacaqlar? Bəlkə də... Amma düşünürəm ki, olmamalıdırlar. Hərçənd ki, Vəhy kitabında haqlı qəzəb haqqında deyilir, amma 6-cı fəsildə Allahın ən güclü məhkəməsi “Quzunun qəzəbi” kimi təsvir edilir. Niyə Yəhya burda yenə quzu şəklindən istifadə edir? Axı quzu qorxuducu ola bilməz. Niyə Yəhya yəhuda nəslindən olan aslanın qəzəbindən danışmadı? Niyə Məsihin birinci gəlişindən sonra “öz həyatını sevməyən və ölümü seçənlər” qalib gəliblər? Niyə düşmənlər haqqında aydın olmayan şəkildə, yəni iki əjdaha və yerdəki vəhşi heyvanın Məsihi dünyaya gətirən hamilə qadına hücum etməsi barədə danışır? Bəli, baş mələk Mikael ordadır, amma o yalnız əjdahanı göydən qovur. Əjdaha qadını səhrada təqib edir və daha sonra onun övladları ilə müharibə aparır. Bir sözlə: kartlar paylanıb, amma cığallıqla.

Bəs axırncı səhnə haqqında (19-cu fəsil) nə deyə bilərik? Orada Məsih “öz qullarının qanının qisasını almağa” gəlir (bax. Vəhy 19, 2). Orada “Vəfa və Dürüst” adlı kimsə ağ atı çapır və ağ libas geyən (məgər bu zirehdir?) göydəki ordular onu yola salırlar. Onlar “onun ağzından çıxan qılıncla” döyüşürlər. Niyə o, qılını sağ əlində tutmur? Niyə qılıncla vurmur? Çünki onun qılını

ruhun qılıncıdır, vəz edən Allahın sözüdür. Onun qılıncı qətlə yetirən hərbi silah deyil.

O, vəhşi heyvanı və yalançı peyğəmbəri əsir alıb, onları oda və kükürdə atır. Fikir verin ki, onları öldürmür, məhv etmir, nə də onların cəsədlərinə qəhərlə sevinmir. Növbəti iki fəsildə yeni Yerusəlimdən qovulan günahkarların taleyini təsvir edir. Bu, qəzəbdir? Niyə İsa sona qədər Quzudur? Niyə məhz qalibiyyət yox, toy süfrəsi təntənəli qeyd edilir?

Demək istəyərdim ki, bəzi məsihçilərin İsa Məsihin ikinci gəlişi haqqında yuxarıdakı təsəvvürlərini bir az dəyişmək lazımdır. Əgər olmasa, İsanın zamanında yaşayan yəhudilərin məyusluğu kimi bizdə də bu məyusluq olacaq. Deyəsən, yenidən Allah haqqında fikirləşməliyik və ona mükəmməl atalıq nöqtəyi-nəzərindən baxmalıyıq. Çünki çox vaxt biz Allahı öz qəzəbini boğan bir insan kimi təsəvvür edirik. Həmin insan, məsələn, belə deyir: “dayan, görərsən necə hirsli və kinli olacağam!” Allahın atalığı o demək deyil ki, Allahın qəzəbi yoxdur. İsa bizə Allah olduğunu bildirir. Allah məhkəməsinə onun atalıq nöqtəyi-nəzərindən baxdıqda, bu, o demək deyil ki, o, ədalətli və tələbkar deyil. Ümumiyyətlə, atalar öz oğulları və qızlarından daha çox tələb edirlər, nəinki, hakimlər müttəhimdən.

Deməli, İsa Məsihin ikinci gəlişini necə təsəvvür etməliyik? Bu suala cavab axtaranda təsəvvürümdə Evxaristiya şəkli yaranır. Evxaristiya zamanı göy yerə enir. Yerdəki keşiş çörək və şərab üzərində deyir: “ Bu mənim bədənimdir, bu mənim qanımdır.” Bu sözlərlə, o, onları çevirdiyi kimi baş keşiş Məsih də kainatın üzərində həmin sözləri deyir. Mehrabda şərab qana çevrildiyi kimi, biz də çevrilək: özümüz üçün ölək, başqaları üçün yaşayaq və Allah kimi sevək.

Bu çevrilmə həm yer mehrabında, həm də kilsələrimizin mehrablarında reallaşır. Süleymanın məbədidəki qurbanları yandırmaq üçün göydən od endiyi kimi, eyni ilə Pentekost günündə həvarilərə göydən Ruhun odu endi. İndi də həmin od enir, yəni bizi canlı qurban edən Müqəddəs ruhdur. Vəhy kitabındakı 2-ci fəslinin mənası bu əhvalatdan ibarətdir.

TARİXDƏKİ GƏLİNİN YOLU

Bu əhvalatda həm də bizim adi həyatımızın hadisələri mənasını tapırlar. Allahın odu vasitəsilə həm də gündəlik hadisələrimizi mənasız və əlaqədar olmayan cümlələr kimi yox, tam bir həkayə kimi anlaya bilərik. Bu həkayənin sonunu da artıq bilirik. Həm dünyanın, həm də şəxsi tarixlərimizdə olan bütün hadisələr, Allahı sevənlərin xeyrinə işləyir (bax Rom 8, 28). Məsih tarixin Rəbbidir, ona görə də tarixin həm başlanğıcı, həm də sonudur (bax Yəh 1, 1 və 1Kor 4, 5).

Məsih Rəbb, Padşahdır və hər şeyi idarə edir. O arzulayır ki, biz Onun gəlini kimi Onunla birlikdə idarə edək. Onun tərəfindən bizə hazırlanmış taxtı almaq üçün döyüşməliyik. Amma bu döyüş şəndir. Onu romantik formada düşünməliyik. Tarix Məsihin və Onun Kilsəsinin məhəbbət hekayəsidir. Məsih bizə eşq elan edib bizi tədricən Quzunun toy süfrəsinə aparır. O, bizə Adəmin Həvvəyə baxdığı kimi baxıb deyir: “Bax, nəhayət, bunun sümüyü mənim sümüyümdən, bədəni mənim bədənimdəndir” (Yaradılış 2, 23). Kilsə Onun həm bədəni, həm də gəlinidir, çünki nikahda onlar ikisi bir bədəndir (bax. Matta 19,5). Məsih bizə baxıb deyir: “Bu mənim bədənimdir.”

Bütün tarix boyu Tanrı bizi toy süfrəmizin əbədi birləşməsinə aparmaq istəyir, hətta bəzi həyat

hadisələrinin bizə yaxşı və ya pis görünməsinə baxmayaraq. Məsihin bu arzusunun dəyərini alçaltmamalıyıq. Xatırlamalıyıq ki, O öz gəlinini gözləyən bəydir. Onun şagirdlərinə dediyi sözlər həm də bizim üçün etibarlıdır: “Pasxa yeməyini sizinlə birgə yeməyi çox arzulayırdım.” (Luka 22,15)

Bizi öz toy süfrəsinə aparan İsa Məsihin gücünü alçaltmamalıyıq. Çünki O, hər şeyə qadir və hər şeyi bilən Allahdır. O, kilsə ilə əbədi birləşməni istəyir və indi də ona istiqamət verir. Bu birləşməyə görə Allah insan oldu, qanını axıtdı və öldü, amma hər şeydən əvvəl bu birləşməyə görə dünyanı yaratdı. Beləcə, bütün zamanların hadisələri bizi Vəhy kitabının axırncı fəslində təsvir olunmuş hadisəyə dayanmadan aparmalıdırlar.

İSTİRAHƏTİ RƏDD ETMƏK

Bəzən biz cəhənnəmin dünyanı idarə etdiyini düşünürük, amma belə deyil. Demək olar ki, hər şey kilsənin əlindədir. Dünyanın tarixini tamamlamağa aparan güc bizim dualarımız, amma ən çox müqəddəs Messanın qurbanıdır.

Demək olar ki, müqəddəs Messada tarix tamamlanır, çünki Messa, Məsih və kilsənin toy süfrəsi və onların nikahının baş tutduğu yerdir. Necə ola bilər ki, tarix tamamlanır, amma biz hələ də nəyləsə döyüşməliyik? Ona görə ki, toy süfrəsinə hələ hamı gəlməyib. Buna görə getməyə davam etməli və Məsihin hər şeyi yeniləşdirməsi üçün vaxt qazanmalıyıq. Messaya gedərkən özümüzlə iş, ailəvi həyat, sevinc və əzab aparırıq. Bütün bunlar Messada İsa Məsihin vasitəsilə Allaha xoş olan ruhani qurbanlar olur. Bizim hər birimizin xilas tarixindəki əvəzolunmaz tapşırığın yerinə yetirilməsi Allahın arzusudur. Bizdə yaşayan Allahın Ruhu da, bizim hər

birimizin gəlini olan kilsə də Məsihə deyir: Gəl! (bax. Vəhy 22,17). Fikir verin ki, yalnız Ruh yox, hətta kilsə də bizim özümüzü Allaha həsr etməyimizə çağırır.

Həmin an bizim düşmənimiz olan dəhşətli heyvan Allah üçün heç bir şey həsr etmir . O, istirahətsiz işləyir. Bununla bizi bəzən qorxudur, amma onun fəaliyyəti bəhrə vermir. O, Vəhy kitabındakı 666 adlı personajdır, yəni 6 gün ərzində işləyən, istirahətsiz, əziyyətlə çalışan, amma heç vaxt 7-ci günü (istirahət, Allaha həsr edilən gün) qəbul etməyən məxluqdur.

Döyüş davam edir və biz əsgərliyə çağırılmışıq. Döyüş evimizin çox yaxınlığındadır. Bizim ən təhlükəli düşmənlərimiz bizim canımızdadır: qürur, paxıllıq, tənbellik, acgözlük, xəsislik, qəzəb, həyasızlıq. Cəmiyyətdəki ümumi düşmənimizə qarşı çıxmazdan əvvəl daxilimizdəki günah vərdişlərimizi təyin etməli və onları məhv etməyə başlamalıyıq. İsa Məsihə gündən-günə daha çox oxşadan müdrikliklə və mənəvi dəyərlərlə daim böyüməliyik. Əgər əslində necə olduğumuzu, yəni Allahın gözündə necə göründüyümüzü bilsək, yalnız o zaman inkişaf mümkün olar. Yəhya Allahın Quzusunu görəndə əminliklə nə etməli olduğunu anlayaraq təvazökar bir şəkildə yerə əyilib səcdə etdi. Biz də eyni şəkildə həqiqəti görməliyik. Hər şeyə Allahın nuru ilə baxmalıyıq. Bəs belədirsə, bu mümkündürmü ki, ətrafımızdakı qaranlıq bizi narahat etsin? Bizə yalnız bir yol qalır: Yəhyanın vəhy aldığı yerə getmək. Bu yer aydın, işıqlıdır: bura Müqəddəs Ruhun vasitəsilə Allahı mədh etmə yeridir. Bu yer orada artıq “gecə olmayan” (Vəhy 22,5) göydəki şəhərdir.

Biz əslində necə olduğumuzu yalnız yeni Yerusəlimdə görəcəyik, çünki orada bizi mühakimə edəcəklər, yəni orada həyat kitabında yazılanları oxuyacağıq. Bu yer, yəni yeni Yerusəlim cənnətdir. Ona

çatmaq üçün ölümümüzdə qədər gözləmək lazım deyil. Yeni Yerusəlim Sion dağıdır, yəni yuxarıdakı otaqda olan kilsədir. Biz bu yerə Messa zamanı çıxırıq.

YERƏ YIXILDIM VƏ QALXA BİLMİRƏM

Əgər özümüzü tanımaq istəsək buna həsr olunmuş Messa parçalarından istifadə etməliyik: məsələn, tövbə ayınındəki "ya Rəbb, bizə rəhm et" və "etiraf edirəm" sözlərini deyərkən. Bunun üçün vicdan imtahanı, yəni öz fikirlərimizi, sözlərimizi və əməllərimizi təhlil etmək üçün daxili sakitlik lazımdır. Əgər biz vicdan imtahanını yaxşı keçmək istəsək, daha yaxşı olar ki, Messa başlamazdan əvvəl kilsəyə gəlib dua edək. Uşaqların ağlamasına, nənələrin qiybətinə, köklənməmiş musiqiyə və ya yaxşı hazırlanmamış vəzə baxmayaraq, bu bizi Messada fikirimizi cəmləməyə kömək edir.

Müqəddəs Messaya hazırlanmaq üçün tövbə sirrini tez-tez qəbul etməliyik. Orada səmimi vicdan imtahanından sonra öz günahlarımızı etiraf edirik. Ən qədim «Didache» adlı liturgiya kitabının sözlərini yada salmaq: Evxaristiyanı qəbul etməzdən əvvəl, bizim həyat qurbanımız pak olsun deyə tövbə sirrini qəbul etməliyik. Hərçənd kilsə ildə bir dəfə tövbə sirrini qəbul etməyi tələb etsə də, Roma papaları və müqəddəslər bu sirri daha geniş şəkildə qəbul etməyi tövsiyyə edirlər. Daha geniş şəkildə nə deməkdir? Bu vəziyyətimizdən və bizim tövbələrimizi nizamlı qəbul edən keşişin məsləhətindən asılıdır. Amma bilməliyik ki, müqəddəslərin çoxu hər həftə tövbə sirrini qəbul edirdilər. Ruhani həyatın müəllimləri tövbə sirrini heç olmasa ayda bir dəfə məsləhət görürlər. Əgər Allahın qarşısında səmimi olsaq, müqəddəs Yəhya kimi ürəklərimizdə ona tabe olacağıq. Evxaristiyanı qəbul

etməzdən əvvəl mükəmməl səmimiliklə dua edəcəyik:
«Ya Rəbb, səni qəbul etməyə layiq deyiləm...»

BURA NECƏ DƏ DOLUDUR!

Nurda olanda nə görürük? Dərk edirik ki, biz günahkarıq, amma yalnız bunu yox. Bu müharibədə biz uduzan tərəfdə deyilik. Yəhya kimi biz də Messa zamanı mələkləri çağırırıq, onlarla birlikdə Allaha ibadət edirik, onları bizə kömək etməyə çağırırıq. Allahın qarşısında biz onlarla eyniyik. Messada «Müqəddəs, Müqəddəs, Müqəddəs» ilahisindən əvvəlki mətnə fikir verin: «Bunun üçün mələklər, göylərdəki qüvvələr və bütün müqəddəslərlə birlikdə sənə ucalığını qeyd edir və ilahilər söyləyərək daima deyirik ki... Bəzi şərq liturgiyalarında hətta mələklərin sayını deyirlər: minlərlə minlər və on minlərlə on minlər mələk və baş mələyin orduları qeyd edilir. Ordular sözü bu mətnə mələklərin gücünün simvolunu əks etdirir. Messa sanki ruhani aləmdə Normandiya istilasına oxşayır.

Biz həm müqəddəsləri adları ilə çağırırıq. Romadakı liturgiyada, yəni 1-ci Evxaristiya duasında keşiş həvarilərin, papaların, şəhidlərin və s. müqəddəslərin uzun bir siyahısını oxuyur. Bu siyahıda onların sayı 24-dür. Bu dəqiq sayı Vəhy kitabındakı Allahın taxtı ətrafında yığılan 24 ağsaqqalın (yunanca presbyteroi) sayıdır.

Ruhani döyüşdə müqəddəslər çox güclü müttəfiqdirlər. Xatırlayın ki, Vəhy kitabında Allahın gücü şəhidlərin dualarından sonra qısa müddətdə görünür. Bəzi şərq liturgiyalarında, məsələn, müqəddəs Markın qədim liturgiyasında cəmiyyət belə bir duanı təkrar edir: «Şeytan və bütün onun günaha aparan təsiri bizim ayaqlarımıza düşsün. İndi və əbədiyyən Sənin kilsənin düşmənləri sənə tabe olsunlar, onların qüsurları aşkara çıxsın. Sən ya Rəbb,

onların zəifliklərini onlara vaxtında göstər, onların pis məqsədlərini yox et. Ya Rəbb, Sən qalx, sənin düşmənlərin və müqəddəs adına nifrət edən hər kəs qaçacaq.

Şübhəsiz ki, güc-qüvvət bizim tərəfimizdədir. Bunu «Müqəddəs, Müqəddəs, Müqəddəs» ilahisinin sözləri ilə mələklərlə birlikdə hər Messada deyirik. Bu ilahini bütün ürəyimizlə oxumalıyıq. Nə vaxtsa siz güclü bir ordunu addımlayan görmüsünüz? Əsgərlər cəsarət və həvəslə hamısı birlikdə oxuyurlar. Eyni ilə biz cəsarət və həvəslə liturgiyada oxumalıyıq. Biz düşmənin gücünə şübhə etmirik, amma biz Allahın ən güclü olduğuna əminik və O bizim gücümüzdür.

ŞEYTANLAR QIŞQIRSINLAR

Özümüzü və mələkləri tanımaq bəs deyil. Tanrını gündəngünə daha çox tanımaq lazımdır və bu, çox çətindir. Amma nəticə bizə böyük bir mükafat verir. Onun haqqında nə qədər çox bilsək, o qədər çox bilmədiyimizi dərk edəcəyik və Onun köməyi olmadan bilməyəcəyik.

Tanrı ilə tanış olarkən müharibə zamanı necə böyük bir gücə və köməyə müraciət edə biləcəyimizi anlayırıq. Messaya daimi bir iman və ruhani formalaşma ilə hazırlaşmalıyıq, çünki heç bir əsgər təlimsiz döyüşə bilməz. Əgər imanımız ilıqdırsa, şeytana qalib gələcəyimizi heç fikirləşməməliyik. İlk təlim keçməliyik, daim və nizamlı duada həyat sürməliyik, hər gün iman həqiqəti haqqında düşünməliyik, Müqəddəs Kitabı və ruhani kitabları oxumalıyıq. Bu isə ömrü boyu bu çalışmaları etməyi tələb edir. İman təlimi liturgiyadakı hər söz və jestə səmərəlilik verir. Xaç nişanı çəkərkən biz döyüş bayrağımızı dərk edəcəyik. Onun qarşısında şeytanlar qorxudan titrəyirlər. Müqəddəs suya əlimizi

batırarkən, onun şeytanları qovduğunu bilirik. Gloria himni və iman rəmzinin sözlərini elə deyəcəyik ki, sanki həyatımız onlardan asılıdır, çünki əslində həyatımız onlardan asılıdır.

İsa Məsihi, yəni padşahlar padşahı və ağalar ağasını müqəddəs Evxaristiyada qəbul edərkən müharibə meydanında nə baş verir? Müqəddəslər bizə deyirlər ki, həmin an düşmənimizi əzirik və İsa kimi qarovulda dururuq. 5-ci əsrdə Sina dağında yaşayan bir rahib belə deyir: «Evxaristiyanı qəbul edəndə daxilimizə sanki bir atəş düşür, o, ürəklərimizdən bütün pis ruhları qovur və etdiyimiz günahları məhv edir. Əgər bu sirləri qəbul edən beynimizi ehtiyatla qorusaq, Allahın vücudu bizim ürəyimizin qapısında duracaq, beynimizə gündən-günə daha çox işıq verəcək ki, ulduz kimi parlasın.»

Səmavi Yerusəlimdəki əbədi gün kimi Messanın işığı da bizi evə aparır. Əgər Allahın lütfündə böyüsək, Messa həm işimiz, həm də ailəvi həyat üçün daxilimizdə yanan işıq kimi olacaq. Bu, o deməkdir ki, müharibə zamanı rahat vəziyyətdə olacağıq, çünki zəif ordu, adətən, gün işığında hücum etmir. Şeytan isə bilir ki, əgər bir döyüşdə İsa Məsihin işığı varsa, orda cəhənnəmin qaranlığı zəifləyir.

XÜSUSİ GÜN

Döyüş döyüşdür. Qalibiyyətin bizim olmasına baxmayaraq, döyüş asan deyil və bunu həm də Messada yoxlaya bilərik. Şeytan lütfün gücünü bilir, ona görə də ən çox bizə «böyük süfrə zamanı, yəni ilahi liturgiyada, xüsusilə Evxaristiyanı qəbul etmək istəyəndə» hücum edir. Liturgiya zamanı bu döyüş necə görünə bilər? Məsələn, üzərinə çox ətir vurmuş birindən özünü uzaqlaşdırmamaq, xaric səslə ifa edən insanı qəbul etmək, tez və ya gec

cavab verən insanları mühakimə etməmək, bəzi açıq-saçıq geyən qadınlara fikir verməmək, qrammatik səhvlərlə dolu vəz edənə xor baxmamaq, dəcəl uşağın anasına simpatiya göstərmək və s. Bu, çox çətindir. Qılıncıların toqquşması, zəhərli qaz zonasından keçmək və ya zorakılığa qarşı çıxmaq kimi maraqlı deyil. Bu döyüş daxildir, yəni o qədər gizlidir ki, döyüş üçün çox böyük cəsarət lazımdır. Yalnız Allah və onun mələkləri sizin bu həftə kilsədəki bacı-qardaşları qəlbinizdə tənqid edib-etmədiyinizi bilirlər. Yalnız Allah və onun mələkləri açıq-saçıq geyən qadını mühakimə edib-etmədiyinizi bilirlər. Heç kim sizi mükafatlandırmayacaq, amma qalib gələcəksiniz.

REALLIQ İMTAHANINDA DÖZÜMLÜ OLUN!

Yəhya vəhyinin açıq reallığı bizi həm qorxudur, həm də təsəlli edir. Qorxmayın, səmavi köməklə dözə bilərsiniz. Kainatın Padşahının övladlarıyıq, amma daim təhlükədə, bizim canlarımızı, bizim padşahlığımızı və bizim mirasımızı məhv etmək istəyən korlanmış ruhani qüvvələrin arasında yaşayırıq. Qalibiyyət isə bizimdir.

Kilsəmizin rəvayətinə əsaslanaraq liturgiyanı qədim yəhudi təşəkkür qurbanı olan todah ilə müəyyənləşdiririk. Todah tam güvənin ifadəsidir, xilas olduqlarına görə təşəkkür duasıdır və eyni zamanda Tanrı onların dualarını qəbul etdiyinə görə minnətdarlıq ifadəsidir. Xatırlayın ki, yəhudi müəllimlər Məsih zamanı todahdan başqa bütün qurbanların yox olacağı haqında öncədən xəbər veriblər. Beləcə, hər müqəddəs Messada inamla «bizi şərdən xilas et» deyə dua edirik və xilas olduğumuza görə Rəbbimizə təşəkkür edirik. Müqəddəs Evxaristiyada İsanın bədənini qəbul edirik. Hətta uzun müddət düşmən bizi çevrəyə alsada, bu bədən bizə güc verir. Əgər biz Messada səmavi müttəfiqlərin yanında olsaq, şeytan bizə qarşı tamamilə

gücsüzdür. Mehrab qarşısında bizim günahkar ürəklərimizi dəyişə bilən Allahın sonsuz lütfünün təsiri ilə cənnətə daxil oluruq. Quzunun toy süfrəsində taxtda əyləşərək dualarımızla tarix yazırıq. Dünyanın sonu gələcəyini deyən bir çox insan sizin yanınıza gələ bilər. Onlar bu və ya digər müharibənin əminliklə Qoq və Maqoq adlı yerdəki döyüş olduğunu deyəcəklər. Qorxmayın! Siz onlara belə deyə bilərsiniz: bəli, dünyanın sonu yaxınlaşır. Bəli, Apokalypsis indi baş verir. Çünki kilsə həmişə öyrədirdi ki, dünyanın sonu yaxındır. Bu son sizin kilsəniz kimi yaxındır. Biz ora, kilsəyə qaçmalıyıq, oradan yox.

Harada ki insan silahının gücü çatmır, ora ruhani silahlarla getməliyik. Məsələn, dünyada təqib olunanlar üçün ədalət istəyirsiniz? Müasir dövrümüzdə şəhid olanlar üçün təsəlli arzulayırsınız? İcra hakimiyyətinə qaçmayın! Əgər Allahın padşahlığını yaxınlaşdırmaq istəyirsinizsə, liturgiya zamanı Padşah məbədinin yerə endiyi hər yerdə nə qədər çox bacarırsınız, o qədər çox Allaha ibadət edin.

Üçüncü fəsil

İndi yerdə kiminləyiksə, səmavi padşahlıqda da onunla birlikdə olacağıq

VƏHY AİLƏVİ ŞƏKİL KİMİDİR

Vəhy kitabı Allahın övladlarının ailəvi görüşüdür. Bunu həm yerə enmiş cənnət, yəni Messa haqqında deyə bilərik. İbranilərə məktubun mətninə qayıdaq: «Lakin siz Sion dağına, var olan Allahın şəhərinə, səmavi Yerusəlimə, minlərlə mələklərə, səmalarda adları qeyd edilmiş ilk doğulanların ümumi məclisinə və cəmiyyətinə... yaxınlaşdınız» (bax İbr 12, 22-24)

Messada göy yerə toxunaraq Allahın ailəsini təsvir edir.

Yəhya Vəhy kitabında bu səhnəni daha güclü formada təsvir edir. Bizim Məsihlə birliyimizi «Quzunun toy süfrəsi» (Vəhy 19, 9) olan çox şəxsi ifadə ilə izah edir.

AİLƏNİN TARİXİ

Allahın ailəsi haqqında danışmazdan əvvəl müasir qərbin ailə barədə fikrini dərk etməliyik, çünki müasir insan «ailə» deyəndə adətən ata, ana və bir-iki uşaq nəzərdə tutur. Bizim dövrümüzdə insanlar bir yerdən başqa yerə köçürlər. Az insan dünyaya gəldiyi şəhərdə vəfat edir. Müasir ailələr kiçikdir, əvvəlki kimi çox qohumlu deyil.

Yəhyanın təsvirini anlamaq üçün biz tamamilə başqa ailə formasına baxmalıyıq. Bir insanın həyatını çox böyük, çox şaxəli ailə təyin edir. Ailə, qəbilə, tayfa kişi və qadının əsas müəyyənləşdiricisidir. İnsanın harada yaşayacağını, necə dolanacağını, kiminlə evlənəcəyini və s. ailə təyin edirdi. İnsanlar öz ailəsinə məxsus olan nişanı çox vaxt taxırdılar, məsələn, bir üzük, bir tatuaj, yaxud başqa nə isə.

Qədim xalqlar belə ailə zəncirləri idi. İsrail xalqı 12 qəbilədən ibarət idi. Bu qəbilə Yaqubun oğullarının adları ilə bağlı idi. Hər ailə əhd vasitəsilə birləşirdi. Bu əhd şəxsiyyətlərin münasibətlərini, hüquqlarını, öhdəliklərini, və s. təyin edirdi, yəni bu əhd mədəniyyətin geniş ifadəsi idi. Bu ailəyə nikah və ya başqa forma vasitəsilə yeni üzvlər qəbul edilən zaman hər iki tərəf bu əhdi təntənəli and, ümumi qurban kəsmə və qonaqlıqla möhürləyirlər.

Allahın İsrail xalqına qarşı münasibəti əhdlə təyin olundu. İsa da kilsəyə öz münasibətini bu cür təyin edirdi. Pasxa süfrəsi zamanı öz qanı ilə bağladığı yeni əhdin piyaləsinə xeyir-dua verdi (bax. Mat 26, 28 Mrk 14,24 Luka 22,20 1 Kor 11,25).

Vəhy kitabı yeni əhdin bütün ailəvi münasibətlərdən ən şəxsi və ən yaxın münasibət olduğunu izah edir. Yəhyanın vəhyi Quzunun və kilsənin toy süfrəsi ilə qurtarır. Biz, məsihçilər bu toy süfrəsində Allahla ailəvi münasibətimizi yeniləyir və möhürləyirik. Biz bədənimizdə Allahın ailə nişanını daşıyıırıq. Biz Allahı ata, qardaş və həyat yoldaşı adlandırırıq.

TANRI AİLƏDİR

Vəhy kitabında təsvir olunmuş ilk məsihçilər bu fəvqəltəbii ailə nişanını öz alınlarında daşıyırdılar. Əsrlər boyu onlar xaç nişanını alınlarına çəkirdilər. Biz də bu gün də xaç nişanı çəkərək öz bədənimizi Allah ailəsi adı ilə nişanlayırıq: Ata, Oğul və Müqəddəs Ruhun adı ilə. Həm Vəhy kitabında, həm də Messada qədim İsrailin hər adi ailəsi kimi Allah ailəsi də öz müəyyənliyini ailəvi adda və ailəvi nişanda tapır. Amma burda bundan daha maraqlı kəşf var: bizim ailəmiz Allahdan yalnız ad götürmür, o, elə Allahın Özüdür. Məsihçilikdə yeganə Allah ailə formasında mövcuddur. Yeganə Allahın adı Ata, Oğul və

Müqəddəs Ruhdur. Roma papası II Yoan Pavel belə dedi: «Allah öz ən dərin sirrində tənha yox, ailədir, çünki özündə atalıq, övladlıq və ailənin əsası olan məhəbbəti birləşdirir.»

Bu həqiqət, mənəcə, qlobal əhəmiyyət daşıyır. Yoan Pavelin sözlərinə fikir verməliyik: Allah ailə kimi yox, ailədir. Niyə? Çünki əbədiyyən Allahda əsas ailə atributları var: atalıq, övladlıq və məhəbbət. Bu atributlar Onda kamil formadadır. Məsələn, Hangil (və hər hansı ailə) haqqında deyə bilərik ki, onlar ailə kimidir, çünki bizim ailəmizdə bu atributlar var, amma ala-yarımçıqdır. Allah ailədir və biz bu ailənin üzvüyük. Məsih yeni əhdi təsis edərkən bir kilsə yaratdı. Bu kilsə onun mistik bədənidir. O, əbədi kəlam olaraq insan təbiətini alanda insanı ilahiləşdirdi. Kilsə vasitəsilə Müqəddəs üçlüyün həyatı bütün bəşəriyyətə yayıldı. Məsihin bədəninin üzvü olaraq biz Oğulda övladlarıq. Əbədi Allahgildə övladlarıq. Müqəddəs üçlüyün həyatında iştirak edirik. Deməli, Katolik kilsəsi Allahın ümumi ailəsidir.

MÜQƏDDƏS ÜÇLÜKLƏ QOHUMLUQ

Katolik olduğumuza görə bizi əhdə bağlayan ailəvi əlaqəni Quzunun toy süfrəsində yeniləyirik. Quzunun toy süfrəsi ortaq qida, qurban və anddır (sirr). Vəhy kitabı Evxaristiyanı toy süfrəsi kimi təsvir edir. Bu toy süfrəsində əbədi Allahın Oğlu öz gəlini olan kilsə ilə ən yaxın münasibət qurur. Bu münasibət bizi Məsihlə birləşdirir, bizi Oğulda övladlar edir.

Əgər biz bu birləşməyə, yeni əhdə, mistik nikaha hazırlaşmaq istəsək, bütün nikah bağlayan cütlüklər kimi öz köhnə həyatımızı unutmalıyıq. Gəlin kimi köhnə soyadı tərk edib yeni soyad qazanırıq. Bizi əbədiyyən bizim Sevgilimiz, İsa Məsih, Allahın Oğlu adı ilə tanıyacaqlar.

Nikah tələb edir ki, İsa Məsih özünü çarmıxda qurban verdiyi kimi, cütlər də belə kamil və tam qurbanlar gətirsinlər. Amma biz zəif və günakar olduğumuza görə bu qurbanın hər çətinliyi bizə daşınması mümkün olmayan kimi görünür.

Biz isə tək deyilik. Məsih bizdən biri oldu və öz bədənini kamil qurban olaraq verdi. Müqəddəs Messada bizim qurbanlarımızı Onun yeganə qurbanı ilə birləşdiririk və bu birləşmə bizdən kamil qurban yaradır.

ƏZABSIZ

Müqəddəs Messa mükəmməl Qolqotadakı qurbandır. Bu qurban bir dəfə əbədiyyən səmavi mehrabda yerinə yetiriləndir. Bu qurban təkrarlanmır, yeganə, daimi və əbədidir. Ona görə təkrarolunmazdır. Müqəddəs Messa vasitəsilə bu qurbanda və cənnətdəki müqəddəs üçlüyün əbədi həyatında iştirak edirik. Cənnətdə Quzu elə bil kəsilmiş vəziyyətdə, amma həmişə diridir.

Bu mümkündür? Allah özünü qurban verə bilər? Allah kimə qurban verə bilər? Onun həyat verən məhəbbəti əzabsız davam edir, amma əbədiyyən Allahda. Ata öz bolluğunu özündən çıxarıb öz ilahi təbiətindən özü üçün heç nə saxlamır, amma ondan heç nə itirmir. O, Oğlunun əbədi Atasıdır. O, həyat verir və sevir. Oğul Onun mükəmməl əksidir. Oğul daha çox nə edir? Əzəldən Atanı tam əks etdirir, yəni Atadan qəbul etdiyi həyatı bizə gətirir və beləcə, təşəkkür və məhəbbətin mükəmməl ifadəsi kimi onu Ataya qaytarır. Atadan qəbul etdiyi və Ona geri qaytardığı bu həyat və məhəbbət Müqəddəs Ruhdur.

Nə üçün bu haqda indi danışırım? Çünki məhz bu Messada yerinə yetirilir. Bu həqiqət ilk məsihçiləri elə heyran etdi ki, bu həqiqət haqqında ilahilər oxumağa

başladılar. Məsələn, 6-cı əsrdən Suriya himnində belə deyilir: «Bu məbədin sirləri çox yüksəkdir. Göy və yer Müqəddəs Üçlüyün və Rəbbimizin idarəsini göstərir.» Müqəddəs Messa Oğlunun Ataya qarşı əbədi məhəbbətini reallaşdırır: Ata Oğlunu sevdiyi kimi, Oğul da Atanı sevir və Ondan qəbul etdiyi hədiyyəni Ona qaytarır.

BÖYÜK DƏYİŞİKLİK

Bu hədiyyə həyatdır. Biz bu həyatda iştirak etməliyik. Biz indi nə o qədər verə bilmirik, nə də qəbul edə bilmirik, yoxsa Allahın məhəbbətinin sönməz alovu bizi yandırardı. Amma bundan əvvəl bizdə böyük bir dəyişiklik olmalıdır. Öz-özümüzü dəyişə bilmərik. Ona görə də Allah bizə öz həyatını müqəddəs sirlər vasitəsilə verir. İnsan təbiətinin zəifliyini lütfə əvəz edir. Nəyə gücümüz çatmırsa, Allahın köməyi ilə bunu edə bilərik: kamil formada sevmək və tamamilə özümüzü qurban vermək.

Allahın Oğlu əzəldən sevir. İnsan təbiətini qəbul edərək insan kimi sevməyə başlayır. O heç dəyişmir, çünki Allah dəyişilməz, əbədidir, Onun başlanğıcı və sonu yoxdur. Allah dəyişmir, amma bəşəriyyət dəyişir. İnsanın hər jesti, fikri, döllənmədən başlayıb, çarmıxda ölümə qədər onun hər etdiyi, Oğulun Ataya qarşı məhəbbətinin ifadəsi olsun deyə, Allahın Kəlamı (İsa Məsih) bizim insan təbiətimizi alıb. Əzəli olduğunu öz insanlığında göstərdi. O, kamil məhəbbətini zamanla reallaşdırır, çünki Allah bizim insan təbiətimizi qəbul etdi və onunla həyat verən Oğlunun Ataya qarşı məhəbbətini göstərdi. İsa öz həyat və ölümü vasitəsilə insanlığın ilahi hörmətini göstərdi. O, insanlığı ilahi təbiətdə birləşdirdi. Biz Evxaristiyanı qəbul edəndə həmişə İsa Məsihin şöhrətli, ilahi və yüksəldilmiş insanlığını, yəni Oğulun Ataya qarşı ilahi məhəbbətinin kamil ifadəsini qəbul edirik. Yalnız

belə böyük lütfə daxilimizdə lazım olan dəyişiklik ola bilər. Bu dəyişiklik Müqəddəs Üçlüyün həyatında iştirak etməzdən əvvəl baş verməlidir.

Evxaristiya bizi dəyişdirir. Biz sanki əvvəlki fəaliyyətimizi göstəririk, amma, bu, İsa Məsihlə başqa keyfiyyət verir: bizim hər əməlimiz, fikrimiz və hissimiz Ataya qarşı məhəbbətimizin ifadəsidir, yəni bizdə baş verən Onun Oğlunun əməlidir.

AİLƏ PROBLEMLƏRİ?

Əgər biz evlənsək, həyatımızda böyük dəyişiklik olar, amma biz Allah ailəsinə daxil olsaq, bu bizdə tamamilə çevriliş edir. Bunun fərqi nədir? Çoxdur. 4-cü əsrdə Suriyada yaşamış Afrahat adlı bir keşiş belə deyir: Allah necə insanın məbədidirsə, eləcə də lütfü vasitəsilə insan Allahın məbədinə çevrilir. Vəhy kitabı bizim Allaha «Ruhda» ibadət etdiyimizi deyir. Müqəddəs Üçlükdə yaşayırıq. İndi də Allahın evində, yəni qayada tikilmiş kilsədə (bax Mt 7,24-27. 16, 17-19) yaşayırıq. Onun adı ilə çağırılırdıq (bax Ef 4,3-6). Rəbbimizin süfrəsində iştirak edirik (bax 1 Kor 10,21). Onun bədəni və qanını pay aldığımızı (bax Yh 6,53-56). Onun anası bizim anamızdır (bax Yh 19,26-27).

İndi aydındır niyə keşişə ata, Roma Papasına isə Müqəddəs Ata deyirik? Çünki onlar Məsihin təmsilçiləridir və Məsih Atanın mükəmməl surətidir. Nə üçün qadınlara ana, ya bacı dediyimizi başa düşürük? Çünki onlar Bakirə Məryəmin və Kilsə ananın təmsilçiləridir. İndi nə üçün cənnətdəki müqəddəslərin bizim yaxşı olmağımızı istədiklərini daha yaxşı anlayırıq. Məhz bir ailə olduğumuz üçün. Heç vaxt bizdən əvvəl yaşamış məsihçiləri unutmamalıyıq. Dua və təlim vasitəsilə onların yanımızda olduqlarını və bizə kömək

etdiklərini dərk etməliyik. Həm də müqəddəsləri nümunə alaraq hər bazar günü Messada yanımızda oturanlara qayğı göstərməyi öyrənməliyik. Məhz onlar İsa Məsihdə bizim ailəmizdir. Bizim ümumi müqəddəsliyimiz artıq indidən başlayır.

Düşünün: əgər hamımız birlikdə vəfalı qalsaq, Məsihlə və hər həftə Allaha ibadət edənlənlərlə birlikdə əbədi yaşayacağıq.

Belə bir təsəvvür sizə xoşdur? Bəlkə dərhal indi sizin ən zəhləniz getdiyi insanları yada salırsınız (bilirəm ki, mən də onlardan biri idim). Bizim bütün qonşularımız cənnətdə olsaydı, cənnət cənnət olardı? Əgər orada bu, ya o biri keşiş olsaydı, cənnət cənnət olardı?

Məhz belə bir cənnət haqqında xəyal etməliyik. Xatırlayın ki, biz qədimi ailəyik: qəbilə, tayfa. Hamımız birlikdəyik. Bu demək deyil ki, Messada iştirak edən insanlara qarşı həmişə məhəbbət duymalıyıq. Amma biz onları sevməliyik, onların zəifliklərinə dözməliyik və onlara xidmət etməliyik, çünki onlar da Məsihlə birlikdədir. Əgər qonşularımızı sevmiriksə, Məsihi də sevə bilmərik. Əgər kiminləsə çətinliklə ümumi dil tapıramsa, amma çalışıramsa ki, onu sevim, belə məhəbbət məni təmizləyir. Yalnız göydəki səltənətdə bizim məhəbbətimiz elə kamil olacaq ki, biz bu insanları doğrudan sevəcəyik. Müqəddəs Avqustin qarın ağrısına düşmüş insan haqqında danışırdı. O, zarafat edərək həmin insanın xəstəliyini göydə gözəl bir musiqi kimi təsvir etdi.

BU, HƏQİQƏTƏN BELƏDİR

Müqəddəslərin ünsiyyəti doqma deyil. Bu, canlı həqiqətdir. Əgər vəfalı imanlı həyatı sürsək, bu həqiqəti dərk edəcəyik. Amma bu həqiqət bizim ayaqlarımızın altındakı yerdən daha realdır. Müqəddəslərin ünsiyyəti

Skot Han: Quzunun Pasxası

daimi reallıqdır, baxmayaraq ki, kilsəmizdə onun daimiliyini həmişə görə bilmirik. İndi dərhal iman gözlərimizi açmalıyıq. Göydəki səltənət burdadır. Biz bu səltənətin necə açıldığını görürük. Həmişə Messaya gedəndə Sion dağındakı mələklərlə birlikdə müqəddəslərin ünsiyyəti ətrafımızdadır.

Dördüncü fəsil

Ayinlərin gücü

MESSANIN XEYRİ NƏDİR?

Messaya getmək cənnətə getməkdir. Orada «Allah Özü... onların bütün göz yaşlarını siləcək» (bax Vəhy 21,3-4). Göydəki səltənət isə bundan daha çoxdur. Orada məhkəmədəyik, orada özümüzü əbədi günün aydın işığında görürük, orada ədalətli Hakim bizim həyatımız barədə yazılan kitabı oxuyur. Həm göyə qalxanda, həm də Messaya gedəndə əməllərimiz bizimlə qalxır. Messada olmaq Allahla bağlanmış əhdi yeniləmək deməkdir. Bu əhd nikah mərasimindəki əhdə bənzəyir, çünki Messa Quzunun toy süfrəsidir. And içəndə öhdəlik götürürük və nikahdakı kimi yeni insanlar oluruq. Həmişəlik dəyişirik.

Messada olmaq lütfün tamamlığını, yəni Müqəddəs Üçlüyün əsl həyatını qəbul etmək deməkdir. Nə yerdəki, nə də göydəki qüvvə bizə Messadan daha çox verə bilməz, çünki Messada bizim daxilimizə Allah enir. Bunu heç vaxt ucuz hesab etməməliyik. Messada Allah bizə Öz həyatını verir. Bu nə metafor, nə simvol, nə də işarə deyil. Həqiqətə açıq gözlərimiz, qulaqlarımız, beyinimiz və ürəklərimizlə Messaya getməliyik. Bu həqiqət bizim qarşımızdadır, buxur kimi göyə yüksəlir. Allahın bizə verdiyi həyat hədiyyədir, onu təşəkkürlə və düzgün formada qəbul etməliyik. Əgər işıq və ya alovdan düzgün formada istifadə etməsək, onlar bizi korlaşdırır və ya yandıra bilər. Eyni ilə nalayiq qəbul edilmiş lütf bizi mühakiməyə aparır və korlaşmaqdan və ya yanmaqdan daha pis nəticəyə gətirib çıxarır. Hər Messada Allah hər birimizlə Öz əhdini yeniləyir, həyat və ya ölümü, xeyir-

dua və ya məhvi seçməyə çağırır. Başlanğıcdan biz xeyir-duanı seçməliyik və məhvi rədd etməliyik.

TAMAŞAÇI YOX, İŞTİRAKÇILARIQ

Kilsəyə girən andan and altındasınız. Barmaqları müqəddəs suya batırıb xaç nişanı çəkərkən vəftiz əhdini yeniləyirsiniz. Bu sadə mərasimlə öz qərarımızı göstəririk, çünki kim uşaq ikən vəftiz olunursa, onun valideynləri bu qərarı verir. Su ilə alnınıza, ürəyinizə və çiyənizə toxunaraq Allahın adı ilə vəftiz olduğunuzun nişanını çəkirsiniz. Beləcə, vəftiz zamanı valideynlərin qəbul etdiyi iman rəmzini indi də siz şüurlu şəkildə edirsiniz. Bununla şeytan və onun bütün əməllərindən imtina edirsiniz.

Həmin zaman məhkəmədəki kimi şahidlik edərək özünüzü, şərəfinizi, gələcəyinizi təhlükəyə atırsınız. Əgər həqiqəti, bütün həqiqəti və yalnız həqiqəti deməsəniz, dəhşət nəticələri qazanacağınızı bilirsiniz.

Siz də and altındasınız. Unutmayın ki, latın sözü olan «sacramentum», yəni sirr həqiqi mənada and deməkdir. Əgər xaç nişanı çəkirsənizsə, vəftiz sirrini yeniləyirsiniz. Bununla, həm də yaşamaq vəzifəsini yeni əhdin verdiyi hüquq və öhdəliklərə əsaslanaraq yeniləyirsiniz. Allahı bütün ürəyinizlə, beyninizlə və gücünüzlə sevəcəyinizə söz verirsiniz. Qonşunuzu özünüz kimi sevəcəksiniz.

Messa göydəki məhkəmə olduğuna görə həqiqəti deyəcəyinizə and içdiniz. Burada Allah həyat kitabını açır, bura Allah şahidləri çağırır. Dəfələrlə amin sözünü deyəcəksiniz. Bu aram dilində «bəli», «qoy olsun», «belədir» deməkdir. «Amin» yalnız cavab deyil, bu, şəxsi öhdəlikdir. «Amin» deyəndə öz həyatınızı verirsiniz. Ona görə də amin deyərkən səmimi olmaq vacibdir. Messada yalnız tamaşaçı deyilsiniz, siz iştirakçısınız. Əhdinizi

yeniləyirsiniz, daha doğrusu İsa özü sizin əhdinizi yeniləyir.

YENİ ƏHDİN ÖHDƏLİKLƏRİ

Allah əhd bağlayarkən onu necə yeniləməyi göstərir. Əhd yalnız keçmişdə bir dəfə baş vermiş hadisə deyil, əhd daimidir, həmişə onu xatırlayıb fəal saxlayırlar, yəni aktivləşdirirlər. Sina dağında bağlanan əhddən bu yana neçə-neçə nəsillər yox olub, amma İsrail xalqı onu hər Pasxa zamanı qeyd edərkən məhz indi bağlanmış kimi yeniləyir.

Messa zamanı biz həmişə Yeni əhdi yeniləyirik. Vəhy kitabında olan məhkəmədəki kimi çoxlu şahidlərin önündə təntənəli and içirik. «Ona görə də mələklər ordusu ilə birlikdə oxuyuruq...» Göy yerə enəndə mələklərlə birlikdə oxumaq imkanı qazanırsınız. Eyni zamanda həm dualarınıza uyğun yaşamaq vəzifəsi alırsınız. Həmin mələklər sizdən duada dediyiniz sözlərə görə hesab aparacaq. Yalnız dediyiniz sözlərə yox, hətta qulaq asdığınız sözlərə görə. Çünki biz bir siyasətçinin vəd etdiklərinə deyil, Allahın bəyan edilmiş sözlərinə qulaq asırıq. Siyasətçiyə səs verib-verməmək bizim əlimizdədir. Etibarlılığına hər hansı şübhə ola bilən bir xəbərə deyil, biz Allahın sözünə qulaq asırıq. Yerdəki məhkəmədə şahidlər Müqəddəs Kitaba əl qoyaraq and içirlər, Messada isə biz Müqəddəs Kitaba and içirik. Biz Allahın sözünə qulaq asırıq və buna müvafiq olaraq da mühakimə olunacağıq.

«Yeganə, müqəddəs, katolik, həvari kilsəyə iman edirəm.» Bu kilsənin təliminə uyğun yaşayırmı? İstisnasız? Məsələn, tədqiqatlar göstərir ki, Amerikadakı katoliklərin 90%-i planlı analıq haqqında kilsə təlimini rədd edirlər. Amma həmin katoliklər hər Rəbb günü

Messada İman rəmzini deyərkən and içirlər. Bu qədər yalan şahidliyin nəticələri haraya varacaq?

«Bizə borclu olanları bağışladığımız kimi, bizim də borclarımızı bağışla»,- Biz Allahın mərhəmətini xahiş edirik, amma əvvəlcə söz veririk ki, bizə pislilik edənləri bağışlayacağıq. Buna baxmayaraq, bəzən, bəzi insanlara xor baxırıq, hətta kilsədən çıxan kimi.

«Sülh səninlə olsun.» Bu sözlə bütün qonşularımızla simvolik formada sülh bağlayırıq. Messanın sonu və bizim birinci qəzəb partlayışımız arasında nə qədər vaxt var?

«Məsihin bədəni. Amin.» Həyat çörəyi, yəni iman və tarixin Məsihini qəbul edərkən nə qədər diqqətliyik? Əgər eyni formada yerdəki idarə edənlərə belə müraciət etsəydik, nə qazanardıq?

Allahın sözünə qulaq asmaq. Həyat çörəyini qəbul etmək. Bu çox dərin sirlər, möhtəşəm hədiyyələr və ciddi öhdəliklərdir. Messada ilahi həyat və gücü qəbul edirik. Onlar bütün yerdəki qüvvələrdən daha güclüdür. Məsələn, elektrik enerjisi evinizi işıqlandıra bilər, amma sizin ürəklərinizi də dayandıra bilər. Yaxud alov ya bütün ailəyə istilik verə bilər, ya da bir qəsəbəni yandıra bilər. Amma hər ikisi Allahın fəvqəltəbii gücünün anlaşılmaz kölgəsidir. Allahın gücü yeri, alovu və s. heç nədən yaratdı. Uşaqlara nə qədər alovdan və elektrik enerjisindən düzgün istifadə etməyi öyrədiriksə, Evxaristiyada mövcud olan səmavi sirlərə bir o qədər hörmətlə yanaşırıqmı?

HƏQİQƏTƏ UYĞUN YAŞAYIN, YA DA PİSLİYİN NƏTİCƏLƏRİNƏ DÖZÜN

Əgər imanımıza uyğun yaşamasaq, özümüzdə dəyişilməz mühakimə qazanırıq. Müqəddəs Paul belə deyir: «Kim uyğun olmayan tərzdə Rəbbin bu çörəyini yeyib, yaxud Onun kasasından içsə, Rəbbin bədəninə və qanına qarşı

təqsirkardır» (1 Kor 11,27). Belə etsək kafirik. Bu, yüngül bir şey deyil. İlk məsihçilər qurbanlarının pak olmasına əmin olmaq üçün öz günahlarını camaatın qarşısında etiraf edirdilər. Günümüzdə tövbə sirri çox şəxsi bir şeydir, amma ilk məsihçilərdəki kimi çətin deyil. Biz tövbə sirrini qəbul edərkən əlimizdən gələnin ən yaxşısını edirikmi?

«Bu səbəbə görə də bir çoxunuz zəif və xəstədir, bəziləri isə vəfat etmişdir» (1 Kor 11,30). Bu fikri köhnə və ya mövhumat kimi düşünməyin. Paul nə dediyini bilirdi. Kilsə liturgiyada bu gün də bu fikri bəyan edir. Keşiş Evxaristiyanı qəbul etməzdən əvvəl deyir: «Rəbbimiz İsa Məsih, Sənin bədənini və qanını qəbul etmək mənim üçün mühakimə və məhkumiyyət olmasın, Sənin mərhəmətin vasitəsilə bədənimi və ruhumu qoru və şəfa ver.»

Evxaristiyanı qəbul etmək ya cənnəti qəbul etmək, ya da özünə ən ağır cəzanı çağırmaqdır. Tarixin bəzi zamanlarında bu məhkəmənin cəzası bəzi məsihçilərə Evxaristiyanı qəbul etməyə illərlə mane olurdu. Amma Paul bunu istəmirdi. O, əslində, Evxaristiyanı qəbul etməmək yox, tövbə istəyirdi «Bunun əvəzinə qoy insan özünü yoxlasın və yalnız sonra bu çörəkdən yeyib bu kasadan içsin» (1 Kor 11,28).

Bu yoxlamayı (imtahan) heç kəs bir dəfəyə verə bilməz. Hamımız günahkarıq. Hər şeyə qadir Allahın yanına gəlməyə, onunla ünsiyyətə girməyə heç kim layiq deyil. Sevimli şagird və pak və dəyərlərin nümunəsi olan müqəddəs Yəhya da öz ən yaxın dostunu, İsa Məsihin hüzurunu görəndə yerə düşüb səcdə edir. Keşiş Evxaristiyanı qaldırıb «Allahın Quzusu budur» deyərkən, bizim daxili reaksiyamız necə olmalıdır? Şübhəsiz, belə olmalıdır: messa zamanı ruhani döyüşdə qalib gəlməliyik ki, bağışlayaq, fikrimizi cəmləyək və öz günahlarımıza görə peşman olaq.

ƏBƏDİ ƏSL MƏHƏBBƏT

Əhdin bizim üçün xeyir-dualı olmasını istəyirik, mühakimə etməsini yox. Messaya nə qədər çox hazırlaşsaq, bir o qədər çox ondan lütf ala bilərik. Unutmayın ki, Messadan qəbul edilən lütfələr sonsuzdur, çünki hamısı cənnətin lütfəridir. Onları qəbul etməyə yalnız bizim hazır olmayan vəziyyətimiz mane olur. Əhdin xeyir-duası əsl gücdür, amma bu güc yerdəki gücdən fərqlidir. Lütf azadlıq deməkdir, amma bu azadlıq dünyanın verdiyi azadlıq deyil. Məsihlə birlikdə olmaq Şimon Peterə Roma imperatoru Neronun gücündən daha böyük güc verdi, hətta Neron Peteri ölümə məhkum etsə belə. Peter Səməvi səltənəti qəbul etdi, Neron dünyanı idarə edirdi, amma öz həyasızlığı onu məhv etdi, 68-ci ildə o intihar etdi.

Bütün insan təbiətinin səhvlərini lütf əvəz edir. Allahın köməyi bizə öz gücümüzə heç vaxt edə bilməyəcəyimizi etməyə imkan verir: mükəmməl formada sevmək, Məsih kimi özünü pak qurban vermək. Allahın lütfü vasitəsilə yerdəki heç bir şeyə bağlanmayacağıq, amma öz ürəklərimizi göyə istiqamətləndirəcəyik.

Vəhy kitabındakı şəhidlər mehrabdan Allahı mədh edirlər. Onlar İsa Məsihin qurbanının simvoludur. Öz həyatları ilə sübut etdilər ki, əsl sevgi özünü qurban vermək deməkdir.

Bu şəhidliyi bizim hər olduğumuz yerdə yaşaya bilərik. Məsihçiləri təqib edən ölkələrə getmək lazım deyil. Adi etdiyimiz şeyləri etmək kifayətdir. Amma bizim bütün əməllərimiz, fikirlərimiz, hisslərimizdən hər biri gərək Ataya qarşı məhəbbətin ifadəsi olsun, yəni onlar bizdə yaşayan Oğulun əməllərinə, fikirlərinə, hisslərinə oxşasınlar. Liturgiyanı yaşamaq budur.

MÖCÜZƏLƏR ETMƏK

İsanın həvari və ya şəhidi olmaq hər şeyi Məsihdə yeniləmək deməkdir. Deməli, işləməyə getmək və iş yoldaşlarla birlikdə işi yerinə yetirmək yalnız yaxşı maaşa görə yox, əbədi mirasımızı almaq deməkdir.

II Vatikan Məclisinin sözlərini xatırlayaq: «Onların işləri, duaları, həvari fəaliyyətləri, onların gündəlik evlilik həyatı, gündəlik çətinliklər, həm də fiziki və ruhani istirahət... bunların hamısı İsa Məsih vasitəsilə Allaha xoş gedən ruhani qurban olsun. Evxaristiyanı qeyd edərkən bütün bu qurbanları böyük məhəbbətlə Rəbbimizin bədəni ilə birlikdə Atamıza təqdim edirik.»

Messa bütün həyatımız boyu fəaliyyət göstərir, yəni həyatın parçasına çevrilir. Göy yerə enərkən biz onlar yarı yolda görüşsünlər deyərək, yerimizi qaldırıyıq. Adi şeylərin qeyri-adiliyi məhz bundadır ki, gündəlik dünya bizim Messamıza çevrilir. Bu formada Allahın padşahlığını yerə endiririk. Allahın padşahlığının bizi Messada gözlədiyini anlayan zaman məkanımızı səmaya aparmağa başlayacağıq. O zaman səmavi məkanımızı daxilimizdə daşımağa başlayacağıq. Beləcə, İsa Məsihin şahidləri, yəni şəhidləri oluruq, çünki Onun «parusia»sını, yəni mövcudluğunu dərinləndiririk.

SÜFRƏ HAZIRDIR

Biz yerdəki məxluqlar olaraq yarandıq ki, cənnəti, göyü, səmavi padşahlığı qazanaq. Adəm və Həvva kimi biz də müəyyən zamanda yerdəki cənnətdə qalmaq üçün yox, Allahın əbədi həyatına çatmaq üçün dünyaya gəldik. İsa Məsihin ölümü və dirilişi vasitəsilə bizim üçün məhz indi göy açılır. Məhz indi Allahın bizim üçün yaratdığı ünsiyyətdə yaşayırıq. Məhz indi göy yerə toxunur və sizi

Skot Han: Quzunun Pasxası

gözləyir. İsa Məsih özü sizə deyir: «Bax qapının önündə durub onu döyürəm, kim səsimi eşidib qapını açsa, girib onun yanına gələcəyəm və Mən onunla, o da Mənimlə olub yemək yeyəcəyik.» (Vəhy 3,20)

Məhz indi Quzunun toy süfrəsinin qapıları açılır.

Mündəricat

Ön söz	3
Birinci hissə: Messa hədiyyədir	7
Giriş: Məsih qapının yanında durur. İlahi Liturgiya	9
Birinci fəsil: Artıq indi cənnətdə.....	12
İkinci fəsil: Sizə verilən	18
Üçüncü fəsil: Başlanğıcdan	30
Dördüncü fəsil: İncili dadın, onunla tanış olun (ona qulaq asın və toxunun)	41
İkinci hissə: Göyün zühuru	57
Birinci fəsil: “Müşahidə etmək üçün çevrildim”	59
İkinci fəsil: Göydə kim kimdir?	69
Üçüncü fəsil: Deməli, dünyanın sonudur!	86
Dördüncü fəsil: Mühakimə günü	98
Üçüncü hissə: Millətlərə zühur	107
Birinci fəsil: Duvaq açılır	109
İkinci fəsil: Allahı izzətləndirmək döyüşmək deməkdir	122
Üçüncü fəsil: İndi yerdə kiminləyiksə, səmavi padşahlıqda da onunla.....	136
Dördüncü fəsil: Ayınlərin gücü	144

SKOT HAN
QUZUNUN PASXASI

BAKI, 2013